

— CEF İLMİHÂLİ SERİSİ —

SORU-CEVAPLI
ZEKÂT İLMİHÂLİ

FATİH ÇİMEN

SORU-CEVAPLI ZEKÂT İLMİHÂLİ

FATİH ÇİMEN

Soru ve Cevaplarla

Zekât

MUSTAFA HİKMET ŞENTÜRK

Soru ve Cevaplarla

Zekât

“Zekât islâm'ın Köprüsüdür”

MUSTAFA HİKMET ŞENTÜRK

SORU VE CEVAPLARLA ZEKÂT

Copyright © Rehber Yayınları, 2008

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Ali BUDAK

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6096-45-1

Yayın Numarası
46

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No: 7
Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Kasım 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Rehber Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.rehber yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
ZEKÂT, DİNDEKİ YERİ VE HİKMETLERİ	15
Zekât Nedir?	15
İslâm'da Zekât Denilince Ne Anlamalıyız?	16
Sadaka Nedir?	16
İnfak Ne Demektir?	18
Öşür Nedir?	19
Nevâib Nedir?	20
Zekât Ne Zaman Farz Oldu?	21
Kur'ân'da Zekâtın Farz Olduğuna dair	23
Delil Var mıdır?	23
Sünnette Zekâtın Farz Olduğuna Dair	24
Delil Var mıdır?	24
İslâm'dan Önceki Dinlerde Zekât Var mıdır?	27
Yahudilik'teki Zekât Hakkında Bilgi Verir misiniz?	29
Hristiyanlık'taki Zekât Hakkında Bilgi Verir misiniz?	32
Genel Olarak Dinimizin Zekâta Verdiği Değer Nedir?	35
Peygamberimiz'in Döneminde İktisadî Hayat Nasıldı?	36
Peygamberimiz Döneminde Zekât Organizasyonu	
Nasıl Yapılıyordu?	40
Râşid Halifeler Döneminde Zekât İşleri Nasıldı?	42
İbadetlerde Bütünlük	44
Zekâtın Ferde Kazandırdıkları Nelerdir?	46
Zekâtın Verene Kazandırdıkları Nelerdir?	47

Zekât Allah'a Yaklaştırır	47
Zekât Cimriliği Önler	48
Zekât Rahmete Vesiledir	50
Zekât Temizliktir	51
Zekât Malı Bereketlendirir	53
Zekât Mala Ebediyet Kazandırır	56
Zekât Verilen Mal Kenz Değildir	58
Zekât Tükenmeyen Arzuların Önüne Geçer	61
Zekât Duaya Vesiledir	63
Zekât Günahlara Kefarettir	64
Zekât Emniyettir	65
Zekât, Maddenin Esiri Olmaktan Kurtarır	66
Zekâtın, Verene Kazandırdığı Diğer Hususlar	67
Zekâtın, Alana Kazandırdıkları Nelerdir?	68
Zekât, İhtiyacın Esiri Olmaktan Kurtarır	68
Zekât, Çalışma Gücü Kazandırır	69
Zekât, Çalışmaya Teşvik Eder	70
Zekât, İtibar Kazandırır	72
Zekât, Kıskançlıktan Kurtarır	73
Zekâtın Topluma Kazandırdıkları	74
Zekât, Sınıf Kavgalarını Önler	75
Zekât, Orta Sınıfı Kuvvetlendirir	76
Zekât, Sosyal Hastalıkları Yok Eder	78
Zekât, Toplumu Faizden Kurtarır	81
Zekâtın Topluma Kazandırdığı Diğer Hususlar	92
ZEKÂT DIŞINDAKİ POTANSİYEL GÜÇ KAYNAKLARI	93
Fıtır Sadakası	95
Fıtır Sadakasıyla Mükellefiyetin Şartları	97
Müslüman Olmak	97
Nisap Miktarı Mala Sahip Olmak	97
Ehliyet	98

Velayet ve Bakmakla Yükümlülük	98
Vakit	98
Fıtır Sadakası Ne Zaman Verilir?	99
Fıtır Sadakası Ne Kadar Verilir?	99
Fıtır Sadakasını Ödeme Şekli Nasıl Olmalıdır?	102
Fıtır Sadakası Kimlere Verilir?	103
ZEKÂTI VERİLMESİ GEREKEN MALLAR NELERDİR?	105
Menkul Olan Malların Zekâti Nasıl Verilir?	106
Altın ve Gümüşün Zekâti	106
Para, Çek ve Senetlerin Zekâti	108
Hisse Senetlerinin Zekâti	109
Süs Eşyalarının Zekâti	109
Değerli Taşların Zekâti	111
Koleksiyonların Zekâti	112
Fazla Eşyanın Zekâti	113
Ev, Arsa, Otel, Fabrika Binası Gibi Gayrimenkullerin Zekâti Nasıl Verilir?	113
Ticarî Malların ve Eşyaların Zekâti Nasıl Verilir?	116
Arabanın Zekâti Nasıl Verilir?	118
Hayvanların Zekâti Nasıl Verilir?	119
Develerin Zekâti	119
Sığırın Zekâti	121
Koyunun Zekâti	122
At ve Benzeri Hayvanların Zekâti	123
Diğer Hayvanların Zekâti	124
Hayvanî Ürünlerin Zekâti Nasıl Verilir?	125
Balın Zekâti	126
Ziraî Ürünlerin Zekâti Nasıl Verilir?	127
Madenlerin Zekâti Nasıl Verilir?	129

ZEKÂT KİMLERE FARZDIR?.....	131
Zekâtın Farz Olduğu Şahısta Bulunması Gereken Özellikler	
Nelerdir?.....	132
İslâm	132
Hürriyet.....	132
Borçlu Olmamak.....	133
Akıl-baliğ.....	133
ZEKÂTA ESAS ALINACAK MALDA BULUNMASI GEREKEN	
ŞARTLAR NELERDİR?	135
Mülkiyet.....	135
Alacaklı Olunan Malın Zekâtı Verilir mi?	136
Nema (Artıcı Olma Özelliğinin Bulunması)	137
Nisab	137
Malın Asli İhtiyaçtan Fazla Olması.....	138
Bir Yıl Geçmesi.....	139
ZEKÂT VERMEK NASIL OLUR	141
Tahminî Olarak Zekât Verilebilir mi?	141
Zekât Paraları Ayrı Fonda mı Toplanmalı?	142
Zekât Mal Olarak Verilebilir mi?	143
Başkasının Tasarrufunda Bulunan Malın Zekâtı Verilir mi?	144
Zekâtı Başa Kakmak Zekâtı Geçersiz Kılar mı?	144
Zekâtı Açık mı Yoksa Gizli mi Vermek Daha Faziletlidir?.....	146
Malın Kötüsü Zekât Olarak Verilebilir mi?.....	150
Zekât Vermede En Faziletli Vakit Ne Zamandır?.....	153
Ramazanda Verilmesi.....	153
Vaktinden Önce Verilmesi	154
Geciktirilmemesi.....	155
Zekât Konusunda Hileli Davranmanın Hükmü Nedir?.....	156
Verilen Zekât Malı Geri Satın Alınabilir mi?	158
İslâm'da Zekât Vermemenin Dünyevî Cezası Var Mıdır?	158
İslâm'da Zekât Vermemenin Uhrevî Cezası Nedir?	160

ZEKÂT NERELERE VERİLİR?	163
a) Fakirlere	164
b) Miskinlere.....	165
c) Zekât Memurlarına	167
d) Müellefe-i Kulûb'a	170
e) Kölelere	180
f) Borçlulara	182
g) Fî Sebilillah (Allah Yolunda Olanlara).....	184
h) Yolculara	188
Zekât Bunlardan Başka Kimlere Verilebilir?.....	189
Zekâtı Fakirin Eline Vermek (Temlik) Şart mıdır?	191
Zekât Verilecek Kimseler ile İlgili Birkaç Mesele	196
Zekâtın Hepsini Birden Bir Kişiye Verilebilir mi?	196
Zekât, Yakın Akrabalara Verilebilir mi?	197
Günümüzde, Zekâtın Verilebileceği En Faziletli Sınıf Hangisidir?	199
ZEKÂT KİMLERE VERİLMEZ?	203
a) Zenginlere	204
b) Çalışma Gücü Olanlara	205
c) Gayrimüslimlere	206
d) Yakın Akrabaya	207
e) Benî Haşim'e	208
SONUÇ.....	211
İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR.....	214

GİRİŞ

Her şey, imana ve inanca bağlıdır. İbadet, muamelat ve ahlâk; iman temeli üzerine gerçekleşir. Din, insanlara ikinci bir tabiat kazandırmak için gelmiştir. Bu tabiat, vicdan eksikliğini yeni bir oluşumdur. Bu oluşum; imanın kendi atlasını, inanan insanların vicdanına ve içtimâî hayata nakşetmesi demektir. Bunun yolu da; başta namaz, oruç, zekât ve hac olmak üzere ibadetlerin ciddiyetle yerine getirilmesinden geçmektedir. İmanın; insan tabiatı ile bütünleşmesi, onun bir derinliği haline gelmesi İslâm'ın emirlerinin yaşanması ile olur ki, buna amel-i sâlih denir. İman, amel-i sâlihle desteklenir; mümin de ibadetle beslendiği nispette Allah'a yakın olabilir, yakınlığını koruyabilir ve O'nun hoşnutluğunu kazanabilir. Dolayısıyla iman amel için olmazsa olmaz biricik esas, amel de imanın sûru, serası, şâhidi ve sigortasıdır.

İslâm, bir bütün olduğundan, onun bir kısmını kabul edip diğer bir kısmını kabul etmemek mümkün olmadığı gibi, diğer beşerî sistemlere monte edilmesine de imkân yoktur. İslâm'ın parçalarının kendisine ait olması lâzımdır.

İslâm beş temel esasa dayanır. Bunlar olmadan ve yaşanmadan İslâm'dan ve tam bir İslâmî hayattan bahsetmek mümkün değildir.

Bunların her birinin insana kazandıracığı hususlar ayrı ayrıdır ve ancak hepsi, bir bütün olarak yerine getirildiği zaman, İslâm'dan beklenen gaye gerçekleşmiş olur.

İslâm'da zekât, isteğe bağlı yapılan bir ihsan ve arzuya göre yerine getirilen nafîle bir sadaka değildir. O Allah'ın Kur'ân'da farz kıldığı kesin bir emirdir.

Zekât, zenginlerin malından alınan fakirlerin hakkıdır. Bu hakkı, mülkün ve malın gerçek sahibi olan Allah (celle celâluhû) tespit etmiştir ve onu, zenginler üzerine farz kılmıştır. Bu hak sadece vicdanlara bırakılmış değildir. O, verilen bir bağış değil, mallarımız içinde bir Allah hakkıdır.

Her şeyden önce zekât, Müslümanı, Allah (celle celâluhû)'a yaklaştıran, malını ve nefsinı temizleyen bir ibadettir.

“Kur'ân-ı Kerim ve sünnetler, zekâtın kimlerden alınıp nerelere dağıtılacağını açıkça bildirmişlerdir. Zekâtın hedefi, fakirin elinden tutup kaldırmak ve onu da zekât veren bir güç haline getirmektir.

Zekâtın, sarf yerleri itibariyle ruhî, ahlâkî, sosyal ve siyasal birtakım hedeflerin gerçekleşmesinde büyük bir rolü vardır. Zekât, kalpleri İslâm'a ısındırılanlara, hürriyetine kavuşmak isteyen kölelere, borç altında kalıp ezilen borçlulara ve Allah yoluna harcanmaktadır. Bu bakımdan zekâtın hedefleri ve alanı, diğer dinlerdeki zekât, sadaka gibi şeylerden çok daha geniş ve büyüktür.

İslâm'da mezheplere ait ihtilaflar, dinin temel prensiple-

ri üzerinde değil, daha çok teknik detaylarda, farklı sosyal yaşama alanları ve tabii olarak kültürel algılayış farklılıkları ile İslâmî asıllara yaklaşım farklarından kaynaklanmaktadır. Hepsi de, yalnız yoruma müsait değişme ve gelişime açık alanlarda teşekkül etmiştir. Bu itibarla kitabın hazırlanmasında mümkün olduğu kadar ihtilaflı konulara girilmemiştir. Kitap Hanefî mezhebi esas alınarak hazırlanmış olmakla birlikte yer yer diğer mezheplerin yaklaşımlarına da atıflarda bulunulmuştur. Kitapta sadece fikhî hükümler vermekle yetinilmemiş, hükümlerin arkasındaki hikmetler üzerinde de durulmuştur. Eserde fikhî hükümlere dayanak olan sebepler, âyet ve hadislerle dikkatlere arz edilmiştir.

Mustafa Hikmet ŐENTÖRK

İstanbul / 2006

ZEKÂT, DİNDEKİ YERİ VE HİKMETLERİ

Zekât Nedir?

Zekât, kelime itibariyle nemâlanmak, temizlemek, vasfetmek, artmak, lâyük olmak, güzel, rahmet, doğruluk, övmek, bereket ve temize çıkarmak gibi mânâlara gelmektedir.¹ Bu farklı anlamların birçoğu Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde de geçmektedir.

Mesela; zekât, “Nefsini tezkiye edip kötülüklerden arındıran kurtuldu.” (Şems, 91/9); ve “İnkâr ve isyandan temizlenen kimse kurtuldu.” (Â'lâ, 87/14) âyetlerinde temize çıkarma ve temizlenme; “O’na tarafımızdan bir şefkat ve bereket verdik.” (Meryem, 19/13) âyetinde bereket; “Ondan daha hayırlı ve amel-i salih yönüyle daha güzel.” (Kehf, 18/81) âyetinde de makbul amel mânâlarında kullanılmıştır.

Ayrıca, “Sizin için daha temiz” (Bakara, 2/232)²; “Yiyecek yönüyle daha temiz” (Kehf, 18/19); “Şirkten, hatadan temiz

¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, 14/358.

² Ayrıca bkz. Nûr, 24/28.

bir çocuk” (Meryem, 19/19); “Hatalardan uzak, temiz bir nefis” (Kehf, 18/74), âyetlerinde de temizlik ve temizlenmek anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Toprağın pislikten temizlenmesiyle ilgili bilginin verildiği bir hadiste de, “Toprağın temizlenmesi kurumasıdır.”³ denilmiştir. Hadisin orjinal metninde geçen zekât kelimesinin temizlik anlamında kullanıldığını buradan da anlamaktayız.

İslâm’da Zekât Denilince Ne Anlamalıyız?

Dinî terminolojide zekât, belli miktardaki malın, belli kimselerden yine belli kimseler tarafından alınarak nassla bildirilen kimselere dağıtılmasıdır.⁴

Bütün bu mânâlar düşünülecek olursa zekât, Cenâb-ı Hakk’ın insana verdiği maldan, temizlenmek üzere, tayin buyurduğu yerlere, O’nun takdir ettiği miktarda infak etmektir. Bu itibarla, zekâtın kime verileceğini ve minimum ölçünün ne olacağını Allah (celle celâluhü) tayin etmektedir.

Sadaka Nedir?

Sadaka, sözlük itibariyle doğruluk, sözü kabul etme ve tasdik gibi mânâlarda kullanılmıştır.⁵

Kur’ân ve hadislerde ise sadaka, mânâsı daha da kapsamlı ve geniş tabanlı bir ihsan ve iyilik kaynağı olarak kullanılır. Bazen, bir başkasına iyilik, hatta başkalarına zarar vermeme şeklinde de yer alır.

Hz. Yûsuf’a (aleyhisselâm): “Bize tasadduk et, yardımda bu-

³ İbn Ebi Şeybe, *Musannef* 1/57.

⁴ Cürcânî, *Ta’rifât*, s. 114.

⁵ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, 10/193 vd.

lun.” (Yûsuf, 12/18) diyen kardeşleri, O’ndan kendilerine yardımda bulunmalarını talep ederlerken kullandıkları kelime, sadaka kökenlidir.

Zekâtın verileceği 8 grup anlatılırken kullanılan; “Şüphesiz ki, sadakalar (zekât) fakirler, miskinler...” (Tevbe, 8/60) âyetindeki kelime de, zekât mânâsında ve yine sadaka kökenlidir.

Nisab miktarlarının anlatıldığı hadislerin birçoğunda sadaka tabiri, zekât mânâsında kullanılmış; aynı zamanda iyilikte bulunma, yardım etme ve iyiliği emretme kötülükten sakındırma anlamlarında da kullanılarak alanının genişliği vurgulanmıştır. Peygamberimiz’in bir hadisinde bu mânâlar açıkça görülmektedir:

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): “Her Müslümana sadaka vardır.” buyunca Sahabe: “Ey Allah’ın Peygamberi! Şayet bulamazsa?” diye sorar. Cevap olarak Efendimiz, “Kendi el emeğiyle çalışır, hem kendisine faydası olur hem de tasadduk eder.” buyururlar. Sahabenin; “Yine bulamazsa?” sorusuna karşılık Peygamberimiz; “Zorda kalmış, ihtiyaç sahibine yardım eder.” cevabını verir, Sahabenin; “Bu imkânı da bulamazsa?” şeklindeki ısrarına karşılık da, Peygamberimiz:

“İyilik yapar, kötülük yapmaktan kendini korur, bu da onun için sadakadır.”⁶ buyurarak, sadakanın kapsamı itibariyle genişliğini belirtmişlerdir.

Peygamberimiz’in Ebû Zerr’e (radiyallahu anh) tavsiyesi de bu mahiyettedir. Ebû Zerr (radiyallahu anh): “Yâ Resûlallah!

⁶ Buhârî, Zekât 30.

Şayet hiçbir işe gücüm yetmez duruma gelirse (hayırlı iş olarak) ne yapayım?” diye sorar.

Peygamberimiz: “İnsanlara kötülük yapmazsın. Çünkü bu da, senden sana (yapılan) bir sadakadır.”⁷ buyurur.

Görüldüğü gibi Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde kullanılan sadaka tabiri, âdeta hayatın tamamını içine alacak genişlikte, kapsamlı bir mânâyâ sahiptir.

Dinî bir kavram olarak sadaka ise, sevabı Allah’tan beklenilerek verilen her türlü şeye denilmektedir⁸ ki, günümüzde, sadaka denilince, geniş mânâsıyla bu anlaşılmaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda zekâtla sadaka mukayese edildiğinde, “her zekâtın sadaka olduğu, fakat her sadakanın zekât olmadığı” anlaşılır.

İnfak Ne Demektir?

İnfak kelimesi, kullanıldığı nesneye göre; ölmek, revaç bulmak, teşvik etmek, kastetmek, azalmak, gitmek, bitmek, tükenmek, sarf etmek gibi mânâlara gelmektedir.⁹ Bu mânâlardan bir kısmı, Kur’ân ve hadislerde geçmektedir. İnfak kelimesi, Kur’ân’da genellikle sarfetmek mânâsında kullanılmaktadır.

Bu kelime, “(Şayet öyle olsaydı) tükeneceği korkusuyla mutlaka sıkı sıkı tutardınız.” (İsrâ, 17/100) âyetinde bitmek ve tükenmek anlamında kullanılırken; “Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak edin.”¹⁰ âyeti başta

⁷ Müslim, *İmân* 136.

⁸ Konevî, *Enîsü'l-Fukahâ*, s.193 vd.

⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 14/357-358.

¹⁰ Bakara, 2/254; Münâfikûn, 63/10.

olmak üzere birçok âyette, Allah yolunda sarfetmek ve sadakada bulunmak mânâlarında kullanılmıştır.¹¹

Hadislerde de infak, yine farklı mânâlarda kullanılmıştır.

“Yalan yere yeminle malı satmaya teşvik eden”¹² konulu hadiste teşvik ve rağbet;

“Alışverişte yalan yemin, bereketi giderir.”¹³ hadisinde de bereketi gidermek mânâsında kullanılmıştır.

Allah yolunda sadakanın veya farz olan zekâtın verilmesinin istendiği birçok âyette infak tabiri kullanılmıştır ki bu, ihtiyaç anında, emredilen yerlere malın sarfedilmesi demektir.¹⁴

Netice itibariyle infak; bazı yönleri itibariyle zekâtla bütünleşmiş olmasına rağmen, muhteva itibariyle zekâttan daha şumüllü ve kapsamlı bir kavramdır.

Öşür Nedir?

Öşür onda bir demektir. On sayısının içindeki her cüze bu ad verilir.¹⁵

Kur’ân-ı Kerim, “Bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile erişmemişlerdir.” (Sebe, 34/45) âyetiyle, Mekke müşriklerinin güç ve kuvvette, başkalarına nispetle onda bir bile olmadıklarını anlatmaktadır.

Dinî bir kavram olarak öşür ise, toprak mahsullerinden belli bir miktarı, çekilen meşakkat nispetinde zekât olarak

¹¹ Bkz. Bakara 2/195; 254; 267; Yâsin, 36/47; Hadid, 57/7; Münâfikûn, 63/10.

¹² Müslim, *İmân* 171; Ebû Dâvûd, *Libâs* 25.

¹³ Buhârî, *Büyü’* 26; Müslim, *Müsâkât* 131.

¹⁴ Cürcânî, *Ta’rifât* s.39.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, 4/570.

vermenin adıdır ve bu yönüyle zekât konusunun kapsamına girmektedir.

Yeri geldiğinde öşür bahsini müstakil olarak ele alıp, nisab ve alanına değindikten sonra, onun ekonomi adına getirdiği faydalara da dikkat çekmeye çalışacağımız için, burada bu kadar malumatla iktifa ediyoruz.

Nevâib Nedir?

Yerine geçme, musibet, felaket ve afet gibi mânâlara gelen nevâib;¹⁶ emniyetin temini, umumi sulh ve asker sevkıyatı gibi olağanüstü durumlarda, farz olan zekâtın dışında alınan mala denilmektedir.¹⁷

Belirtilen nisab miktarlarının, zekâtın en alt limiti olduğu ve üstü için herhangi bir sınır konulmadığı düşünüldüğünde, ihtiyaç olduğunda insanların yardımına müracaat edilerek daha fazla vergi alınabileceği anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın umumi âhenginden de çıkarılabilecek olan bu hüküm, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bizzat tatbik ederek pratik hayatta canlı misallerini ortaya koymuştur.

Mesela Peygamber Efendimiz; Tebûk Savaşı'nda olduğu gibi, cihada hazırlık gibi hallerde hazineye mal toplamıştır. Tebûk Savaşı öncesi, malının tamamını getirenlerin bile getirdikleri geri çevrilmezken;¹⁸ böyle bir ihtiyaç olmadığına Sa'd b. Ebî Vakkâs gibi niceleri, Allah Resûlü'ne gelip mallarını infak etmek istediklerinde mallarının ancak üçte birini kabul ettirebilmişlerdir.¹⁹

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, 1/774.

¹⁷ Tehânevi, *Keşşâfu Istilahatü'l-Funûn*, 3/1373.

¹⁸ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/ 4-5.

¹⁹ Bkz. Buhârî, *Vesâyâ* 2,3; *Menâkibü'l-Ensâr*, 49; Müslim, *Vasiyyet* 5, 6, 7.

Zekât Ne Zaman Farz Oldu?

Mekke döneminde, genellikle iman esasları anlatılmış olduğu için, ahkâma ait meselelerin, büyük çoğunlukla Medine’de farz kılındığı, hemen herkes tarafından bilinen hususlardandır. Dolayısıyla Mekke’de inen sûrelerde zekâtтан bahsedilse bile, mutlaka verilmesi gereken bir farîza olarak zekât, Medine’de hicretin 2. senesinde ele alınmıştır.

Mekke’de inen sûrelerin bir kısmında zekât, ıstılahî anlamının dışında, maddî ve mânevî temizlik gibi bir mânâyâ sahipken,²⁰ bazılarında da daha önceki peygamberlerle onların ümmetleri arasındaki münasebetlerle ilgili olarak zikredilmiştir.²¹ Bu âyetlerin bir kısmında, müminler anlatılırken onlara ait bir sıfat olarak, “zekât verirler”²² denmektedir. Bir diğer âyette, malın artması düşüncesiyle faiz olarak verilen malın, Allah katında artmayacağı; ancak Allah rızası gözetilerek verilen zekâtın, malda devamlı artışa sebep olacağı anlatılmaktadır.²³ Mekke’de inen bir başka âyette de, müşrikler kınanırken, onların ortak özellikleri olarak, zekât vermemeleri ve ahireti inkarları nazara verilmektedir.²⁴

Yine Mekke’de inen bir âyette, toprak mahsulü olan hububattan ve bilhassa meyvelerden bahsedildikten sonra; “Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin, hasad günü hakkını verin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.” (En’âm, 6/141) denilerek, bir nevi öşüre zemin hazırlanmış ve israfla tasadduk arasındaki farka dikkat çekilmiştir.

²⁰ Bkz. Kehf, 18/81; Meryem, 19/13.

²¹ Bkz. Meryem, 19/31; 55; Enbiya, 21/73; A’raf, 7/156.

²² Bkz. Mü’minun, 23/4; Neml, 27/3; Lokman, 31/4.

²³ Bkz. Rum, 30/39.

²⁴ Bkz. Fussilet, 41/67.

Habeşistan'a hicret esnasında Cafer b. Ebi Tâlib'in, Ne-câşî karşısında verdiği hutbede namaz ve zekâttan bahset-mesi,²⁵ Mekke döneminde bu ibadetler hakkındaki hazırlı-ğın, şahıslarda oluşturduğu kanaati anlatması bakımından önemlidir. Zira zekât, Kur'ân'da büyük çoğunlukla hep na-mazla beraber zikredilmiştir. Yalnız buradaki namaz ve ze-kâttan maksat, günlük beş vakit namaz ve şartları ile nisabı belli olan zekât değil; mutlak mânâda namaz ve zekâttır. Zira; o gün için bu ibadetler, birer farîza olarak yerine geti-riliyor; toplum farzlara hazırlanmış oluyordu.²⁶

Görüldüğü gibi; Kur'ân'ın insanları hidayete davet eder-ken kullandığı "tedricilik" metodu, zekâta teşvik için de kullanılmaktadır. Öncelikle zekât, başka mânâlarda kulla-nılarak dikkatler üzerine çekilmiş, ardından önceki ümmet-lerin faziletlerinden bahsedilmiş ve bunların vasıfları olarak zekât zikredilerek mâlî mükellefiyete merak uyandırılmış, daha sonra da müminlerin vasıfları olarak methedilmiş ve kâfirlerin zekât vermedikleri üzerinde durularak, müminin zekâttan vazgeçemeyeceği anlatılmıştır.

Tedricilik, Kur'ân'ın tebliğ metodudur. İnsanla bütün-leşmiş birçok alışkanlığın koparılıp atılmasından, namaz, zekât ve oruç gibi bedenî ve malî güç isteyen ibadetlere kadar birçok meselede bu tedricilik prensibi esas alınmıştır. Aslında bu, Allah'ın kullarına olan merhametinin bir ifa-desidir. İnsanları, birdenbire altından kalkamayacaklarını zannedecekleri mükellefiyetlerin altına sokmadan; onları alıştırma ve onlara kendi gönül rızalarıyla Allah'ın huzuru-

²⁵ Müsned, 1/461.

²⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 3/171.

na yaklaşabilecekleri yolları gösterme, ilahî rahmetin tecellisinden başka bir şey olmasa gerektir.

Kur’ân’da Zekâtın Farz Olduğuna dair Delil Var mıdır?

Zekâtın, nisab ve şartlarıyla birlikte, verilmesi gerekli bir vecibe olarak farz kılınması, Medine döneminde, oruçtan sonra ve hicretin 2. senesinde olmuştur. Onun farziyetini anlatan birçok âyet ve hadis vardır. Bunları, şu şekilde ifade etmek mümkündür:

“Namazı ikâme edin ve zekâtı da verin.” (Ahzâb, 33/33)²⁷

“Namazı ikâme ederler, zekâtı da verirler.” (Bakara, 2/277)²⁸

“Namazı kılar; zekâtı da verir.” (Bakara, 2/177)²⁹

“Şayet namaz kılar, zekât verir ve elçilerime inanırsanız...” (Mâide, 5/12)

“Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.” (Ra’d, 13/22)³⁰

“Onların mallarından, kendilerini temizleyecek ve tezkiye edecek bir sadaka al ve onlara dua et; çünkü senin duan, onlara huzur verir. Allah işitendir, âlîmdir.” (Tevbe, 9/103)

“Sadakalar, (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışan (zekât toplayan) memurlara, kalpleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, borçlulara, Allah yoluna ve yolcuya mah-

²⁷ Ayrıca bkz. Bakara, 2/43, 83, 110; Nisa, 4/77; Hac, 22/78; Nûr, 24/57; Mücadele, 58/13; Müzzemmil, 73/20.

²⁸ Ayrıca bkz. Tevbe, 9/5, 11,18; Beyyine, 97/5; Bakara, 2/3; Mâide, 5/55; Enfal, 8/3; Tevbe, 9/71; Neml, 27/3; Lokman, 31/4.

²⁹ Ayrıca bkz. Tevbe, 9/18.

³⁰ Ayrıca bkz. Fâtır, 35/29; Enfâl, 8/3.

sustur (toplanan zekât, ancak bu sayılan yerlere verilir). Allah her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/60)

Bu tür âyetler, Kur’ân-ı Kerim’de kırkdan fazla yerde ve değişik vesilelerle zikredilmektedir.³¹

Sünnette Zekâtın Farz Olduğuna Dair Delil Var mıdır?

Hadis kitaplarında uzunca anlatılan ve Cibril hadisi olarak bilinen hâdisede Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine ‘İslâm nedir?’ diye sorulunca “İslâm, Allah’a ibadet etmen, O’na hiçbir şekilde şirk koşmaman, namazı kılman, farz olan zekâtı vermen ve Ramazan orucunu tutmandır.”³² buyurarak zekâtın bir vecibe olduğunu bildirmektedir.

Abdülkays topluluğu Mudar kabilesinin tecavüzlerinden korkmaları sebebiyle sadece haram aylarda gelebileceklerini bildirmişler ve Efendimiz’den, kendilerini cennete götürecekt tavsiyeler istemişlerdi. İnsanlığın İftihar Tablosu, onlara dört şeyi yapmalarını, dört şeyden de uzak durmalarını emretmişti. Emrettiği şeyler, Allah’a ve Hz. Muhammed’in (sallallahu aleyhi ve sellem) O’nun Resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek ve Ramazanda oruç tutmaktır.³³

Efendimiz, Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken şu tavsiyelerde bulunmuştur:

“Sen, ehl-i kitap bir kavme gidiyorsun. Onlara ulaştı-

³¹ Zekât ve sadaka kelimelerinden hareketle *Mu’cemül-Müfehres’e* bakınız.

³² Buhâri, *İman* 36; Müslim, *İman* 1, 5, 7.

³³ Buhâri, *İman* 53; *Zekât* 1.

ğında ilk olarak, onları, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de O'nun Resûlü olduğuna davet et. Şayet bu hususta sana itaat ederlerse Allah'ın, her gece ve gündüz beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Bu hususta da sana itaat ederlerse onlara Allah'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere alınan sadakayı farz kıldığını haber ver. Şayet bu hususta da itaat ederlerse, mallarının en iyilerini almaktan sakın; mazlumun bedduasından da çekin; çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.”³⁴

Sahabeler, hayâ ve edepleri gereği Huzur-u Nebevi'de çok soru sormaktan çekinirlerdi. Bu dönemde taşradan gelen birisi ile Peygamberimiz arasında bir konuşma geçmişti. Konuşmanın konusu, Allah'ın varlığı ve birliği, namaz, oruç, hac ve zekât. Hz. Peygamber'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) taşradan gelen kişi arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Senin elçin, mallarımıza zekât gerektiğini söylüyor Sen ne diyorsun?”

Allah Resûlü, “Doğru söylemiş.” buyurur.

“Seni gönderen aşkına söyle, Allah mı böyle emretti?” deyince, Efendimiz:

“Evet” cevabını verir.

Bu konuşmadan sonra adam arkasını dönüp giderken:

“Seni hakla gönderene yemin olsun ki, bunlardan ne fazla yapar ne de eksiltirim.” deyince Peygamber Efendimiz bu kişi için:

“Şayet doğru söylüyorsa mutlaka cennete girer.”³⁵ buyurmuşlardır.

³⁴ Buhâri, *Zekât* 62, 40; Müslim, *İman* 29, 31.

³⁵ Müslim, *İman* 6.

Bu hadisin Buhâri'deki rivayetinde, gelen şahsın şu sözlerine de yer verilmiştir:

“Senin getirdiğin şeylerin hepsine iman ettim. Ben kavmimin elçisiyim. Ben Sa'd b. Bekr'in kardeşi Dımam b. Sa'lebe'yim.”³⁶

Resûl-ü Ekrem'in, sahabeden, kendisine biat ederlerken zekât vermeleri sözünü aldığı da gelen rivayetlerdendir.³⁷

Allah Resûlü, içinde hac farîzasının da yer aldığı beş temel esasın anlatıldığı bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır:

“İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir: (Bunlar) Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet, namaz kılmak, zekât vermek, hac ve Ramazan orucu.”³⁸

Ufuk Nebi, gurubundan sonra meydana gelecek hadiselerde, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer başta olmak üzere bütün sahabelere yol gösteren bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

“Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet edecekleri, namazı kılcakları ve zekâtı verecekleri ana kadar, insanlarla savaşla emrolundum. Ne zaman bunları yaparlarsa, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, yalnız hakkını vermek müstesna. Hesapları da Allah'a aittir.”³⁹

Peygamber Efendimiz'in hangi maldan ne kadar verileceğini bildirdiği yerlerde kullandığı ifadeler, aynı zamanda

³⁶ Buhâri, *İlim* 6.

³⁷ Buhâri, *Zekât* 2; Müslim, *İman* 97, 99.

³⁸ Buhâri, *İman* 1,3; Müslim, *İman* 19-22.

³⁹ Müslim, *İman* 36; Buhâri, *İman* 17.

zekâtın vazgeçilmeyecek bir farz olduğunu göstermektedir ki, bu konu ileride tafsilatıyla ele alınacaktır.

Aslında zekâtın farzietini bildiren daha fazla delil sıralamak mümkündür. Bunların bir kısmı yeri gelince zikredileceği için, biz burada bu kadarla iktifa ediyoruz.

İslâm'dan Önceki Dinlerde Zekât Var mıdır?

İnsanların elinden tutup, onlara maddî-manevî yükselişe giden yolları göstermekle mükellef peygamberler, insanlar arasındaki maddî farklılığı asgari seviyeye indirmek, bir başka deyişle, onlara en azından aşırılıklardan uzak, orta bir hayat standardı sağlayabilmek için zekât mükellefiyetini de tebliğ etmişlerdir. Kur'ân'da bu meselenin, bazı peygamberlerin uygulamalarından örnekler sunularak, aydınlatıldığı görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, Hz. İbrahim, Hz. İshâk ve Hz. Yakûb'dan (aleyhimü's-selâm) bahsettikten sonra:

“Onları, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden insalardı.” (Enbiyâ, 21/73)

Hz. İsmail'den (aleyhisselâm) bahsederken:

“O da ehline namaz ve zekâtı emrediyordu. O, Rabbinin katında kendilerinden razı olunanlardandı.” (Meryem, 19/55) diyerek namaz ve zekâtın her dönemde var olduğuna dikkat çekmektedir.

Bütün semavi dinlerde Allah'a ibadet, namaz ve zekât vazgeçilmez üç esastır ve namaz ile zekât, imandan son-

ra ibadetlerin özünü teşkil eder. Dolayısıyla diğer ibadetler görünüş itibariyle farklılık arz etse de namaz ve zekât her dinde sabit ve mevcuttur.⁴⁰ Bu hükmü bize bildiren Kur’ân-ı Kerim, şöyle demektedir:

“Hâlbuki onlara, şirkten uzak olarak yalnız Allah’a ibadet etmeleri, namazı hakkıyla ifa etmeleri, zekat vermeleri emredilmişti. İşte sağlam, dosdoğru din budur.” (Beyyine, 98/5)

Hz. Şuayb’la (aleyhisselâm) kavmi arasında geçen ve onların zekât mükellefiyeti karşısındaki itirazlarını anlatan şu âyet de, o dönemdeki zekât farızasından haber vermektedir:

“Dediler ki, ‘Ya Şuayb! Sana babalarımızın ibadet ettiklerinden vazgeçmeyi ve mallarımızda istediğimiz gibi tasarruf edememeyi namazın mı emrediyor? Hâlbuki sen, şüphesiz halim ve aklı başında birisin.’” (Hud,11/87)

Medyen halkının, ‘mallarında istedikleri gibi tasarruf edememe’ şeklindeki endişeleri, Hz. Şuayb’ın da onlara zekâtı emrettiği ve dolayısıyla kavmi tarafından böyle bir itiraza muhatap olduğu fikrini vermektedir. Âdeta her yönüyle kabul edip sinelerine bastıkları Hz. Şuayb’ın, zekâtla karşılıklarına çıkmasını hazmedememişler ve bunun faturasını da, zekâtla âdeta ikiz bir ibadet olan namaza çıkarmayı tercih etmişlerdir.

Kur’ân’da zikredilen her peygamber için, zekât mükellefiyetini emrettikleri açıkça ifade edilmese bile, Hz. Âdem’le başlayan nübüvvet silsilesinin temsil ettiği silm, İslâm’ın ruhunda bulunan yardımlaşma ve îsâr hasletlerinin yanı sıra,

⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 9/6000.

yukarıda yer alan âyetlerden de anlaşılacağı üzere, namaz ve zekâtın varlığından her dönemde söz etmek mümkündür. Hz. Mûsâ'ya verilen Tevrat ve Hz. İsrâ'ya verilen İncil, tahrif olmalarına rağmen, yine de bu noktada mutabakat arz eden birçok hüküm ihtiva etmektedir. 124 bin tanesi nebi, 313 tanesi de resûl olarak gönderilen⁴¹ bunca peygamberden, günümüze kadar ulaşabilen eser olmadığı için biz, sadece Kur'ân'ın anlattığıyla iktifa ediyor ve buna dayanarak zekâtın, her dönemde var olduğundan söz edebiliyoruz. Yahudi ve Hristiyan toplumu için de, açık ifadelerle zekâtın farzietini haber veren Kur'ân âyetlerinin bulunması, ayrıca dikkat çekmektedir.

Bunca tahrife rağmen, elimize ulaşan ve pek çok bakımdan İslâm'ın zekât anlayışıyla mutabakat arz eden Tevrat ve İncil âyetlerine bu nazarla baktığımızda karşımıza ilginç benzerliklerin çıktığını görmekteyiz.

Yahudilik'teki Zekât Hakkında Bilgi Verir misiniz?

Kur'ân, Yahudilerden bahsederken onların, devamlı kaygan zeminlerde dolaştıklarına dikkat çeker ve zaman zaman da bize, onlara ait bazı mükellefiyetleri aktarır.

“Biz İsrailoğullarından şöyle söz almıştık: ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin!’ Sonra siz, pek azınız hariç döndünüz; hâlâ da yüz çevirip duruyorsunuz.” (Bakara, 2/83)

Bunca isyanlarına rağmen, haklarında kurtuluş ferma-

⁴¹ İbn Hibban, *Sahih*, 2/77.

nı olabilecek ameller gösterilirken, tavsiye olarak namazın yanında yine zekât vardır:

“Allah, İsrâiloğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki başkan göndermiştik. Allah demişti ki: ‘Ben sizinle beraberim, eğer namazı kılar, zekâtı verirseniz; elçilerime inanır ve onlara yardım eder ve Allah’a güzel borç (Allah için yoksullara sadaka verirseniz yahut ihtiyacı olanlara Allah için ödünç para) verirseniz elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra sizden kim nankörlük ederse, düz yoldan sapmış olur.’” (Mâide, 5/12)

Devamlı değiştirilmelere rağmen, günümüzdeki muharref Tevrat gözden geçirildiğinde, temelinde fakir-zengin ilişkisinin bulunduğu zekât hakkında net ifadelere rastlamak mümkündür. İşte onlardan bazıları:

“Gevşek elle işleyen, fakir olur; fakat çalışkanların eli zengin eder.”⁴²

“Çünkü düşkünün derdini hor görmedi ve tiksindi; yüzünü de ona örtmedi; fakat onu imdada çağırınca işitti.”⁴³

“Rabb’e ilahi okuyacağım, çünkü bana cömertlik etti.”⁴⁴

“Fakire acıyan, Rabb’e ödünç verir ve karşılığını Rab ona öder.”⁴⁵

“Fakiri sıkıştıran, onu Yaratan’ı hor görür; fakat yoksula acıyan onu izzetlendirir.”⁴⁶

“... Fakir kardeşine elini kapamayacaksın; fakat ona

⁴² Süleyman’ın Meselleri, Bâb 10, Âyet 4.

⁴³ Mezmurlar, Bâb 22, Âyet 24.

⁴⁴ Mezmurlar, Bâb 13, Âyet 6.

⁴⁵ Süleyman’ın Meselleri, Bâb 19, Âyet 17.

⁴⁶ Süleyman’ın Meselleri, Bâb 14, Âyet 31.

mutlaka elini açacaksın ve muhtaç olduğu şeyde mutlaka ihtiyacına yetecek kadar ona ödünç vereceksin... Kardeşi-ne, hakirine ve fakirine elini açacaksın diye sana emrediyorum.”⁴⁷

“Kim fakire verirse, onun eksigi olmaz; fakat kim ondan göz çevirirse o çok lanet alır.”⁴⁸

“Ve canının çektiği şeyi aç olana verersen ve alçaltılmış canı doyurursan; o zaman karanlık içinde ışığın doğacak ve koyu karanlığın öğle vakti gibi olacak.”⁴⁹

“Kazancı çoğaltmak için fakiri ezen ve zengine veren, ancak yoksulluğa düşer.”⁵⁰

Görüldüğü gibi; Tevrat âyetlerinin neredeyse hepsini Kur’ân-ı Kerim’den bir âyet veya hadisle irtibatlandırıp aralarındaki benzerlikleri ortaya koymak mümkündür. Hele bazılarındaki ayniyet derecesindeki benzerlik, oldukça dikkat çekicidir. İşte bu benzerlik, kaynağın birliğini ve temel meselelerin her devir ve dönemde emir, nehiy veya tavsiye şeklinde mevcudiyetini göstermektedir.

Burada şu noktanın hatırlatılmasında yarar olacaktır: Gerek Yahudilik’le ilgili yukarıda zikredilen Tevrat âyetleri, gerekse Hristiyanların bu konudaki kaynaklarından nakledeceğimiz hükümler, piyasalardaki Tevrat ve İncil’den alınmıştır. Dolayısıyla bunların, bozulmamış olma ihtimalinin yanında, muharref olmaları da hatırdan çıkarılmamalıdır. Durum böyle olunca, “Ne bunlar gerçek Tevrat ve

⁴⁷ Tesniye, Bâb 15, Âyet 7,8,9,10,11,12.

⁴⁸ Süleyman’ın Meselleri, Bâb 28, Âyet 27.

⁴⁹ İşaya, Bâb 58, Âyet 10.

⁵⁰ Süleyman’ın Meselleri, Bâb 22, Âyet 16.

İncil’dir.” diye tasdik etmemiz, ne de “Bunlar kesinlikle bozulmuştur.” diye terketmemiz mümkün değildir. Bu nokta da bize ışık tutan bir hadislerinde Peygamber Efendimiz; “Ehl-i kitap, size bir şey anlattırsa, ne onları tasdik edin, ne de yalanlayın. Ancak ‘Allah’a ve Peygamberlerine iman ettik deyin.’ Şayet batıl ise, tasdik etmemiş; doğru ise yalanlamamış olursunuz.”⁵¹ buyurarak bizleri ölçülü davranmaya davet etmektedir.

Hristiyanlık’taki Zekât Hakkında Bilgi Verir misiniz?

Hristiyanlık’taki durum da Yahudilik’ten farklı değildir. Hz. İsa (aleyhisselâm) mucizevi bir şekilde ve daha beşikteyken Allah’ın (celle celâluhû) kendisini mükellef kıldığı şeyleri şu şekilde anlatmaktadır:

“(Çocuk): “Ben Allah’ın kulu yüm.” dedi. (O) bana kitab verdi, beni peygamber yaptı. Beni bulduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti. (Beni) anneme iyilik eder (kıldı), beni baş kaldıran bir zorba yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diri olarak kaldırılacağım gün de (Allah’tan) bana esenlik verilmiştir.”⁵²

Hz. İsa’nın (aleyhisselâm) geldiği dönem, Yahudilerin elinde maddenin mabud seviyesine çıkarıldığı dönemdir ve O, bu düşünceyi düzeltmek için gayret sarf etmiştir. Neticede, getirdiği din, müntesipleri tarafından tamamen ruhani bir mahiyete sokulmak istenmiştir. Aslında O, şeriat olarak Yahudilik’le mükellef olmakla birlikte, o güne kadarki tahrifatı

⁵¹ Ebû Dâvûd, *İlim* 2; Müsned, 4/136.

⁵² Meryem, 19/30, 31, 32, 33.

düzeltilmekle de vazifelidir. Dolayısıyla Yahudilik'te, zekât ve sadakayla ilgili ahkâm dahil, geçerliliği olan bütün hükümler, asli hüviyetiyle Hristiyanlık'ta da tatbik edilecektir. Başka bir deyişle, şayet İncil, zekât ve sadaka konusunda sükût ederek herhangi bir hüküm bildirmemiş olsaydı, zaten hükümlerini uygulamakla yükümlü oldukları Tevrat'ın bu noktadaki ifadeleri, Hristiyanları da bağlayacak ve Hristiyanlar ona göre amel edeceklerdi. İncil'in daha çok bir ahlâk öğretisi olma özelliği göz önüne alınacak olursa, aynı zamanda bunda zaruret olduğu da görülecektir. Kaldı ki İncil'de, zekât ve sadakayı anlatan veya çağrışımlarla onu ifade eden bir hayli âyet bulunmaktadır. Tahrif düşüncesi mahfuz olmakla birlikte; Hristiyanlık'ın kaynaklarına inildiğinde, infak ve fakirlik konusunda şu açıklamalar görülmektedir:

“Sakının, insanlara salâhınızı onların önünde gösteriş için yapmayın; yoksa göklerde olan Babanızın önünde karşılığınız olmaz.

İmdi, sen sadaka verdiğin zaman, ikiyüzlü adamların insanlardan hürmet görmek için, havralarda ve sokaklarda yaptıkları gibi, önünde boru öttürme. Doğrusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sadaka verdiğin zaman, sol elin sağ elinin ne yaptığını bilmesin de, sadakan gizlide olsun; gizlide gören Baban da sana ödeyecektir.”⁵³

“Ve çok korkarak ona göz dikip dedi: Nedir, ya Rab? Melek de ona dedi: Duaların ve sadakaların anılması için Allah'ın önüne çıktılar.”⁵⁴

⁵³ *Matta, Bâb 6, Âyet 1, 2, 3.*

⁵⁴ *Resullerin İşleri, Bâb 10, Âyet 4.*

“Kornelius, senin duan işitildi, sadakaların Allah’ın önünde anıldı.”⁵⁵

“İsa ona dedi: Eğer kâmil olmak istersen, git, neyin varsa sat ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır ve gel, benim ardımca yürü. Fakat genç adam bu sözü işitince keuderli gitti; çünkü çok malı vardı. Ve İsa, şakirtlerine dedi: Doğrusu size derim ki; göklerin melekûtuna zengin adam güçlkle girer. Yine size derim; devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah’ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır.”⁵⁶ “Fakat siz içindekilerden sadaka verin; kendinize eskimeyen keseler, göklerde eksilmeyen hazine yapın; orada hırsız yaklaşmaz ve güve de bozmaz.”⁵⁷ “Ve eğer bütün mallarımı sadaka olarak yedirirsem ve eğer bedenimi yanmak üzere teslim edersem, fakat sevgim olmasa, bana hiç fayda etmez.”⁵⁸

İncil’in anlatımıyla, Hristiyanlık’ta sadece zekât mükellefiyetinin tebliğ edilmediği, aynı zamanda ziraî mahsullerden alınacak miktarın öşür olarak tayinin de yapıldığı ve bunu vermeyenlerin şiddetle kınandığı görülmektedir. İncil; ikiyüzlülüklerinden dolayı hesaba çektiği bir topluluğa karşı Hz. İsa’nın, (aleyhisselâm) şu ikazı yaptığını aktarmaktadır: “Vay başınıza Yazıcılar ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Çünkü nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını veriyorsunuz ve şeriatın daha ağır işlerini, adaleti, merhameti ve imanı bırakıyorsunuz. Onları yapmalı idiniz, bunları da bırakmamalı idiniz.”⁵⁹

⁵⁵ *Resullerin İşleri*, Bâb 10, Âyet 31.

⁵⁶ *Matta*, Bâb 19, Âyet 21-24.

⁵⁷ *Luka*, Bâb 12, Âyet 33.

⁵⁸ *I. Korintosululara*, Bâb 13, Âyet 3.

⁵⁹ *Matta*, 23/23.

Görüldüğü gibi; İncil'in çoğu ifadelerini, Kur'ân ve hadisten bir beyanla irtibatlandırmamız mümkündür. Bazılarıyla ayniyet ölçüsündeki benzerlik, kaynakta birliği göstermektedir. Tevrat ve İncil, dikkatlice ve sadece bu açıdan yeniden gözden geçirilse, daha birçok benzerlik ortaya çıkacaktır.

Genel Olarak Dinimizin Zekâta Verdiği Değer Nedir?

Zekât; İslâm'ın, üzerine bina edildiği beş temel esastan biridir. Bunların olmadığı yerde sağlıklı bir İslâm'dan bahsetmek mümkün değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), komutanlara yaptığı tavsiyelerden de anladığımıza göre; askerlerin, sabah ezanı okunan yerleşim bölgelerine saldırmaları yasaklanmış ve bu noktada namaz esas alınmıştır. Hz. Ebû Bekir'in (radiyallahu anh) namaz kılıp oruç tuttuğu halde zekât vermeyenlere karşı savaş ilan etmesi, bu prensiplerden birinin dahi ihmaline müsaade edilemeyeceğini göstermektedir.

Zekâtla namaz beraber zikredilmiş ve âdeta namazla insan, kalb ve ruh ufkuna yükselip miracını tamamlarken; zekâta, maddî bir ibadet olmasına rağmen manevî âlemlerin başka güzelliklerini tatmaktadır. Böylece şu fânî âlemde insan, zekâtla malına ebediyet kazandırır. Kur'ân;

“Namazı kılın ve zekâtı da verin hayır adına nefsiniz için takdim ettiğiniz her şeyi Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz ki Allah, yapıp durduğunuz her şeye nigehtandır.” (Bakara, 2/110) buyurarak, bu hakikate işaret etmektedir.

Bunun mânâsı; bir taraftan sinenizi çatlatırcasına ve huşu içinde, bedeninizin zekâtı olan namazınızı eda ederken; diğer yandan, yine Allah'ın lütfu ile elde ettiğiniz malın zekâtını vermek suretiyle, toplum hayatında sükûna, huzura ve barışa kavuşun, demektir.

Allah'ın verdiğini, yine O'nun istediği yerlere vermek, aynı zamanda Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak demektir. Kendi ahlâkıyla ahlâklanmış kimseleri ise Allah, asla ihmal edip, dünyevî ve uhrevî hüsrân ve hızlana uğratmayacak ve kurbiyetine yakışır şekilde mükâfatlandıracaktır.

Peygamberimiz'in Döneminde İktisadî Hayat Nasıldı?

Peygamberliğin başlangıcından Medine'deki son senelere kadar, iktisadî hayat adına çok ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıların büyük çoğunluğu da Mekke dönemindeydi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Hatice validemiz, malı da dahil olmak üzere, elinde ne varsa hepsini, insanları Allah'a davet uğrunda eritmişti. İlk defa İslâm'la serfiraz olanlar da, genellikle fakir insanlardı. Zengin olanlar ise, zaten her şeylerini bu yolda feda etmeye hazırlardı ve öyle de yaptılar. Hatta denilebilir ki bu sıkıntı, Huneyn'in sonuna kadar devam etti.

Konuyu biraz daha açarsak, Efendimiz döneminde son derece sade bir hayat vardır. Dolayısıyla kazanç ve harcamada da dupduru bir hayat söz konusudur. Bununla birlikte devlet hazinesinin, gelir ve giderleri arasındaki denge ve ekonomik hayatta, ölü yatırımların azlığıyla sıcak para da yaşanan canlılık dikkatleri çekmektedir.

Peygamber Efendimiz, insanları bir taraftan iman bazında zirvelere ulaştırma gayreti içindeyken diğer taraftan da, onların içtimâî hayatlarıyla ilgileniyor ve cahileyeden kalma birtakım yalan yanlış fiillerden onları uzaklaştırmaya çalışıyordu. Cemiyet, çok yönlü bir yükseliş devrine girmişti ve bu yükseliş çok kısa bir müddet sonra hedefine ulaşacaktı.

Fazilet, mükemmel cemiyetlerin temel esaslarından ve herkes için ulaşılması gereken bir ufuktur. Asr-ı Saadet, bizim için bu noktada da örnek bir tablo çizmektedir. O dönemde, toplum hayatında haksız kazancın ortadan kaldırılmasının yanı sıra, fertlerin her alanda olduğu gibi kazanma meselesinde de, fazilet yarışı içinde olduklarını müşahade etmekteyiz. Zira; o dönem insanları Kur'ân'dan aldıkları, "İnsan için, (karşılık olarak) çalışmasından başkası yoktur ve çalışması da mutlaka görülecektir." (Necm, 53/39, 40) dersiyle çalışmanın önemini kavramışlardı.

Nebiler Sultanı da: "Kişi, kendi emeğinden daha hayırlı birşey yiyemez. Şüphesiz Allah'ın nebisi Dâvûd (aleyhisselâm) kendi el emeğini verdi."⁶⁰ ifadesiyle, başta sahabeler olmak üzere bütün ümmetine, çalışmaya giden yolları gösteriyordu.

İstiğna prensibini sahabe arasında yerleştirmek için İnsanlığın İftihar Tablosu şöyle buyurmuştu:

"Sizden birinizin, sırtına ipleri alıp dağdan odun taşıması, başkalarına el açmasından daha hayırlıdır. El açtıkları ya verirler ya da vermezler."⁶¹ Hayatlarını semavî ölçülerle dizayn eden o kutsî topluluk için, bunlar çok şey ifade ediyordu ve âdeta cüz'i iradelerini dahi bu beyanlara tes-

⁶⁰ Buhârî, *Büyü'* 15

⁶¹ Buhârî, *Zekât* 50; Müslim, *Zekât* 107; Tirmizi, *Zekât* 107.

lim etmenin rahatlığıyla hareket ediyorlardı. Elbette bu ifadeler, onlar arasında hemen kabullenilmiş ve yaşanır hale gelmişti. O derece ki, sahabe, atın üzerindeyken elindeki sopa düşünce onu istemekten bile çekiniyordu da, onu bizzat inip kendisi alıyordu. Zira; Allah'ın Elçisi istemekten menetmişti ve onlara göre bu da bir tür istemektir.

O güne kadar toplumun belini kıran faiz; tamamen sökülüp atılıyor ve cemiyet, böyle bir kambur ile yaşamaktan kurtarılıyordu.

Bu fazilet yarışında, hamallık yapıp kazandığını tasaduk edenlerin yanında, daha çok verebilmek için borç alıp verme yarışına koşanlara bile rastlamak mümkündür.⁶² Âdetâ her fert, “Müslümanların birbirlerini sevme ve merhamet etmede misalleri bir ceset gibidir. Ondan bir uzuv rahatsız olursa bütün beden uykusuzluk ve aşırı ağrı ile ona katılır.”⁶³ hadisini rehber edinmiş ve kendi şahsi hayatını unutmamıştı. Herkes, din kardeşinin daha iyi yaşayabilmesi için kendi rahatından feragat eder duruma gelmişti.

Kazançta bu derece durulaşım saf hale gelmenin yanında harcama ve tüketimde de müthiş bir denge vardı.

İsraftan tamamen uzaklaşmıştı. Toplumda israf ekonomisi olarak tanımlanan herhangi bir yara yoktu. Çoğu zaman zaruri ihtiyaçlardan bile fedakârlık ediliyor ve mal, dinin yüceltilmesi istikametinde; daha değerli bir yerde kullanılıyordu.

Zira; müminin kazancı da, tüketimi de ilahî prensipler çerçevesi içinde olmalıydı. O, ne Rabb'in gazabını celbede-

⁶² Müslim, *Zekât* 108.

⁶³ Buhâri, *Edeb* 27; Müslim, *Birr* 66.

cek türde israfa, ne de başkalarını özendirecek mahiyette harcama içine girebilir. Hiçbir hayra sebep olmayan, kimseye fayda getirmeyen, herhangi bir potansiyeli harekete geçirmeyen, cemiyet bünyesinde ölü bir mıntıkayı canlandırmayan tüketimlerin, müminin yanında yeri yoktur. Mümin için, düştüğü her ortamda yeni filizlenmelere hayat bahşeden bir harcama söz konusu olmalıdır. Asr-ı Saadet, bunun canlı örnekleriyle doludur.

Bu dönemde, müminler arasında kin ve nefretin önü alınmış ve toplumda her fert aktif hale gelmiştir. Din, bir bütün olarak yaşandığından, içtimâî rahatsızlıklar bütünüyle ortadan kalkmış ve sıkıntılar asgarî seviyeye inmiş, hatta büyük ölçüde sıfırlanmıştır. Öyle ki, sadaka ve zekât vermek isteyenler, bunları alacak şahıs bulamadıkları için üzüntü ile geri dönerken, devletçe işe el atılıyor ve onları, böyle bir vecibeyi yerine getirme sevabından mahrum bırakmamanın çareleri bulunmaya çalışılıyordu.

Mekke hayatı, gizliliklerle doludur. Orada tebliğ, bir süre açıktan yapılmadığı için, yeni teşekkül etme durumunda olan 'Altın Nesil'in malî yönü de tam netlik kazanmamıştır. Peygamberimiz'in ve çevresindeki sahabelerin yaptıkları malî fedakârlıkların toplanma ve dağıtımı ile ilgili, sistemleşmiş bir ünite henüz yoktur. Efendimiz, gelenleri ihtiyaç hissedilen yerlere vermektedir. Zaten bu dönem, maddî açıdan oldukça sıkıntılı geçmiştir.

Medine'nin ilk yıllarında da nisbeten devam eden bu sıkıntılar, bir müddet sonra yerini, bolluk ve berekete bırakıp gitmişti. Gerek Müslümanlardan alınan zekât, öşür ve sadakalar, gerekse maddî cihadın getirdiği fey ve ganimetler, hazineyi doldurmuştu. Zaten Efendimiz de, hazineyi

müthiş derecede dengeli kullanıyordu. Kesinlikle ölü yatırıma tek kuruluş hacanmıyor ve eldeki imkânlar, ancak olması gereken yerlerde değerlendiriliyordu. Bunun yanında, gerekli yerlere yapılan harcamalar da dengeyi bozmayacak şekildeydi. Öyle ki, Huneyn Savaşı'ndan sonra müellefe-i kulûba (kalbi İslâm'a ısındırılacak olanlara) verilen ve büyük yekûn tutan harcamalar dahi hazineyi sarsmamış ve dengeyi bozmamıştır.⁶⁴

Bilindiği gibi; bu dönemde kullanılan paralar, altın ve gümüş olup bunların da zafî değeri vardır. Dinar ve dirhem ismiyle anılan ve ticarî hayatta eşya karşılığı değişim unsuru olan bu paraların yanında, eşyayı bir başka eşya ile değiştirme esasına dayalı ticaret de mevcuttur.

Ölü hiçbir şey yoktur. Ruh ve kalb planındaki diriliş, âdetâ çarşı-pazara, oradan da ekonomik hayata aksetmiştir. Âtıl paralar, stoklar, altın ve gümüş yığınları yoktur.

İhtiyaç anında kadınlara va'z u nasihatta bulunan Allah Resûlü'nün, onlardan da infak etmelerini istemesi ve neticede ortaya bırakılan bilezik, küpe gibi zînet eşyalarını Bilâl-i Habeşî'nin toplayarak hazineye kazandırması⁶⁵ bu tür örneklerden sadece biridir.

Peygamberimiz Döneminde Zekât Organizasyonu Nasıl Yapılıyordu?

Kur'ân'ın, zekâtın sarfedileceği yerlerden birisi olarak zekât memurlarını anlatması,⁶⁶ bir yönüyle zekâtın devlet organizesiyle gerçekleşeceğine işaret etmektedir.

⁶⁴ Bkz. İbn Hişam, *Sire*, 4/135,136.

⁶⁵ Bkz. Buhârî, *İlim* 32; *Libas* 59; Ebû Dâvûd, *Salat* 242.

⁶⁶ Bkz. *Tevbe*, 9/60.

Peygamber Efendimiz'in, (sallallahu aleyhi ve sellem) Muaz b. Cebel'i, Yemen'e zekât toplama vazifesiyle (âmil olarak) gönderdiğini en sağlam kaynaklar nakletmektedir.⁶⁷

Sahabe arasındaki genel uygulama da, zekâtları memurlar vasıtasıyla Beytülmal'e vermektir. Efendimiz'in aralarından ayrılmasından sonra, Hz. Ebû Bekir ve onun memurlarına, ondan sonra da Hz. Ömer ve memurlarına vermek suretiyle bu uygulama devam etti.⁶⁸

Bu noktada, Allah Resûlü'nün, zekât memuru olarak vazifelendirdiği sahabelerden bazıları şunlardır:

Muaz b. Cebel (radiyallahu anh),⁶⁹ Hz. Ömer (radiyallahu anh),⁷⁰ Übeyy b. Ka'b (radiyallahu anh),⁷¹ Zeyd b. Harise (radiyallahu anh),⁷² İbnü'l-Lüteybiye (radiyallahu anh),⁷³ Mahmiye b. Cez' (radiyallahu anh),⁷⁴ Ebû Rafi (radiyallahu anh),⁷⁵ Kays b. Sa'd b. Ubade (radiyallahu anh),⁷⁶ Muhammed b. Mesleme (radiyallahu anh),⁷⁷ ve Ubade İbn Samit (radiyallahu anh).⁷⁸

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ötelere yürümesinden sonra ve hilafeti temsil makamında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (r. anhümâ) dönemlerinde de, Enes b. Malik,⁷⁹ Ab-

⁶⁷ Bkz. Buhâri, *Zekât* 62, 40; Müslim, *İman* 29, 31.

⁶⁸ Buhâri, *Zekât* 40, 62; Müslim, *İman* 29, 31.

⁶⁹ Buhâri, *Ahkâm* 17; Müslim, *Zekât* 110-112.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, *Zekât* 5.

⁷¹ Müsned, 1/204.

⁷² Buhâri, *Zekât* 68; Müslim, *İmare* 26.

⁷³ Müslim, *Zekât* 167/168; Ebû Dâvûd, *İmare* 20.

⁷⁴ Müsned, 1/204.

⁷⁵ Beyhaki, *Sünen* 4/157.

⁷⁶ Beyhaki, *Sünen* 4/158.

⁷⁷ Beyhaki, *Sünen* 4/158.

⁷⁸ Buhâri, *Ahkâm* 17; Müslim, *Zekât* 112.

⁷⁹ Müsned, 4/490.

dullah b. Sa'd⁸⁰ ve İmran b. Husayn⁸¹ gibi kimselerin, zekât memuru olarak âmillik vazifesini ifa ettikleri bilinmektedir.

Râşid Halifeler Döneminde Zekât İşleri Nasıldı?

Allah Resûlü'nün âhirete irtihalinden sonra, devlet başkanı olan Hz. Ebû Bekir'in icraatları, zekâtın hem farziyetini gösterme hem de onun içtimâî hayattaki tatbikini ortaya koyma yönüyle çok manidardır. O, değişik bahanelerle zekât mükellefiyetinden kaçmak isteyenlere karşı ciddi bir tavır koyarak, Allah Resûlü döneminde zekât olarak alınan miktarın en küçüğünü bile vermeyenlere karşı, gerekirse savaş ilan edeceğini bildirmiştir.

Hadiseyi Ebû Hureyre şöyle anlatmaktadır: “Allah Resûlü'nün vefatından sonra Ebû Bekir hilafete geçti. Bu arada dinden dönenler olmuştu. (O, dinden dönenlerin yanında zekât gibi bazı mükellefiyetleri yerine getirmek istemeyen kimselere de savaş ilan edince) Hz. Ömer, “Yâ Ebâ Bekir! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)”: ‘Lâ ilâhe illallah’ deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Kim ‘Lâ ilâhe illallah’ derse -Allah hakkı müstesna- benden malını ve canını garanti etmiş olur. Hesabı ise Allah'a aittir.” dediği halde, sen nasıl o insanlarla savaşırın?” (şeklinde itiraz edince) Hz. Ebû Bekir:

“Vallahi! Namazla zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka savaşırım. Çünkü zekât, malın hakkıdır. Allah'a yemin olsun ki, Resûlullah devrinde verdikleri bir oğlağı bile bana vermemezlik ederlerse onları bu hareketlerinden menetmek için savaşırım.” dedi. Bunun üzerine Ömer:

⁸⁰ İbn Mâce, *Zekât* 14.

⁸¹ Buhâri, *Zekât* 1, 40; *İtisam* 2; *Müsned*, 1/19.

“Allah’a yemin olsun ki, bu, Allah’ın Ebû Bekir’in kalbine inşirah vermesinden başka bir şey değildir. Ben de bunun hak olduğunu anladım.” der.⁸²

Hiz. Ebû Bekir’in, (radıyallahu anh) kararlılığı ve dinî meselelerdeki hassasiyeti, “Namaz kılarız; ama zekât vermeyiz.” şeklindeki yanlış düşüncüyü düzeltmiş ve böylelikle zekât müessesesi yeniden rayına oturmuştur. Onun döneminde, Hiz. Ömer⁸³ ve Hiz. Ebû Ubeyde⁸⁴ gibi sahabeler zekât organizesinde vazife almışlardır.

Peygamber Efendimiz döneminde henüz nüve halinde olan Beytülmal, Hiz. Ömer’in hilafetinde organize edilmiş ve belli sistemlere bağlanmıştır.

Hiz. Ömer döneminde, beytulmalde vazifeli olan Abdullah İbnü'l-Erkam, Hiz. Osman'ın hilafetinin başlangıcında da aynı vazifededir.⁸⁵ Daha sonraları, aynı vazifeye Zeyd b. Sabit'in getirildiği de bilinmektedir.⁸⁶ Aynı işin, Hiz. Ali dönemindeki vazifelisi, Ebû Rafi'dir.⁸⁷

Zekât müessesesinin, bu denli ciddi işletilmesi neticesinde, orta tabakanın kuvvetlendiği ve zekât verilecek fakirin kalmadığı dönem olarak, Hulefâ-i Raşidîn'in beşincisi olarak da sayılan Ömer b. Abdulaziz'in devrini görmekteyiz. Zaten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun müjdesini çok önceden vermiş ve bu neticeyi gayb-âşına gözüyle ümmetine önceden bildirmiştir. İşte onlardan bazıları:

⁸² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/161.

⁸³ İbn Mâce, *Zekât* 14.

⁸⁴ İbn Haşim, *es-Siretün-Nebeviyye*, 4/4.

⁸⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 3/159.

⁸⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 3/159.

⁸⁷ Buhâri, *Zekât* 8; Müslim, *Zekât* 58.

“Tasadduk edin, zira çok yakında öyle bir zaman gelecek ki adam, elinde sadakası (zekâtı) ile dolaşacak ve vermek istediği adam, ‘Şayet dün gelseydin kabul ederdim. Ama şimdi benim buna ihtiyacım yok.’ diyecek de o adam, zekâtını kabul edecek birisini bulamayacak.”⁸⁸

“Öyle bir zaman gelecek ki, adam, elinde altından sadaka ile dolaşacak ve onu alacak kimse bulamayacak.”⁸⁹

Yine böyle bir hadislerinde Peygamber Efendimiz, mal çoğalıp sadaka verilecek kimse kalmayacağı ana kadar, kıyametin kopmayacağını bildirerek⁹⁰ bu hakikate işaret etmektedir.

İşte Hz. Ömer’in torunu Ömer b. Abdulaziz dönemi, Allah Resûlü’nün daha önceden (sallallahu aleyhi ve sellem) müjdesini verdiği beşarete bulunduğu zaman olmuştu. Zira zekât, fonksiyonunu eda etmiş ve fakir zümreyi cemiyete orta sınıf olarak kazandırmıştı. Normal şartlarda hiç kimse- nin zekâta ihtiyacı kalmamış, alacak kimse bulunamayınca, çare olarak zekât ve sadaka vermek isteyenlerin elinde kalan malı da, devlet toplamak zorunda kalmıştı.

İbadetlerde Bütünlük

İslâm, sistem olarak bir bütündür; parçalanamaz. Onun bir kısmını alıp diğer bir kısmını kabul etmemek mümkün olmadığı gibi, diğer beşerî sistemlere monte edilmesinin de imkânı yoktur. İslâm’ın parçalarının, bütünüyle kendisine ait olması lâzımdır. Zira; onun sadece iktisadi sistemini alıp

⁸⁸ Buhâri, *Zekât* 8; Müslim, *Zekât* 59.

⁸⁹ Buhâri, *Zekât* 8; Müslim, *Zekât* 61.

⁹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, 9/208-209.

başka bir sisteme monte etmek veya bir başka sistemden bir bölümünü ona yamamaya çalışmak, yabancı bünyeye kendi karakter ve özelliklerini taşımayan organ nakletmek gibidir ki, bunlar asla kalıcı olamazlar ve bünyede doku uyumsuzluğu baş gösterir. Akabinde de vücut, onları dışarı atar ve kabul etmez.

İslâm, beş temel esasa dayanır. Bunlar olmadan ve yaşanmadan İslâm'dan ve İslâmî hayattan bahsetmek mümkün değildir. Sadece Mekke devri gibi bir kısım geçiş dönemlerinde insanların kalbinde iman esaslarının oturaklaşacağı âna kadar; başka bir deyişle, fertler, Allah'tan gelecek emirlere hazır olacakları zamana kadar, bu temel prensiplerle sorumlu tutulmamışlardır. Bununla beraber; iman bazında oturaklaşma temin edildiğinde, bu beş temel esastan asla taviz verilmemiş ve verilemeyeceği de fiilen gösterilmiştir.

İslâm'ın şartları olarak bilinen bu beş temeli Allah Resûlü şu hadisleriyle anlatmaktadır:

“İslâm, beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet, namaz kılmak, zekât vermek, hac ve Ramazan orucu.”⁹¹

Bunların herbirinin kazandıracığı hususlar ayrı ayrıdır ve ancak hepsi, bir bütün olarak yerine getirildiği zaman, İslâm'dan beklenen gaye gerçekleşmiş olur.

Başka bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

“İnsanlarla, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Mu-

⁹¹ Buhâri, *İman* 1; Müslim, *İman* 19, 20, 21.

hammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet edecekleri, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı da verecekleri âna kadar savaşmakla emrolundum. Her ne zaman bunu yaparlarsa, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, ancak İslâm'ın hakkı müstesna. Hesapları da Allah'a aittir.”⁹²

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu ifadeyle âdeti kendisinden sonra meydana gelecek hadiselerle karşı ilk İslâm halifesi Hz. Ebû Bekir'in, (radiyallahu anh) nasıl hareket etmesi gerektiğini önceden göstermiştir. Zira Allah Resûlü'nün ötelere yürümesiyle birlikte bir zümre, “Namaz kılarız, ama zekât vermeyiz.” düşüncesine kapılınca Hz. Ebû Bekir onlara karşı taviz vermemiş, kararlı davranmıştır.

Görüldüğü gibi; bu beş temel esastan, birisi yerine getirilmediği zaman gerçek mânâda bir İslâmiyet'ten bahsetmek mümkün değildir. Fertlerden, bir bütün olarak İslâm'ı yaşamaları istenmektedir. Zira bu beş temel esasın herbiri, diğerinin de gerekliliğine işaret eder. Aksi; yani birisini dahi kabul etmemek diğerleri hakkında da kâmil mânâda imanının olmadığını göstermektedir.

Zekâtın Ferde Kazandırdıkları Nelerdir?

Zekât, çok yönlü bir ibadettir. Onunla fertler, bir taraftan vazifelerini eda ederlerken, diğer taraftan da gerek ruhî gerekse bedenî, birçok arızadan korunmuş olurlar.

Zekâtın ferde kazandırdıklarını, farklı bir tasnifle hem veren hem de alan açısından şu şekilde izah edebiliriz:

⁹² Buhâri, *İman* 17; *İ'tisam* 28; Müslim, *İman* 36.

Zekâtın Verene Kazandırdıkları Nelerdir?

Mal kelimesinin -bir yönüyle- “meyl” kökünden türediği düşünülecek olursa, fıtraten kendisine bağlı bulunulan maldan tasadduk eden kimse, Allah’ı nefesine tercih etmiş demektir. Böyle bir tercihin karşılığı ise, ancak ahirette görüldüğünde anlaşılabilir kıymete sahiptir.

Zekâtı verilen malın, sahibine kazandırdıklarını birer başlık altında şöyle sıralamamız mümkündür:

Zekât Allah’a Yaklaştırır

Zekâtın minimum ölçüsünü ve kimlere verileceğini Allah tayin etmiştir. Kul, Allah’ın kendisi için takdir buyurduğu şeyi yerine getirmekle O’na yaklaşma yoluna girmiştir ki, kutsî bir hadis bu kurbiyeti şu şekilde açıklamaktadır: “Kulum, bana kendisine farz kıldıklarımın daha sevimli bir şeyle yaklaşmaz. Nafilelerle de bana öyle yaklaşır ki, neticede ben onu severim. Bir de onu sevince artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse veririm, bana sığınırsa sığındığı şeyden onu muhafaza ederim.”⁹³

Zekâtın, ibadet olarak kişiyi Allah’a yaklaştırdığı gibi şahsın cömertlik ve eli açıklığı da kurbiyete, Allah’a yakın olmaya vesile olur. Zira; Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinden de anladığımız gibi cömertlik, insanı kötülüklerden uzaklaştırıp Hakk’a yaklaştırmaktadır: “Cömert, Allah’a yakın, cennete yakın, insanlara yakın ve cehennemden uzaktır. Cimri Allah’tan uzak, insanlardan uzak ve cehenneme yakındır. Cahil; ama cömert olan,

⁹³ Buhâri, *Rikak* 38; Mûsned, 6/256.

âbid; ama cimri olandan Allah'a daha sevimlidir.”⁹⁴

Cömertlik, Allah'ın, “Cevâd” ismiyle rezonansa geçmenin adıdır. İnsan, yaptığı işlerde ne ölçüde esma-i ilahi ile münasebet halinde ise, neticede elde ettiği faydalar aynı nispette olacaktır. Bir hadislerinde Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır: “Allah Cevâd'dır ve cömertliği sever; güzel ahlâkı da sevmesine mukabil çirkin huyları sevimsiz ve kerih görür.”⁹⁵

Vermek Allah ahlâkıdır. Allah ahlâkıyla ahlâklanmak ise, her zaman ve her yerde, ayağın daima sağlam zemine basması demektir.

Demek ki; zekât, fakiri zengine yaklaştırdığı gibi, zengini de Ganiyy-i Mutlak olan Allah'a yaklaştırmakta, kul ile Rab arasındaki münasebeti kuvvetlendirmektedir.

Zekât Cimriliği Önler

Madde sevgisi, diğer latife ve duygularda olduğu gibi insan fıtratına belli hikmetler için konulmuştur. Bu latife ve duyguların herhangi birindeki aşırılık ise, insan için her zaman kayıp demektir.

“Nefisler, cimriliğe düşkün yaratılmıştır.”⁹⁶ âyetiyle insanın mayasına yerleştirildiği bildirilen cimrilik, esasen insana dünyayı imar etmesi için verilmiştir. O, takdir buyurulan sınır ve çerçeve içinde değerlendirildiği sürece, dünya imar olacak ve bu imar edilmiş dünya, Allah'ın nice isimlerinin tecellisine âyinedârılık edecektir. Ancak cimrilik ifrat ile, sı-

⁹⁴ Tirmizi, *Birr* 40.

⁹⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummal*, 6/347.

⁹⁶ Nisa, 4/128.

nırını aştığında nice ümranların yıkımına sebeptir. Cimrilikleri sebebiyle helak olan geçmiş ümmetlerin durumu, bu konuyu destekleyen ve anlatan birer ibret örneğidir.

Bu noktada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır:

“Aman ha!.. Cimrilikten sakının. Çünkü sizden öncekiler, cimrilik sebebiyle helak oldular. Onlar cimriliği emretti, halk da cimrilik yaptı; onlar akrabalık bağlarını kesmeyi emretti, insanlar da akrabalar arası ilişkiyi kesti; onlar taşkınlık yapmayı emrettiler, insanlar da her türlü ahlâksızlığı yaptılar.”⁹⁷

Zekâtın emredildiği ifadelerden birinde “tezkiye” ibaresi vardır ki, zekâtın fakiri, kin ve nefret gibi duygulardan; zengini de cimrilik hastalığından temizleyeceğine işaret etmektedir.

Kazanılan mal içinde, başkalarının da hakkının bulunduğu düşüncesini kabul ettiren zekât, aynı zamanda insanları maddeye düşkünlükten kurtarır. Gerçek mülkün sahibini idrakle, “Allah’ın mülkünden yine Allah’ın emriyle, O’nun tayin ettiği yerlere veriyorum.” düşüncesiyle cimrilik fikrini ortadan kaldırır. Bir insandan cimrilik düşüncesinin uzaklaşması ise, onun Allah’a yaklaşması demektir. “Kim nefsinin cimriliğinden kurtulursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁹⁸

Bunun aksi; yani Allah’ın verdiğinden vermeme düşüncesi ise, insanın ebedî hayatı adına tehlikeli zeminde dolaşması sayılmaktadır ki, “Allah’ın kereminden kendile-

⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Zekât* 46.

⁹⁸ Teğâbun, 64/16.

rine verdiği için cimrilik edenler, onu, kendileri için hayırlı sanmasınlar. Hayır, o kendileri için şerdir. Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına dolandırılacaktır. Göğlerin ve yerin mirası Allah'ındır. (Bütün mülk O'na aittir ve O'na kalacaktır) Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁹⁹ mealindeki âyet bu akibeti hatırlatmaktadır.

Zekât Rahmete Vesiledir

Zekât, kulu Allah'a yaklaştıranın yanında O'nun rahmetine de büyük bir vesiledir. Zira Allah'ın (celle celâluhû) rahmetine en çok kavuşanlar, O'nun emirleri doğrultusunda hareket edenlerdir. Başkalarına merhamet edip onların ihtiyaçlarını gidermek, ilahi rahmete çıkarılmış bir davetiyedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “Birbirlerine rahmet duygularıyla muamele edenlere Rahmân da merhamet eder. (Öyleyse) siz, yeryüzündekilere merhamet edin ki, semadakiler de size merhamet etsin.”¹⁰⁰ derken bu hakikati ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, zekâtın Allah'ın rahmetini celbettiğini şu ifadelerle anlatır:

“Rahmetimi (âhirette) Allah'a karşı gelmekten korunan, zekât veren ve özellikle bizim âyetlerimize iman edenlere nasib edeceğim.”¹⁰¹

“(Öyleyse ey müminler!) Namazı hakkıyla ifa etmeye devam edin, zekâtı verin, Peygambere itaat edin ki, merhamete nail olasınız.”¹⁰²

Yoksulun elinden tutmak, maddî-manevî zayıf olanlara

⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/180.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, Edeb 66; Tirmizi, Bîrr 16.

¹⁰¹ A'raf, 7/156.

¹⁰² Nûr, 24/56.

yadım etmek, köleyi memnun etmek ve anne-babaya infak gibi maddeye dayalı fiillerin, Allah'ın rahmetine vesile olduğunu İnsanlığın İftihar Tablosu'ndan da öğrenmekteyiz: “Şu dört özelliği kendisinde toplayana, Allah (celle celâluhû) rahmetini neşreder ve onu cennetine kor: Yoksulu koruyan, zayıfa yardım eden, köleye yumuşak davranan ve anne-babasına infak eden.”¹⁰³

Aynı zamanda zekât, bela ve musibetlere karşı bir siper olmaktadır ki, bu da Rahmet-i İlahî'nin ayrı bir tecellisidir. Zekât ibadetinin yerine getirilmediği durumlarda, Allah'ın rahmetinin de kesileceğini yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bildirmektedir: “Mallarının zekâtını vermeyen topluluğa semadan rahmet kapıları kapanır, yağmurdan mahrum kalırlar. Şayet hayvanlar da olmasa yağmurdan hiç nasib alamazlardı.”¹⁰⁴

Demek oluyor ki, hem dünya hem de ukba adına Allah'ın rahmetini celbedecek önemli hususlardan birisi de zekâttır ve zekâtın gerçekleştiği ortamda, insanların yanında diğer mahlûkat da ilahi rahmetten istifade ederler. Meselenin diğer bir yönü de, zekât verilmeyen toplumlarda şayet hayvanlar olmasaydı insanların, rahmetin vesilesi olan yağmurdan bile mahrum kalacakları gerçeğidir.

Zekât Temizliktir

Zekât, çok yönlü bir temizlenmenin adıdır. Onunla hem mal veren hem de alan, pek çok muhtemel kirden temizlenmiş olmaktadır.

¹⁰³ Münavi, *Feyzü'l-Kadir*, 1/464.

¹⁰⁴ İbn Mâce, *Fiten* 22.

Bir hadiste, zekât ve sadaka için Efendimiz “insanların kırı”¹⁰⁵ buyururlar. Demek ki mal, bu kirli kısım ayrıldıktan sonra temiz olmaktadır. İşte zekât, malı böyle kirlerden temizlemek için vardır.

Zekât veren şahıs, Kur’ân ve hadislerde çirkinliği vurgulanan cimrilik hastalığından kurtulmuş ve böylece cimrilik sebebiyle meydana gelen günahlardan temizlenmiştir olmaktadır. Ayrıca zekât, dünyada ebedî kalma ve devamlı mal biriktirme gibi duygularla beslenen çirkin arzuları da yıkan önemli bir faktördür.

‘Alan el’ durumunda bulunan kimseler de, zenginlere karşı içlerinde besledikleri kin ve nefreti, kendilerine el uzatanların cömertlikleri karşısında eritirlerken, Allah’a isyan duygularının yeşermesine uygun bir iklim oluşturan fakirlik psikolojisinden de kurtulmuş; temizlenmiş olurlar.

Zekâtın kelime mânâsındaki temizlik de umumî temizlenmeye işaret etmektedir. Zekâtın farzietini bildiren âyetlerden birinde, bu temizlenme hedef olarak gösterilmektedir.

“Onların mallarından, kendilerini temizleyecek ve yüceltecek bir sadaka al...”¹⁰⁶

Bu âyette temizleme ve tezkiye işi, Efendimiz’e atfedilmiş olabileceği gibi sadakaya da izafe edilmiş olabilir. Birinci durumda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), müminlerden aldığı sadaka ve yaptığı dua ile onları maddî-manevî kirlerden temizlemiş olurken; ikinci durumda aynı temizlemeyi sadaka yapmaktadır.

¹⁰⁵ Bkz. Müslim, *Zekât* 167, 168; Ebû Dâvûd, *İmâre* 20.

¹⁰⁶ Tevbe, 9/103.

Peygamber Efendimiz; “Allah zekâtı, geride kalan mallarımızı temizlemesi için farz kıldı.”¹⁰⁷ derken aynı noktaya işaret etmektedir. Aynı zamanda sadaka ve zekâtın, başta kendisi olmak üzere bütün ailesine ve yakın akrabasına haram olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte; “İşte bu sadakalar, insanların kirlerinden başka birşey değildir. Onlar ne Muhammed’e ne de Muhammed’in soyuna helaldir.”¹⁰⁸ buyuran Efendimiz, insanların elinde bulunan malların kirini, sadaka ve zekâtın temizleyeceğini beyan etmektedir.

Zekât Malı Bereketlendirir

Zekâtı verilen mal, görünürde eksiliyor gibi görünse de, aslında Allah’ın bereketine mazhariyetle devamlı artmaktadır. Zira bütün kâinatın hâkimi ve sahibi olan Allah (celle celâluhû), malının zekâtını veren insana malını artırma yollarını ilham etmektedir ki, bu hükmü aydınlatan birçok misal vardır. Çünkü kalpler Allah’ın elindedir. O, istediği ve hikmeti iktiza ettiği zaman kalpleri, emrini yerine getirip zekâtını veren kimselere doğru yöneltir ve o insanın ticaretinde ciddi canlanmalar görülür. Bu da, Allah’ın, zekâtı verilen mala bahşettiği bereketten başka bir şey değildir.

Bu sadece tecrübelerin ürünü olarak ortaya çıkmış bir hüküm değil, Allah’ın vaadi, Resûlü’nün müjdesi ve meleklerin de duasının neticesidir.

Allah (celle celâluhû) yüce beyanında;

“İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz faiz, Allah katında artmaz. Fakat Allah’ın rızasını isteyerek verdiği-

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, *Zekât* 32.

¹⁰⁸ Müslim, *Zekât* 167, 168; Ebû Dâvûd, *İmâre* 20.

niz zekâta gelince, işte onu verenler, (sevap ve mallarını) kat kat artıranlardır.”¹⁰⁹ buyurmak suretiyle, mallarını artırma düşüncesiyle faize yatıranların gerçekte, maksatlarının aksiyle tokat yediklerini; Allah’ın rızası istikametinde tasaddukta bulunanların ise, daha fazlasıyla berekete nail olduklarını anlatmaktadır.

Bununla ilgili başka bir âyette de; “Allah, faizi mahveder. Sadakaları ise artırır.”¹¹⁰ denilmektedir.

Bir diğer âyette ise;

“De ki: ‘Rabbim kullarından dilediğine rızıkı yayar (geniş rızık imkânı verir) dilediğine de rızkını kısar. Allah için infak ettiğiniz her şeyin (mutlaka Allah) arkasını getirir. (Çünkü) O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.’”¹¹¹ teminatı vardır.

Sadaka ve zekât vermede, şeytan ve nefsin menfi baskısının önemi büyüktür. Her biri, zekât ve sadakanın malda eksikliğe sebep olacağını ve neticede fakirlik gibi bir problemle karşı karşıya gelineceğini telkin ederler. Bu konuda da, yüce Mevlâ onların telkinlerine mukabil bizlere şu uyarıda bulunmaktadır:

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur (Fakir düşeceğinizi söyleyerek sadaka vermekten geri kalmanızı ister) ve size çirkin şeyleri yapmayı emreder. Allah ise, size kendi nezdinden mağfiret ve lütuf va’dediyor. Şüphesiz Allah’ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir.”¹¹²

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de sadaka ve zekâtın malı eksiltmediğini, bilakis malın artmasını sağladığını,

¹⁰⁹ Rum, 30/39.

¹¹⁰ Bakara, 2/276.

¹¹¹ Sebe’, 34/39.

¹¹² Bakara, 2/268.

“Sadaka (zekât), maldan hiçbir şey noksanlaştırmaz.”¹¹³ sözleriyle anlatılmaktadır.

Peygamberimiz’in bu ifadesinden iki şey anlaşılmaktadır:

Birinci olarak, Allah’ın malı bereketlendirmesi dolayısıyla maldaki eksiklik giderilmektedir.

İkinci olarakda, zekat az fedakârlıkla çok sevap kazandırmaktadır.

Zekâtın hem Hakk’a hem de halka karşı bir teminat unsuru olduğunu, yine hiçbir zaman yanılmayan ve yanılmayan Efendimiz’den öğrenmekteyiz:

“Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin. Belalara karşı dualarla hazırlıklı olun.”¹¹⁴

Yani fakirin eli ve dili, zekâtla başkalarına zarar veremez hale gelecek ve siz, başkaldırmaya hazır bir sınıfın önünü, daha onların aklına kötü duygular gelip taht kurmadan evvel kesmiş; malınızı, sağlam kalelerin, surların koruması altına almış ve onu emniyete, güvene kavuşturmuş olacaksınız.

“İnfak et ki, infaka mazhar olasın.”¹¹⁵ diyen Allah Resûlü, şu ifadeleriyle zekâtın feyzine değinmektedir: “En temizinden -ki Allah en temizini kabul eder- veren birisinin sadakasını Rahman olan Allah alır. Bu bir hurma bile olsa Rahman’ın elinde öyle bereketlenir ki Uhud’dan daha büyük olur. Aynen sizden biriniz tayını veya deve yavrusunu nasıl büyütürse (Allah da malı öylece çoğaltır).”¹¹⁶

¹¹³ Müslim, *Birr* 69.

¹¹⁴ Heysemi, *Mecmaü’z-Zevaid*, 3/63.

¹¹⁵ Müslim, *Zekât* 36, 37.

¹¹⁶ Müslim, *Zekât* 63; Tirmizî, *Zekât* 28.

Görüldüğü gibi; zekâtı verilen mal, Allah'ın teminatıyla ve Resûlünün müjdeleriyle eksilmediği gibi artar da. Yaşanmış ve yaşanmakta olan birçok hadise de bunun açık delilidir.

Öyle ki; zekâtı verilen malın artması için her gün melekler dua etmektedir. Bunu da yine Allah Resûlü'nden öğrenmekteyiz: "Her gün iki melek inerek, onlardan biri: 'Allah'ım, infak edenin (malını bereketlendirmek suretiyle) arkasını getir.' derken diğeri de, 'Malı tutup cimrilik edenin malını telef et.' diye beddua eder."¹¹⁷

Zekât Mala Ebediyet Kazandırır

Dünya fânidir ve içindekiler de fenâyâ namzet yaratılmışlardır. Dünyada hiçbir şey ebedi olmadığı gibi, dünyanın kendisi de fenânın kollarında yokluğa mahkûmdur. Aynı zamanda elde edilen mal ve onu elde edenlerin de burada kalıcı olmadığı kesin.

Demek ki, dünya bir uğrak yeridir ve burada kalmanın sınırlı bir zamanı vardır. İnsan ne kadar çok mal elde ederse etsin ancak bu sınırlı vaktin müsaadesi nispetinde onlardan istifade edebilecektir. Bununla birlikte, insanda bulunan ebediyet arzusu ve bunun neticesi olarak mal biriktirme hissi bir realitedir ki ve bunlar ebedi âleme iştiağ için verilmiş teşvik edicidirler. Bu arzunun giderilmesi için elde edilen mallar ise, insanı hiçbir zaman tatmin edememekte, insanın derdine çare olamamaktadır.

Bu, bir çıkmaz değildir. İnsan elde ettiği şeyleri ebedi hayatı adına değerlendirdiğinde, bu hissini müsbet yola

¹¹⁷ Buhâri, *Zekât* 27; Müslim, *Zekât* 57.

kanalize etmiş ve manevî yatırıma adımı atmış sayılır. Bu yatırıma esas teşkil eden iki önemli husus vardır: Bunlar da, mal ve canın Allah yolunda kullanılması ve yeri geldiğinde bu uğurda feda edilmesidir. Ancak bu şekilde mal ve cana ebediyet kazandırılmış, karşılığında büyük mükâfatlar elde edilmiş olacaktır. Malı ebedileştirmenin yolu, bütün çeşitleriyle infak; canı ebedileştirmenin yolu da maddî-manevî, küçük-büyük cihattır. Allah (celle celâluhû); yüce beyanında şöyle buyurmaktadır:

“Allah müminlerden canlarını ve mallarını cennet mukabilinde satın almıştır.”¹¹⁸

Akabe biatları esnasında, Allah Resûlü'nün tekliflerine “evet” dedikleri takdirde karşılık olarak elde edecekleri şeyin ne olacağını soran Ensara, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); “Cennet.” cevabını vermiştir.¹¹⁹ Bu, Allah yolunda kullanılan mal ve canın karşılığında ebedi âlemde verilecek mükâfatı ifade etmektedir.

Sadaka ve zekâtın, daha dünyadayken ahiret adına malı ebedileştirme fonksiyonunu, Allah Resûlü'nün kavli ve fiilî sünnetinde de görmekteyiz.

“Âdemoğlu ‘malım, malım’ der. Hâlbuki ey Âdemoğlu! Senin malından (Sana kalan sadece) yiyip bitirdiğin, giyinip eskittiğin ve sadaka olarak verip bıraktığından başkası değildir.”¹²⁰

Demek ki; şu fâni âlemde kullanılan malın, bâkî âleme ait bir sermaye haline getirilmesi mümkündür ve bunun yolu da, zekât, sadaka gibi fiillerle onun ebedileştirilmesidir.

¹¹⁸ Tevbe, 9/11.

¹¹⁹ Müslim, Zühd 3; Tirmizi, Zühd 31.

¹²⁰ Müslim, Zühd 3, 4.

Zekât Verilen Mal Kenz Değildir

Mal biriktirip stoklar meydana getirme, iktisadî hayatta büyük bir zümrenin ezilmesi demektir ki, İslâm'ın bu meseleyi de tasvip etmediğini görmekteyiz. Zira malın sadece belirli kimseler tarafından stok edilerek piyasadan çekilmesi, suni fiyat artışlarına sebep olacaktır ve bu arada birkaç kişinin büyük menfaatler elde etmesine mukabil, alım gücü sınırlı olan büyük bir kitle ciddi sıkıntılara sürüklenecektir. Elbette, bu bir zulümdür ve cemiyette ciddi rahatsızlıklar meydana getireceği aşikârdır. İslâm ise, getirdiği çözüm ve zekât gibi mükellefiyetlerle bu tür rahatsızlıkları temelinden halletmektedir.

“Altın ve gümüşü stok edip Allah yolunda harcamayanları, acıklı bir azap ile müjdele. Kıyamet gününde stok edilen o paralar, cehennem ateşi haline getirilecek de, stok edenlerin yüzleri, arkaları ve yan tarafları onunla dağlanacak ve kendilerine şöyle denilecektir: İşte bu, sizin yalnız kendiniz için stok ettiklerinizdir. Yapadurduğunuz kenzlerden dolayı tadın bakalım azabı...” (Tevbe, 9/34)

Stok yapma, neticeyi düşünerek daha fazla maddî güce sahip olma gayretinin adıdır ve sonuç itibarıyla, bu işi yapanın büyük karlar elde edeceği fikrini mayalamakta ve kişiyi o müjdeli gün için beklentiye sevk etmektedir. Kur'ân'da kenz yapanlara, kendi fitratlarına göre hitap ederek şimdiden müjde (!) veriyor... Veriyor, ama vad edilen müjde hiç de onların bekledikleri tarzda değil... “Onları elim bir azapla, elemle müjdele..” Elemle karışık bir azabın müjdesi... Kur'ân-ı Kerim'in, bu ifadeleri seçmesi, insan tabiatına tercüman olmasının açık misalidir. Bekleni-

len beşarete kendi cinsinden bir ifadeyle müjde verilmiştir, fakat bu müjde sevinç çığlıklarından ziyade elem ve ızdırap yüklü bir beşarettir.

Zekâtı verilmeyen altın, gümüş ve diğer malların, âhi-rette sahibine yapacakları işkenceyi, Allah Resûlü de anlatmaktadır. O'nun beyanlarından anladığımız kadarıyla zekâtı verilmeyen altın ve gümüş, kızdırılmış levhalar halinde sahibinin vücuduna bastırılacak ve onlarla sahiplerinin vücutları dağlanacaktır. Yine zekâtı verilmeyen deve, sığır, koyun, at ve merkepler de, olduklarından daha büyük hale getirilip sahiplerini şiddetle çiğneme, ısırma ve süsmek suretiyle işkencede birer âlet olacaklardır.¹²¹

Aslında, daha dünya hayatındayken bu mallar, sahibine bütünüyle ızdırap vermiş, onu dünya lezzetlerinden mahrum bırakmıştır. Netice itibariyle de, kişi âhirette 'ameli cinsinden ceza' ile karşılığını görmekte, yani ektiklerini biçmektedir.

Diğer bir hadislerinde Allah Resûlü, zekâtı verilmeyen malın kıyamet günü zehirli yılan şekline girerek sahibine vereceği eziyeti şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir kimsenin elinde mal bulunur da zekâtını vermezse o mal, kıyamet gününde zehirinin fazlalığından başının tüyleri dökülmüş dazlak başlı bir yılan şeklinde temsil olunur. Sahibi nereye giderse gitsin onu takip eder. Sahibi de devamlı ondan kaçır ve ona şöyle denilir: ‘Bu, senin cimrilik ettiğin malındır.’ Bakar ki, başka kurtuluş çaresi yok, elini yılanın ağzına sokar, o da devenin yem kemirmesi gibi onun elini çiğneyerek ona işkence eder.”¹²²

¹²¹ Müslim, *Zekât* 24, 26, 27.

¹²² Müslim, *Zekât* 28.

Hadisin Buhâri'deki rivayet şeklinde¹²³ Allah Resûlü (salallahu aleyhi ve sellem) bu yılanın, sahibinin elmacık kemiklerinden ısıracağını ve sahibine “Ben senin malınım, ben senin kenzinim.” diyerek azab edeceğini anlatır ve arkasından da şu âyeti okur:

“Allah Teâlâ'nın fazl u kereminden kendilerine verdiği malda cimrilik edenler, sakın bu yaptıklarını hayır sanmasınlar. Bilakis, o kendileri için şerdir. Hakkında cimrilik ettikleri mal, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır.” (Âl-i İmrân, 3/180)

Bu ifadeler, inanan insanın mal adına herşeyden yoksun olacağı mânâsına gelmemektedir. O da mal sahibi olabilir, olmalıdır ve olmaktadır da... Ancak inanan bir insan, mal sahibi olurken eda edeceği başka vazifelerin de mevcudiyetini idrak etmelidir ve bu noktada zekât, Müslüman'ın yapmakla mükellef olduğu en önemli vazifelerdendir. Zira zekât, malı kenz olmaktan çıkararak, sahibi için söylenen tehditlerden salim hale getirmektedir. Bunu da yine Efendimiz'den öğrenmekteyiz:

“Zekâtını ödemediğin mal yerin altında gömülü bile olsa kenz değildir. Zekâtını ödemediğin mal açığta da olsa kenzdir.”¹²⁴

“Zekâtı verilecek miktara ulaşıp da zekâtı verilen mal kenz değildir.”¹²⁵

“Zekâtını eda eden, üzerindeki hakkı da eda etmiş demektir. Fazla vermek daha faziletlidir.”¹²⁶

¹²³ Bkz. Buhâri, *Zekât* 3.

¹²⁴ Beyhaki, *Sünen* 4/82-83.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, *Zekât* 4.

¹²⁶ Beyhaki, *Sünen* 4/84.

“Malının zekâtını eda ettiğinde, kendinden onun şerrini de savmış olursun.”¹²⁷

“Malının zekâtını eda ettiğinde üzerine düşeni yapmış olursun.”¹²⁸

Aynı zamanda malının zekâtını veren adam, Hak katında malını kenz olmaktan kurtardığı gibi, halk da böyle bir şahsa stokçu nazarıyla bakmayacaktır. Zira o, Allah’ın kendisine verdiği malın hakkını vermiş; fakir ve yoksulun durumunu göz önünde bulundurmuş ve böylece kendi üzerine düşeni yerine getirerek mesuliyetten kurtulmuştur.

Zekât Tükenmeyen Arzuların Önüne Geçer

İnsan, ebede namzet yaratılmıştır ve ondaki birçok duygu da ebediyeti istemektedir. Ebediyetin ukba buudu kavranamadığında, bu düşünce, sadece dünyaya hasredilmekte; bunun neticesi olarak da dünyaya aşırı bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Allah Resûlü, insanın bu fıtratını şu hadisleriyle anlatırlar:

“Âdemoğlunun altından bir vadisi (bir vadi dolusu altını olsa) iki vadi olmasını ister. Onun ağzını (gözünü) topraktan, başka bir şey doldurmaz. Allah, tevbe edenlerin tevbesini kabul eder.”¹²⁹

“Âdemoğlu büyüdükçe onunla birlikte iki özellik daha büyür: Mal sevgisi (başka rivayetlerde dünya sevgisi şeklindedir) ve tûl-i emel (tükenmez arzular).”¹³⁰

Dünya sevgisi ve tûl-i emel, insana dünyayı imar etmesi

¹²⁷ Hakim, *Müstedrek*, 1/390.

¹²⁸ Tirmizi, *Zekât* 2.

¹²⁹ Buhâri, *Rikak* 10; Müslim, *Zekât* 116-119.

¹³⁰ Buhâri, *Rikak* 6; Müslim, *Zekât* 13, 14, 15.

için verilmiştir. Bu düşüncede istikamet tutturulamadağında ifrata ve tefrite düşülerek, ya dünya tamamen terk edilmekte; ya da ahiret düşüncesine yer verilmemektedir. Hâlbuki İslâm, her iki durumu da tasvip etmemekte; dünyaya dünya, ukbaya da ukba kadar kıymet ve değer verilmesini istemektedir.

Hiç şüphesiz ferde bu itidal ve dengeyi kazandıran amillerden birisi de zekâttır. Zira zekât, elde edilen malın, Allah'ın emrettiği nisbet ve istikamette verilmesi demektir. Böylece zekât ebedi âlemi hatırlatmakta ve insan, fıtratındaki dünyaya sevgisi ve tûl-i emeli, ebedi âleme göre şekillendirmekte; âdeta mecazi olan dünya sevgisi ve tûl-i emeli, âhirete ilgi ve alakaya çevirmektedir. Çünkü, nassların teminatıyla Allah yolunda verilen her şeyin ahirette karşılığının alınacağı bilinmektedir. Bu ise, işlerin dünyanın dar çerçevesini aşış ukbanın sınırsız buudlarına göre yapılmasını gerektirmektedir. Ayrıca zekât, ömrün sınırlı, dünyada ebedi kalmanın imkânsız ve ahirete gidişin mecburî olduğunu hatırlatarak insanı ebedi âleme hazırlar. Bu yönüyle de âhiret için teşvik edici olur. Bu da insan için az bir kazanç değildir.

Allah (celle celâluhû) çeşitli hikmetlerle insana, dünya ve içindekileri cazip göstermiş ve yüce beyanında da kullanımın meseleyi idrak edip ona göre hareket etmesi gerektiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüşten, salma atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük, insanlara süslü (cazip) gösterildi. Bunlar sadece dünya hayatının metadır. Asıl varılacak güzel yer, Allah'ın yanındadır.” (Âl-i İmrân, 3/14)

Bu âyet, insanın fitrat özelliklerini ortaya koymakta ve insanlara yol göstermektedir.

Bir tarafta insan fitratına konulan dünya sevgisi ve hırs, öbür tarafta da bunu dengeleyecek zekât emri... Yani, elde edilen mallarda başkalarının da hakkının bulunduğu gerçeği...

Hırs ve dünya sevgisi sebebiyle, imkânların artması nisbetinde daha fazla lüksün peşine düşme ve neticede daha fazla paraya ihtiyaç duyma (yani israf ekonomisi dediğimiz komplikasyonlar) durumu ortaya çıkar. Hatta elde edilmesi düşünülen mallar için meşru yollar yetmediğinden gayrimeşru yollara kaymalar baş gösterir. İşte zekât, bu karışıklıkların önüne geçerek insanın bitmek tükenmek bilmeyen mal sevgisini ve tül-i emelini kırmakta ve onun müstakim düşünceye ulaşmasını temin etmektedir.

Zekât Duaya Vesiledir

Zekât, çok yönlü duaya vesile olmaktadır. Kur'ân'ın ifadesiyle, başta Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) duasına vesile olduğu gibi, zekâti alanın duasını da celbetmektedir. İhtiyaç içinde olan kimsenin elinden tutan bir zengin için, başta ihtiyacı giderilen şahıs olmak üzere, onun yakınları da dua ederlerken melekler de dua etmektedir.

Yüce beyanın zekât ve sadaka verenlere karşı Allah Resûlü'ne tavsiyesi;

“Onlara dua et, çünkü senin duan, onlar için büyük bir huzur ve tatmin kaynağıdır.” (Tevbe, 9/103) şeklindedir. Peygamberimiz'in de zekât verenler için dua ettiğini görmekteyiz. Zekât vermek isteyen bir topluluğa, “Allah'ım bunlara

rahmetinle muamele et, dualarını kabul buyur.” şeklinde dua eden Efendimiz, bazen de dualarında zekât veren şahsın ismini zikretmiştir ki, Abdullah b. Ebî Evfâ bunlardan birisidir.¹³¹

Birçok meselede olduğu gibi, bu âyetteki “Dua et!” emri de, Allah Resûlü’nün şahsında herkese bir şeyler anlatmaktadır. Sadaka ve zekât verenler için dua, zaten fitratın gereğidir. Hiçbir fitrat, ihtiyaç içinde kıvranan birine yardım edip elinden tutan şahıs için, “Allah razı olsun.” demeyi çok görmez... Çok görmez; zira bu, belki de şuuraltının etkisiyle, lisanın fitrata tercümanlığıdır.

Sadaka ve zekâtın dua kazancında ayrı bir buud da meleklerin dua etmeleridir. Peygamber Efendimiz bu hususu şu şekilde anlatır: “İnsanların (hayırla) sabahladıkları her gün iki melek iner ve onlardan biri: ‘Allah’ım, infak edenin malına bereket ver, arkasını getir.’ diye dua, diğeri de ‘Allah’ım malını (cimrilik edip) tutan için telef ver.’ diye beddua ederler.”¹³²

Görüldüğü gibi zekât, çok yönlü bir duaya vesile olmaktadır. Dua ise bir kredi kartı gibidir. Evet, dualar Cenab-ı Hak’ın rızasını kazanmayı sağlayacak kredi kartları durumundadır. Zekât böyle bir krediyi kazandırması açısından da çok önemli bir ibadettir.

Zekât Günahlara Kefarettir

Cenab-ı Hak kullarına olan rahmetinin neticesi olarak, yapılan ibadetleri kurbiyete vesile kılarken aynı zamanda hata ve kusurların affına da birer sebep kabul etmektedir.

¹³¹ Buhâri, *Zekât* 64; Müslim, *Zekât* 176 (Allah Rasûlü’nün Ebû Evfâ için yaptığı dua: “Allah’ım Ebu Evfâ’nın ailesine rahmet et, dualarını kabul buyur.” şeklindedir.

¹³² Buhâri, *Zekât* 27; Müslim, *Zekât* 57.

Abdest, namaz, cuma, mescidlere yürüme ve Ramazanda oruç tutma gibi ibadetlerin, kazandırdıkları sevapların yanı sıra, günahlara keffaret olduklarını da bizzat Allah Resûlü'nden öğrenmekteyiz.

Diğer ibadetlerde olduğu gibi; zekâtın da hatalara keffaret olduğunu bize yüce beyan bildirmektedir: “Eğer siz namazı dikkatli bir şekilde tamtamına eda eder, zekâtı verir; elçilerime iman eder, onlara sahip çıkar, Allah rızası için gerekli yerlere harcayarak Allah’a güzel bir tarzda ödünç verirseniz, ben elbette sizlerin kusurlarını örter ve elbette sizi içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştiririm.” (Mâide, 5/12)

Efendimiz, diğer ibadetlerin yanında zekâtın günahlara keffaret olduğunu ifade buyururlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kişinin evi, ailesi ve komşusundaki fitnelere karşı namazı, zekâtı, iyiliği emir ve kötülükten uzaklaştırması keffarettir.”¹³³

İster günahların affına vesile, isterse doğrudan cehenneme sütre ve örtü olması yönüyle olsun, -az dahi olsa- sadaka ve zekâtın kazandıracığı çok şey vardır ki, Allah Resûlü, “Yarım hurma ile de olsa ateşten sakının.”¹³⁴ ifadeleriyle bunu anlatmaktadır.

Zekât Emniyettir

Peygamber Efendimiz, gelen ilk vahyin ardından endişe izhar edince Hz. Hatice validemiz O’na şu mukabelede bulunuyor: “Hayır, hayır, müjdeler olsun sana... Allah’a

¹³³ Buhâri, *Zekât* 23.

¹³⁴ Buhâri, *Zekât* 10; Müslim, *Zekât* 66, 67, 68.

yemin olsun ki, Allah, seni asla zayi etmeyecektir. Zira sen, akrabalarını ziyaret eder; doğru söyler; başkalarının yüküne omuz verir; yardım eder; misafir ağırlar ve aynı zamanda Hakk'a ait her şey yardımcı olursun.”¹³⁵

Hız. Ebû Bekir, Mekke'de sıkılıp Habeşistan'a hicret için yola çıktığında İbn Dağınne ile karşılaşır. Nereye gittiğini sorar; “Kavmim bana eziyet edip, hayatı bana yaşanmaz hale getirmekle beni Mekke'den çıkardı.” cevabını alınca, “Niçin? Allah'a yemin olsun ki sen, akrabalık bağlarını güzelce devam ettirir, ihtiyacı olanların imdadına koşar, güzel işler yapar ve herkese maddî-manevî destek olursun. Geri dön, bundan sonra benim güvencem altındasın.”¹³⁶ cevabını alır. Bütün bunlar, zekât, sadaka, yemek yedirme ve her türlü işlerde yardımcı olma gibi fiillerin hem Allah'ın teminatı altına girmeye hem de halkın güvenini kazanmaya birer vesile olduğunu anlatmaktadır. İşte zekâtı önemli kılan hususlardan biri de bu olsa gerektir.

Zekât, Maddenin Esiri Olmaktan Kurtarır

Zekâtın başka bir faydası da, kişiyi maddeye düşkünlük zincirinden kurtarmasıdır. Zaten İslâmiyet, kişinin sadece Allah'a yönelmesini, O'nun dışındaki her şeyin esaretinden sıyrılıp tevhide ermesini istemektedir.

İnsan, maddenin hâkimi durumundayken onun mahkûmu olursa, yaratılış gayesinden inhiraf etmiş sayılır. Aslında her şey, insan için yaratılmıştır. O, eşyayı, İslâm'ın kendine çizdiği yol istikametinde kullanmakla memurdur.

¹³⁵ Buhârî, *Bedü'l-Vahy*, 1; Müslim, *İman* 252.

¹³⁶ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2/11.

Aksi takdirde madde, mabud seviyesine çıkarılarak duygu, düşünce ve fiilerde sapmalar meydana gelecektir.

Allah Resûlü, bir hadislerinde bu hastalığa işaret ederek şöyle buyurmaktadır: “Altının, gümüşün, kadife ve ipek gömleklerin kullarına yazıklar olsun; şayet kendilerine bunlardan bir şey verilirse hoşlarına gider, sevinir; verilmemesini ise hazmedemezler.”¹³⁷

Bu hastalığın en önemli çaresi yine zekâttır. Zira zekât, nisab miktarına ulaşan malın bir bölümünü, emredilen yere veren şahsın kalbindeki mal sevgisini ebedi âleme endeksli olarak dizayn etmekte, onu maddenin esiri olmaktan kurtarmaktadır.

Zekâtın, Verene Kazandırdığı Diğer Hususlar

Zekâtın insana sağladığı fayda ve maslahatlardan ilk planda idrak edebildiklerimizi burada zikretmeye çalıştık. Burada, zekatın zikredemediğimiz daha nice fayda ve maslahatları olabileceği gibi, ilerleyen zamanlardaki yeni yorum ve tefsirler, kim bilir daha nice hikmet ve faydalarını ortaya koyacaktır. Ayrıca maddî âlemimizi aşan, mânâ itibariyle de yakalayamadığımız hususları da unutmamak gerektir.

Müstakil bir başlık altında zikretmediğimiz; fakat eserlerde ifade edilen şu hususlar da zekâtın ferde kazandırdıkları adına önemli olsa gerek:

Zekât, hastalıklara şifa olduğu gibi¹³⁸ aynı zamanda se-

¹³⁷ Buhâri, *Cihad* 70; *Rikak* 10; İbn Mâce, *Zühd* 8.

¹³⁸ “Mallarınızı zekâtle koruma altına alın, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin.” mealindeki hadise işarettir. (Bkz. Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid*, 3/63.

mavî afetlere karşı da bir kalkan rolü oynamakta, onların önünü kesmektedir.¹³⁹ Zekâtını veren şahsın dünya hayatında elde ettiği huzurun yanı sıra, ölümü şehit olmasına vesile olurken,¹⁴⁰ zekâtını vermeyen için âhiret hayatında azap söz konusudur.¹⁴¹

Zekâtın, Alana Kazandırdıkları Nelerdir?

Zekât, İhtiyaacın Esiri Olmaktan Kurtarır

Zekât, zenginlerden alınıp fakirlere verilmek suretiyle insanları ihtiyaçlarının esiri olmaktan kurtardığı gibi, fakirlikle birlikte gelen hırsızlık ve gasp gibi komplikasyonlardan da uzak tutmaktadır. Zira, adi suç olarak bilinen birçok problemin altında, fertlerin, ihtiyaçlarını karşılayacak maddî imkânlarla sahip olamamaları yatmaktadır. Buna bir de imanın ferdi kontrol altında tutacak seviyede olmaması durumu eklenince, bu türlü suçları işlemek için başka bir caydırıcı sebep kalmamaktadır.

İşte, İslâm'ın ortaya koyduğu zekât prensibiyle, bu türlü sıkıntılara düşme bir yana; böyle ortamlar temelinden yok edilerek zemin, suçu önleyici hale getirilmektedir. Elindeki imkânı, malının kiri konumundan kurtaracak zemini bulan zengin, kulluğunu yerine getirmenin huzurunu yaşarken fakir de, fakr u zaruret halinin ebediyen devam etmeyeceğini bilmenin verdiği rahatlığı duymaktadır. Dolayısıyla toplum içinde fakir, aranan kesim olarak daima itibar gör-

¹³⁹ “Karada ve denizde malın helak olması, zekâtın verilmemesinden dolayıdır. Öyleyse zekâtla mallarınızı koruyun.” hadisi kastedilmektedir. *Kenzü'l-Ummal*, 6/525.

¹⁴⁰ Bkz. *Kenzü'l-Ummal*, 6/296.

¹⁴¹ Bkz. *Fussilet*, 41/7.

mektedir. Bu, fakirlerin asla zenginlerin sırtından geçindiği mânâsına gelmemektedir; zira iki günü eşit olan, daima keseden yemektedir ve hadisin ifadesiyle zarardadır. Aynı zamanda çalışmak bir ibadettir ve inanan bir insanın, dinin asla tecviz etmediği tembellik girdabına kapılarak başkalarının sırtından geçinme zilletine düşmesi düşünülemez. Aynı zamanda böyle bir düşünceyi İslâm tasvip etmemekte ve herkesin kendi el emeğini yemesini emretmektedir. İslâm'ın esas olarak aldığı noktanın vicdan olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır. Sağlıklı birisi için fakirlik, geçici bir sebeptir ve ilk fırsatta o halden kurtulmanın yolları araştırılmalıdır. İşte zekât, fakr u zaruret içindeki kimseler için âdetta yeni bir hamle yapıp fakirlikten kurtularak kendilerinin de zekât verecek seviyeyi yakalamalarını temin eden bir dinamik hükmüne geçmektedir.

Peygamber Efendimiz, gelip başa çatmadan önce sakınılması gereken yedi husustan birisini de, “Rabbi unutturan fakirlik.”¹⁴² olarak saymaktadır. Çünkü insan, madde- nin yokluk cenderesinde can çekişirken çoğu zaman yarılış gayesini unutmakla karşı karşıya kalacaktır. Bu ise, dünyada çekilen sıkıntı yanında âhirette de ciddi bir mesuliyeti, hatta mahrumiyeti beraberinde getirecektir.

Zekât, Çalışma Gücü Kazandırır

Zekât, ihtiyaç sahipleri için bir güç kaynağıdır. Fakirler, miskinler ve borcu olanlar için sermaye teşkil ederek onları maddî sıkıntılardan kurtarmanın yanında, yeniden çalışmaya olan iştiaklarını da artıran önemli bir dinamiktir.

¹⁴² Tirmizi, Zühd 3.

Zekât, malın stok edilmesini önlemek suretiyle ekonomiye bir canlılık kazandırdığı gibi, maddî imkânsızlıklardan dolayı cemiyette boş durup hazır para yiyen kesimi de, iş yapabilen kimseler haline getirmektedir. Onlara yeni iş kurma imkânları tanımakta ve böylelikle, topluma yeni iş güçleri kazandırmaktadır.

İslâm'ı bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; onun tembellik ve boş oturmayı kınayarak fertleri devamlı zinde ve canlı olmaya teşvik ettiğini müşahede etmekteyiz. Dinin bu noktadaki irşadlarıyla beslenen bir ferde, daha fazla imkân sunulduğunda, bu ferdin memleket ekonomisine getireceği katkıları ve bunun sosyal hayata yansımalarını tahmin etmek, elbette ki zor olmasa gerektir.

Hâlbuki bugün, eline imkân verilip yol ve yordam gösterilmediği için genç nüfusun, kahve köşelerinde, meyhanedemhane koridorlarında veya daha başka kötü yerlerde heder edildiğine şahit olmaktayız. Zekâtla, bütün ölü noktalarına hayatiyet üflenen bir ülkede, üretim de hızlı bir ivme kazanırsa, o ülkenin aşamayacağı engel kalmayacaktır.

Zekât, Çalışmaya Teşvik Eder

Zekât, zannedildiği gibi fakirleri tembelliğe sevk eden bir faktör değildir. Aksine o, fertleri çalışmaya teşvik eden bir ibadettir. Allah Resûlü, insanları alan el olmaktan sakındırmış ve daima vermenin muteber olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: “Yüksek el, aşağı elden daha hayırlıdır.”¹⁴³ Alan el kim olursa olsun, ‘yed-i süfla’dır. Bu, devlet bile olduğu zaman durum değişmeyecektir. Ancak devlet sadece aracı

¹⁴³ Buhârî, *Vesâya* 9; *Zekât* 18; Müslim, *Zekât* 94; *Müsned*, 2/4.

olarak zenginden aldığı fakire dağıtma konumunda kalırsa, o zaman bu hadisin tehdidinden kurtulabilir. Demek ki, devamlı alma, İslâm'ın tasvip etmediği bir konudur. Zira İslâm, çalışıp kendi el emeğini yemeyi teşvik etmekte ve hatta bunu, kişinin niyetine göre sevap kazanmaya vesile saymaktadır.

Bu hadisleriyle Peygamber Efendimiz, veren eli üst, alan eli de alt saymanın yanında, infak edene raci sevap ve fazilet bakımından veren elin alandan daha üstün olduğuna da işaret buyurmaktadır. Hadiste, 'Alan el şerlidir.' denilmeyip, aksine az hayırlı olduğuna vurgu yapılarak; bazı şartlar çerçevesinde alma ameliyesinin mahzursuzluğuna da işaret etmiştir.

Allah Resûlü, âdeta bize şu tavsiyelerde bulunmaktadır: 'Kendinizi daima aziz tutun. Dilencilikle kendinizi hor ve hakir yapmayınız. Hem fert planında hem de devlet bazında, hiçbir zaman alan el durumuna düşmeyin, her zaman veren el olma durumunu korumaya çalışın. Böylece hep üstte olur ve izzetinizi korursunuz. Şunu unutmayın ki, üst daima emniyet içinde dağıtır; alt ise, endişeyle toplar; endişeyle yaşar. Siz, hakim el olun, mahkûm el olmayın; üstte olursanız hâkim el olursunuz.'

Bu hadis, devletlerarası münasebetlerde de, bizim için yanılmaz ve yanılmaz bir ölçü durumundadır. Öyleyse, hem fert hem de millet olarak bize düşen şey, çalışma, gayret gösterme ve bütün İslâm âleminin, hatta insanlığın bizden beklediklerini yapmaktır.¹⁴⁴

Demek ki, zekâtın altında aynı zamanda çalışıp alan el

¹⁴⁴ M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/249.

olmadan kurtulma emri yatmaktadır ve böylelikle mümin, çalışıp kendi el emeğinin ürününü elde etmenin en salim yol olacağını kavramış olmaktadır.

Zekât, İtibar Kazandırır

Zekâtın, kimlerden alınıp nerelere verileceğini bizzat Kur'ân tayin etmektedir ve bu tayinin gerçekleştirilmesinde, diğer zamanlarda olduğu gibi aşağılanıp horlanma değil; aranıp kollanma metodu uygulanmaktadır. Dolayısıyla fakir, toplum içinde itibar kazanmakta ve aranan kimse konumuna yükselmektedir.

Zekâtı verirken isabet edip gerçek fakire veya diğer verilecek yerlere ulaştırmak da önemlidir. Bu itibarla; tayin edilen yerlerin dışında sarf edilen malın, şartları gerçekleştirmediğinden dolayı şahsın üzerinden zekât sorumluluğunu kaldırmadığı hatırlanmalıdır. Sadece verilecek yer ve kimselerde isabet düşüncesiyle veren kimseye mahsus olmak üzere bir ruhsat vardır; o da isabet ettiği düşüncesiyle verdiği için dolayı, niyetiyle üzerindeki mükellefiyeti düşürmüş kabul edilmektedir. Fakat, yine de bu durum tercih edilen bir husus değildir.

Hadislerde, mahiyetlerini bilmeyerek sadakasını, önce hırsıza, ardından zanîye ve daha sonra da zengin bir cimriye verdiği anlatılan bir şahsın bu hareketi, sahabeler tarafından kınanmakla birlikte, verdiği kimselerin hırsızlık, zina ve cimriliği bırakmaları temennisiyle makul görülmüştür. Bundan da anlaşılacağı üzere, toplum içinde ihtiyacı olanlar iyice araştırılmalıdır ki, verilen zekât ve sadaka yerine ulaşınsın ve ferdin üzerindeki mükellefiyet de hakkıyla eda edilsin.

Görüldüğü gibi; zekât, fakirleri bir köşede unutulma bahtsızlığından kurtarıp aranan şahıslar haline getirmektedir. Bilhassa cemiyet olarak zekât müessesesi işlerlik kazandığından -Ömer b. Abdülaziz döneminde olduğu gibi- zekâtı kabul edecek şahıs veya müesseseleri bulma, büyük problemler arasına girecektir. Bu da, ihtiyaç içinde olanları aranan şahıslar haline getirirken aynı zamanda onlara itibar kazandıracaktır. Böyle bir ortamda fakir, zengin peşinde dolaşmaktan kurtulacak; aksine zengin fakiri arar hale gelecektir... Zira hakkının verilmesi gereken bir emtia vardır elinde ve bunu, ancak vasıfları onu almaya müsait kimselere verebilecektir.

Meseleye, zekât vazifesini yerine getirebilmek için kilit nokta olarak bakan zengin nazarında fakir, Allah'ın verdiği mülkü yine O'nun istediği istikamette sarf etmeye sebep olduğundan dolayı hayırla yâd edilir hale gelecektir.

Zekât, Kıskançlıktan Kurtarır

Bir tarafta fakir, ihtiyaç içinde kıvranırken diğer taraftan zengin lüks bir hayat yaşaması, fakirlerin kıskançlık damarlarının kabarmasına sebep olmakta; kin ve nefretlerini artırmaktadır. Buna bir de zengin yüksekten bakması, fakire bir insan olarak bile değer vermemesi eklenince, arada telafisi mümkün olmayan uçurumlar meydana gelmektedir. İmandan yoksun birçok toplumda oluşan servet düşmanlığı bunun en açık misalidir.

Fakirden kin ve nefreti söküp atmanın tek çaresi, zengin kendine düşen vazifeyi yaparak farz olan zekâtını vermesidir. Bu durumda fakir zengine, ihtiyacı olduğunda yardım

elini uzatan bir dost nazarıyla bakacaktır ve fakirin zenginin malında artık gözü kalmayacak, kendine verilenle yetinecek ve sıkıntıdan kurtulmasına sebep olarak zengini gönderen Allah'a hamdedecektir. Zengin de, üzerindeki mükellefiyeti edaya sebep olduğundan dolayı fakire, üstten bakma bir tarafa merhametle nazar edecektir. Böylece fertler arasında tam bir kardeşlik şuuru yerleşecek; cemiyet, kavga ve gürültüden uzak, huzur toplumu haline gelecektir.

Aynı zamanda insan, ihsanın kuludur. 'Şerrinden korktuğun kimseye iyilik et.' sözü, bir hakikatın ifadesidir. Malında gözü olan fakire zekâtını veren zengin, artık fakirden gelmesi muhtemel bütün kötülüklerin önünü almış demektir. Zira o, bu hareketiyle fakirin içinde tutuşan kin ve nefret ateşlerini söndürmüştü ve yerine sevgi ve muhabbet tohumları ekmiştir. Zenginin fakire yardımcı olmadığı yerde ise, bu ortamı bulmak mümkün değildir. Bu durumda, işçi hareketleri gibi maddeye bağlı olarak ortaya çıkan huzursuzluklara sebep olan unsurların başında, zamanında müdahale edilmeyen maddî problemler gelmektedir. Çünkü bu hareketlerin arka planındaki sebeplerin veya sebep olarak gösterilen meselelerin altında, maddî açıdan tatminsizliğin yanında belli bir kesimin maddeye hâkimiyeti ve ondan tek taraflı istifade etme düşüncesi yatmaktadır.

Zekâtın Topluma Kazandırdıkları

Zekâtın, hem alan hem de veren adına sağladığı faydaların her biri, aslında toplum açısından da geçerlidir ve azımsanmayacak maslahatları haizdir. Zira toplum, fertler arasındaki birlik şuurunun keyfiyeti nispetinde huzurludur. Bu

açından bakıldığında zekât, zengin ve fakir adına oluşturduğu ortamla cemiyetteki problemleri halletme adına önemli fonksiyonları yüklenmiş bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zekâtın, özellikle toplumu doğrudan ilgilendiren fayda ve maslahatlarını anahatlarıyla, sınıf kavgalarını önlemesi, orta sınıfı kuvvetlendirmesi, bütün içtimâî hastalıkların önüne geçmesi ve toplumu faiz belasından kurtarması şeklinde sıralamamız mümkündür.

Zekât, Sınıf Kavgalarını Önler

Toplumdaki sosyal dayanışmanın temini ve devamı, tabakalar arasında uçurumların meydana gelmemesine ve kitleler arasında kavgayı körükleyecek boşlukların bırakılmasına bağlıdır. Yani havas tabaka, avamdan ayrı kalmamalı, zenginle fakirin arasındaki bağ ve irtibat kopmamalıdır ki o toplumda anarşi meydana gelmesin. Cemiyetteki sosyal sınıflar arasında bu irtibatı temin eden en önemli dinamik, hiç şüphesiz zekât ve her türlü yardımlaşma prensibidir.

Zekâtın verilmediği cemiyette, sınıflar arasındaki uçurumlar büyüyerek aşağı tabakadan yukarı tabakaya saygı ve muhabbet yerine kin ve nefret çığlıkları yükselecek; yukarı tabakadan da aşağı tabakaya merhamet ve ihsan yerine zulüm, tahkir ve tahakküm yağacaktır. Bu durumda; fakirlik, zenginlerin merhamet ve şefkatini celbetmesi gereken önemli bir faktör iken sefaleti netice veren bir unsur haline gelecek; zenginlik ise, tevazu ve merhamet duygularını geliştirmesi gerekirken tekebbür ve gurura sebep olacaktır.

Tarihte sosyal hayatı sınıflara ayırarak yaşamaya çalışan hiçbir milletin, uzun ömürlü bir saadet süremediğine

şahit olmaktadır. Başlangıçtaki zahiri saadetleri ise, genelde kuvvetin, insanları disiplinize etmesinden kaynaklanmış ve patlama noktasına geldiğinde, bütünüyle o millet, tarih sahnesindeki yerini bir başkasına bırakarak, aradığı saadeti bulamamak bir tarafa; kendi enkazı altında can vermiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), “Zekât, İslâm’ın köprüsüdür.”¹⁴⁵ buyurmakla, fertler arasındaki uçurumları kaldırmada zekâtın önemini vurgulamaktadır. Yani zekât, sıkıntılardan kurtulmak için üzerinden geçilecek bir köprüdür. Bu köprüden içtimâî hayat geçirildiğinde, sınıflar arasındaki kavgalardan kurtulunmuş ve sahil-i selamete ulaşılmış olacaktır. Zira bu köprü, fakirliğin bir uçta, zenginliğin de diğer uçta toplanmasına engel olarak orta sınıfı meydana getirecek ve sosyal hayatı huzura kavuşturacak, sağlam bir bağıdır.

Zekât, Orta Sınıfı Kuvvetlendirir

İslâm, zekât prensibiyle toplum hayatındaki kutuplaşmaları önlerken merkezde de orta sınıf diye tabir edilen kesimin kuvvetlenmesini hedeflemiştir. İçtimâî hayatta, imkânı olmadığından dolayı iş yapamayan kimselere zekât vermek suretiyle yeniden iş yapabilme imkân ve fırsatı veren İslâm, cemiyette tufeyî ve asalak olarak başkalarının sırtından geçinen kimselere müsaade etmemekte; bilakis onları yeni ve zinde güçler olarak cemiyete kazandırmaktadır.

İslâmî prensipler itibariyle orta sınıfın güç ve kuvvet kazanması, sadece sadaka ve zekâta da bağlı bırakılmamış; orta sınıfa başka yollarla da onlara destek olunması istenil-

¹⁴⁵ Heysemi, *Mecmaü’z-Zevaid*, 3/62.

miştir. Mesela, ganimetlerin taksimi ile ilgili bir hükümde, hem de illet olarak, malın zenginler elinde dolaşan bir meta olmaması hedeflenmiş ve şöyle denilmiştir:

“Allah’ın, o kent halkından, Elçisi’ne verdiği ganimetler, Allah’a, Resûl’e, (O’na) akraba olanlara, yetimlere, yoksullara ve (yolda kalan) yolcuya aittir. Ta ki (o mallar), içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın.” (Haşır, 59/7)

Günümüzde olduğu gibi; para veya ticaret malının sadece zenginler elinde dolaşması, zengin sınıfı daha zengin; fakirleri de daha fakir hale getirmektedir. Hâlbuki, Cenab-ı Allah, malı yalnız bir sınıfın faydalanması için değil; bütün insanların istifade etmesi için yaratmıştır. Allah’ın insan ettiği maldan bütün insanların faydalanmadığı, başka bir tabirle sınıf farklılıklarının ortadan kalkmadığı, yani üst tabakanın alt sınıfa olan tazyiklerinin giderilemediği cemiyetlerde, madde hiçbir zaman mutluluk getirmemektedir; aksine huzursuzluğun kaynağı haline gelmektedir. Zira böyle bir durumda ne fakir, ihtiyaçlarının giderileceğinden, ne de zengin malının olduğu gibi kalacağından emindir. Çünkü kendisine yardım eli uzatılmayan fakir için, değişik metotlarla o malı elde etmek bir alternatif olmuştur artık. İhtiyaçlarını meşrû yollardan gideremeyen bir insanın -hale bu insan imandan yoksun ise- gayrimeşru yollara saptığına yeryüzü çok şahit olmuş ve halen de olmaktadır.

İşte zekât, insanları gayrimeşru zeminlerde arayışa itmeden onların sıkıntılarını meşru çizgide çözüme ulaştıran bir ibadet şeklidir. Onunla orta sınıf kuvvet kazanırken, zengin ve fakir olmak üzere iki uç noktada kalanlar arasında köprü kurulmakta ve cemiyet huzur soluklar hale gelmektedir.

Zekât, Sosyal Hastalıkları Yok Eder

İnsanların toplum içinde huzurlu bir atmosfer oluşturup beraberce yaşamalarına mâni olan en önemli mesele, maddeye dayalı sınıf farklılıklarının oluşmasıdır. Zenginlerin yoksulları görmezlikten geldiği bir cemiyette, ihtiyaç içinde olanların kin ve nefret duygularından salim olarak zenginlere bakmaları mümkün değildir ve bu durumda toplumun fertleri arasında ciddi kavgaların olacağı kesindir. Bu, sadece kuru bir iddia değil, cihan çapında gerçekleşen sayısız tecrübelerin neticesidir.

Bu mânâyı ifade eden bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Allah yolunda infakta bulunun, (infakta bulunmamak suretiyle) kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara, 2/195) Evet, âyetin iniş sebebine de bakılırsa “infak etmemek suretiyle kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın” diyor; yanlış olarak aktarılan mealle değil de meseleye sebebi nüzulde anlatılan malumatla bakmak, Allah yolunda maddî-manevî cihaddan geri durup benlik merkezli bir hayatın tercih edilmesinin, insanı nasıl tehlikenin kollarına saldırdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Görüldüğü gibi; kendi elimizle kendimizi tehlikeye atmamıza sebep olarak gösterilen şey, Allah yolunda infak etmeyişimizdir. Bilindiği gibi, kendilerine zekâtın verileceği grubun özelliklerinin arasında Allah yolunda olmaları maddesi de vardır. İşte zekât masrifleri arasında, onlardan biri olan bir maddenin bile ihmalinde ciddi tehlikeler ortaya çıkmaktadır. Bu tehlikelerin hemen ilk etapta akla gelenlerinden bazıları; sınıflar arasındaki mesafenin büyümesi neticesinde anarşinin hakimiyeti, düşmana karşı hazırlıklı olamamanın neticesi

caydırıcı gözükememe ve dolayısıyla başkalarının iştahını kabartma, el ve can cüzdanda olmadığından dolayı mücadele edebilecek güce ulaşamama gibi komplikasyonlardır.

Anarşi ve huzursuzluğun en önemli sebeplerinden birisi, hiç şüphesiz ki, aristokratik sınıfın sorumsuzca ve aşırı para harcamasıdır. Parayı nerede harcayacağını, hangi binada oturacaklarını ve suni iştahlarını temin etmek için sofralarına hangi yiyecekleri getireceklerini bilemeyen aristokratik sınıfların sorumsuzca israflarıdır ki, inanmayan bir kısım ham ruhları bu mevzuda anarşiye sevk etmekte ve cemiyetteki huzurun altını üstüne getirmektedir. Zira bu hareket, muhtacın iştahını kabartacak ve zenginin malına nefretle baktıracak, muhtaca ilk fırsatta ve her türlü hareketi meşru göstererek emtiayı onun elinden almayı düşündürecek ve malından dolayı zengine nefret nazarıyla baktıracaktır. Fakir ailelerde, 20-30 kişiye bir baraka düşerken, zenginin mevsimlik ev değiştirmesinin ve fakir, servislerde balık istifi vardiya değiştirirken zenginin lüks arabalarla doluşmasının işçiyi tahrik etmeyeceğini düşünmek hayatın ne demek olduğunu bilmemenin ifadesidir.

İşte serveti sebebiyle zengine düşman olan ve içi kin ve nefretle dolan birisine, o servetten vermek suretiyle yüzünü güldürmek, kin ve nefretini muhabbete çevirmek zekâtın toplum sağladığı faydalardan sadece bir tanesidir. Bu durumda fakirin, adaveti muhabbete dönüşecek ve o da zengini sever hale gelecektir. Öfkeyle bakan insana, semahat ve inayet elini uzatmak ona kardeş olduğunu hissettirecektir.

Allah'ın kendisine verdiği imkânlardan infak etmeyen kimse, haklarını vermemek suretiyle muhtaçlara zulmet-

tiği gibi, vazifesini yapmadığından dolayı da kendine de zulmeder. Evet Allah, zalim ve günahkârı asla sevmez. Bu durumda Allah'ın gazabını celbedici hareketi ortaya koyan bizler, kendi kendimize zulmediyoruz, demektir.

“Allah, insanlara zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmetmektedirler.” (Yunus, 10/44) hakikati bunu ifade etmektedir. Vermemek suretiyle kendine zulmedene Allah, başkalarını musallat edecek ve onun için hayat yaşanmaz hale gelecektir. “Zalim Allah'ın kılıcıdır, onunla intikam alır, sonra da döner ondan intikam alır.”¹⁴⁶ Bu, toplum hayatında önemli bir kanundur. Demek ki, Allah (celle celâluhû), vazifesini yapmayan zengin sınıfa fakiri musallat etmekte; onun için cemiyeti yaşanmaz hale getirmekte, fakirin yaptığını da karşılıksız bırakmadan ondan da bu hareketinin hesabını sormayı ihmal etmemektedir. Zira Allah, imhal edip mühlet verir, ama asla ihmal etmez ve zamanı gelince zalimin hesabını, bir daha iflah etmeyecek şekilde görürerir.

Demek ki, zekât vermeme düşüncesiyle mallarına sahip çıkıp onları gizleyenler, yaptıkları zulüm sebebiyle maksatlarının aksiyle tokat yemekte ve daha fazla mal-mülk elde etme hırslarının neticesi olarak o mallar başlarına bela olarak çevirilmektedir.

İşte zekât, her toplumda olması muhtemel bu tür içtimâî hastalıkları, daha baştan tedavi etmek suretiyle önlemekte ve içtimâî hayatın kıvamını temin etmektedir. Bu açıdan bakıldığında denebilir ki; şayet zamanında fakirin elinden tutulsaydı günümüzde devletin başını ağrıtan birçok problemin ortaya çıkması önlenmiş olabilirdi.

¹⁴⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/64.

Zekât, Toplum Faizden Kurtarır

Faiz, mutlu azınlığın daha fazla servet ve mala kavuşma adına vazgeçemedikleri bir sömürü şekli olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

İnanan insanlar olarak, cemiyette cömertlik havasını hâkim kılarken öldürücü bir zehir olan faiz illetinden kurtulamazsak, pek çok içtimâî problem yaşarız.

Allah (celle celâluhû), fakirin daha fakir, zenginin de daha zengin olmasına neden olan faizin bütün çeşitlerini haram kılmış ve faizle aslında malda herhangi bir artışın meydana gelmediğini beyan buyurmuştur.

Nazil olduğu dönemde yaygın olan faizden, müminleri kurtarmaya hedefleyen Kur'ân, tedricilik prensibine uygun olarak şu ifadeleriyle yavaş yavaş toplumu bu hastalıktan kurtarmayı hedeflemiştir:

“Şunu unutmayın: Başkalarının mallarıyla artış sağlarsın diye faize verdiğiniz para, zahiren fazlalaşsa da Allah'ın nezdinde artmaz.

Ama Allah'ın rızasını arzularak verdiğiniz zekâtlar, O'nun nezdinde bereketlenir. İşte böyle yapanlar ödülleri kat kat artırır.” (Rûm, 30/39)

Faizle mal, zahiren artıyor gibi görünse bile aslında bereketsizdir. Zira Allah, o malın bereketini almış ve kişiye rahat yaşamak bir yana, rahatın temeline dinamit koymuştur. Çok yönlü ve renkli bir anlam taşıyan riba kelimesi, bereketsizliği sırtında taşıyan, helaket ve felaket getiren negatif eksenli şeyler gibi mânâlara gelmektedir. Bir tarafta Allah, “riba” (faiz) ile malın bereketsizlik çamuruna daldığını ifade ederken, diğer yandan da sadakanın berekete vesile

olduğunu anlatmaktadır. Demek ki esas olan zahiri artış değil, Allah'ın vereceği berekettir. Madem vadeden O'dur ve O, vaadinden asla dönmez; öyleyse sadakalara bereketi sağanak sağanak yağdıran da O'dur. Binlerce yaşanmış ve yaşanmakta olan misal de, bunun açık delilidir. Öyleyse cemiyetin huzur ve saadet içinde yaşaması, faizi terkedip sadakaya sarılmaya bağlıdır.

Riba, zahiren bir artışı ifade etmektedir; ancak onun ifade ettiği bu nema, aslında emtianın eriyip gitmesinin üzerine çekilen örtü anlamına gelmektedir. Söz konusu âyette, faizle zekât karşılaştırılarak birinde bereketsizlik ve yokluğun; diğerinde ise, mükâfat ve bereketin vurgulanması, zekâtın, toplumda faizi kaldırıp bereket ekonomisini hâkim kılmada yüklendiği önemli misyona da işaret etmektedir.

Yahudilerin, kendilerine yasak olduğu halde faiz alıp vermeleri sebebiyle, aslında helal olan birçok nimetten istifadeden mahrum kaldıklarını anlatan Kur'ân, aynı zamanda faizin İslâm'da da haram olduğu imasını yapıyor ve müminleri bu noktaya hazırlıyordu.¹⁴⁷

“Ey iman edenler! Kat kat artırılmış olarak faizi yemeyin, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz” (Âl-i İmrân, 3/130)

Son hamle ise kesin ifadeleri içeriyor ve hâlâ faizle uğraşanlar için büyük tehditler ihtiva ediyordu:

“Faiz yiyenler, kendisine ancak şeytan çarpmış kimse gibi kalkacaklardır; bu onların, ‘Alışverişi de faiz gibidir.’ demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Kendisine Rabbinden öğüt erişip faizden vazgeçen kimseye gelince, bundan önce aldığı onundur ve

¹⁴⁷ Bkz. Nisa, 4/160-161.

işi Allah’a kalmıştır. Faize tekrar dönenler ise, cehennemlik olarak orada ebedi kalacaklardır.”

“Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır.” Allah, (haramda ısrar eden) hiçbir günahkâr ve koyu inkârcıyı sevmez.”

“İman edip yararlı işler işleyen, namaz kılan ve zekât verenlerin, Rableri nezdinde mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”

“Böyle yapmazsanız, Allah ve Peygamberi tarafından açılacak bir savaş ile karşı karşıya kalacağınızı bilin. Faiz almaktan tevbe ederseniz, ana sermayeniz sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”

(Bakara, 2/275-280)

Görüldüğü gibi âyet, faizle muameleyi, Allah ve Resûlü tarafından açılacak bir harp nedeni olarak değerlendirmektedir. Allah’a karşı harp ilan etmenin neticesi ise, O’nun rahmet ve mağfiretinden uzaklaşmaktır. O’na ilk isyan bayrağını çeken, “Balçıktan yarattığın birine secde mi edeceğim?” (İsra, 17/61) diyen şeytan olmuştur. Haddini bilmeden Allah’a karşı meydan okuma havalalarına girmek, ancak şeytana yakışan bir deformasyondur. Neticede şeytan, ameli cinsinden mukabele görmüş ve lanet damgasını yiyerek Rahmet-i İlahî’den uzaklaştırılmıştır.

Meseleye âyette verilmiş keyfiyeti açısından bakıldığında, haram olduğunu bildiği halde hâlâ riba ile iştigal edenlerin de, şeytanda olduğu gibi Rahmet-i İlahî’den kovulmalarının söz konusu olduğunu anlıyoruz. Zira ribada ısrar eden de, Allah’a karşı mübareze ve mücadele içine girmiş demektir. Böyle bir hareketin neticesi ise, gayet açıktır: İnsanlar Allah’ın haram kıldığı bir meselede, başkalarının

malında haklarının olduğu vehmiyle hâlâ ısrar ederlerse, şeytan çarpmış gibi yaşayacak ve öyle haşrolacaklardır.

Bu hale düşmelerinin sebebi, ribayı alışverişiyle aynı görmeleri ve her ikisinin de helal olduğuna hükmetmeleridir. Bakış ve görüş açısı değişince, eşya ve hadiseleri değerlendirmede denge de bozulmaktadır. Kur'ân'ın ifadelerine dikkat edilecek olursa, onların bu mesele hakkındaki sözlerini anlatırken kullandığı malzemenin, bu fitrat deformasyonunu ele verdiğini daha iyi görme imkânı olur. Faizi alışverişe benzetmeyip aksine, "Alışveriş de faiz gibidir." demekle onlar, aslında alışverişin doğru bir şey olmadığını, onun ancak ribaya benzemesinden dolayı helal olduğunu ima ediyorlardı. Gevşek gevşek ve miskin miskin oturup başkalarının sırtından kazanan, dengesiz kimselerin, eşya ve hadiseleri değerlendirmesi de elbette problemlidir. Hâlbuki, "Allah, alışverişini helal, ribayı haram kıldı." ifadesi bu konuyu kesin bir dille ortaya koymaktadır.

Faiz ve tefecilik, müminin malına tecavüz mânâsına gelmektedir. Malın korunması, can ve ırzın korunması gibi muhtemeldir. Her insan, bütün dinlerde üzerinde hassasiyetle durulan ve usul-ü hamse denilen din, akıl, mal, can ve nesil olmak üzere beş hususu korumakla mükelleftir. "Müminin mümine malı, kanı ve namusu haramdır."¹⁴⁸ ifadesi de bu hürmeti anlatmaktadır. İşte tefecilik, korumakla mükellef olduğumuz mala karşı tecavüz mânâsını taşımakta ve insanı başkasının sırtından kazanmaya sevk etmektedir. Dolayısıyla Allah ve Resûlü'nün muhterem saydığı mala karşı zulüm mânâsı taşımaktadır.

¹⁴⁸ Müslim, *Birr ve Sıla* 32.

Aynı zamanda tefeciliğe ruhsat ve cevaz verme, bütün ne-
vileriyle sanat ve üretime vurulan bir darbedir. Çünkü, insan-
ların büyük kısmında, hazırdan yemeye ve mala karşı cibilli
bir arzu ve meyil vardır. Hâlbuki Allah, bu arzuyu, dünyayı
imar ve ihya için vermiştir. Faizle bu duygu kötüye kullanı-
larak, “Parasını yatırıp nemasıyla yatarak geçinirim.” diyen
nice kabiliyetlerin körelip gitmesine sebebiyet vermektedir.

İslâm’ın ruhunda olan karz-ı hasen¹⁴⁹ gibi sosyal yara-
ları saran yardımlaşma duygularını da körelten riba, fert-
ler arasında olması gereken bağları da yok etmekte ve her
ferdi, müstakil düşünmeye sevk etmektedir. Neticede kim-
se, kimseden borç para alamamakta ve küçük yardımlarla
onarılabilir arızalar, ancak büyük gürültüler koparıldık-
tan sonra fark edilebilmektedir. Hâlbuki dindeki ifadesiyle,
on sekiz kat¹⁵⁰ sadaka vermenin sevabını kazandıran karz-ı
hasen, Kur’ân’ın üzerinde hassasiyetle durduğu bir yapı-
dır.¹⁵¹ İnsan, kapısına gelen muhtaç kimseye sadaka niye-
tiyle verecek ve verdiği dışında bir fazlalık beklemeye-
cektir. Ayrıca her şeyi elinde evirip çeviren Zât’ın, hem de
ziyadesiyle vereceğini ve memnun edeceğini unutmaya-
caktır. Günah ve düşmanlıkta yardımlaşma Kur’ân âyetiyle
yasaklanırken, buna mukabil takva ve iyilikte yardımlaşma
emredilmektedir.¹⁵² Zira hayır veya şer adına bir işe sebebi-
yet verme de, en az o fiili yapan kadar sevap kazandırmak-
ta veya mesuliyet gerektirmektedir.

Toplum hayatında tefeciliği kabul etmek, aynı zamanda

¹⁴⁹ Karz-ı Hasen: Allah’ın rızasını gözeterek ihtiyaç sahiplerine ödünç vermektir.

¹⁵⁰ İbn Mâce, *Sadakât* 19.

¹⁵¹ Bkz. Mâide, 5/12; Hadid, 57/11; Müzzemmil, 73/20.

¹⁵² Bkz. Mâide, 5/2.

fakiri kendi dertleriyle başbaşa bırakıp zengininin yanında yer alma mânâsına da gelmektedir. Bu ise, Allah'ın Rahmani-yet ve Rahimiyet sıfatlarına zıt bir ameliyedir. Çünkü Allah (celle celâluhû), bir taraftan zengine mal-mülk verirken diğer taraftan fakiri de kollamakta; nimetlerinden aynı ölçüde istifade imkânı bulamayanları da himaye etmektedir.

Bunlar, faizin haram olmasıyla ortaya çıkan hikmetler olarak zikredilebilir. Yalnız mesele zikredilenlerle sınırlı değildir. Belki de esas algılamamız gereken hikmet, bunların çok daha ötesinde ve daha derindedir. Bizim için önemli olan, Allah'ın faizi haram kılıp alışverişi helal kabul etmesidir. Zira bizim hareketlerimize yön verecek olan, sonradan ortaya çıkan hikmetler değil; esas itibariyle Allah'ın o noktadaki emir veya nehyidir. Çünkü bizim Allah'a karşı vazife ve kulluğumuzun temelinde, O'nun emirleri vardır. Dolayısıyla biz, hikmetleri ikinci derecede düşünür; öncelikli olarak Cenab-ı Hakk'ın rızasını elde etmeyi hedefleriz. Bizler, Allah'ın çirkin gördüğünü çirkin görüp reddeder; O'nun iyi dediğini de güzel görüp alır ve kabulleniriz.

Yümün ve bereket vesilesi olan ve rahmet hazinelerinin çağlayanlar gibi coşup bize doğru akmasına davetiye çıkaran husus, bütün nevileriyle beraber sadakadır. Kur'ân'ın mucizevî ifadeleri içinde bu denge vurgulanarak, bir tarafta insanı, Allah'a yaklaştıran, cennete ehil hale getiren, müminlerle diyalogu temin eden ve şeytan ve cehennemden alabildiğine uzaklaştıran hayır müessesesi nazara verilirken; diğer tarafta mümini, Allah'tan uzaklaştıran, müminle cennetin arasını açan, müminlerle araya mesafe koyan, ama cehennem ve şeytana yaklaştıran ribanın, çok yönlü zararına dikkat çekilmektedir.

İctimaî hayatı temelinden yıkmaya yönelik, “Sen çalış; ben yiyeyim.” ve “Ben tok olduktan sonra başkaları açlıktan ölse, bana ne.” şeklinde kendini gösteren iki temel meseleyi âyet, “Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır.” ifadesiyle bir çırpıda ele alarak kökünden halletmekte ve hastalık zuhur edecek yerden şifa hüzmeleri akıtarak müsbet hareketi salık vermektedir. Bunun gerçekleşmesi, her neviyle hayır müesseselerini hayata geçirip başta faiz olmak üzere bütün şer noktalarını kapamaya bağlıdır. Aksine, ribanın gerçek mânâda bir artışa sebebiyet vermediği, sayısız misaliyle herkesin malumudur. Tam köşeyi dönme hesapları yaparken çarpılanların, yatlar da uzanıp sefa sürmeyi planlarken batanların ve “Artık, sırtım yere gelmez.” derken can ve malından olanların sayısı hiç de az değildir. Sadakayla kitlelerin gönlünü kazananların ve malı kat kat artanların sayısı da sayılamayacak kadar çoktur. Demek ki riba, sosyal dengeyi yıkıcı ve huzuru bozucu bir unsur; iyilik etme, cömert olma hisleri ile dolu bulunma da, toplum hayatını ayakta tutacak önemli bir iksirdir.

Riba âyeti, son nazil olan âyetlerdendir ve dolayısıyla faizin haram kılınması, Efendimiz’in risaletinin son dönemlerine rastlamaktadır. Faizle ilgili son sözü veda haccında söyleyen Allah Resûlü, aynı zamanda ilk tatbikatını da yaparak kaldırdığı ilk faizin amcası Abbas’a ait olduğunu bildirmiş ve böylelikle tatbik bazında ilk, fiilî uygulamasını da göstermiştir. Ümmetiyle veda mânâsı da taşıyan hutbelerinde Resûlullah, kan davalarının kaldırıldığını anlattıktan sonra sözü faize getirmiş ve “Dikkat edin! Cahiliyedeki bütün faiz uygulamaları, şu iki ayağımın altındadır ve ilk kaldırdığım riba da,

Abbas İbn Abdülmuttalib'in faizidir.”¹⁵³ buyurmuşlardı. Hz. Abbas dahil, hiç kimse tereddüt etmemiş, alacakları belki çuvaldar dolusu da olsa faiz terettüb eden miktarı almaktan vazgeçmişlerdi. Bunun da ötesinde onların endişesi, bu hüküm gelmeden önceki muamelelerinin durumu ve akîbetiydi. Endişelerine cevap mahiyetinde gelen bir fermanla, ancak rahat bir nefes alma imkânına kavuşmuşlardı. Bu fermanla, inanıp salih amel peşine koşanların, Müslüman olmadan önceki amellerinden mesul tutulmayacakları anlatılıyordu.

“İman edip iyi ve yararlı işler yapanlara, bundan böyle Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve imanlarında sebat ile iyi ve yararlı işlerine devam ettikleri, sonra takvaları ve imanları tam sağlamlaşıp kökleştiği, daha sonra da bu takva ile beraber, başkalarına iyilik etme ve her yaptığını güzel yapmak demek olan ihsan mertebesine erdikleri takdirde, daha önce yiyip içtiklerinden dolayı kendilerine bir vebal yoktur. Allah böyle güzel davrananları sever.” (Mâide, 5/93)

Bu âyette takvâ ve iman şartı üç kere tekrarlanmıştır. Bu ise cehennemden korunmak için haramlardan; haramdan korunmak için şüpheli şeylerden; nefsi düşkünlükten korunmak için bazı mübahlardan korunmak gerektiğine işaret eder.

Yine âyetin karakteristik ifadelerinden faiz yiyenlerin, hayatlarından bezmiş; çalışmadıkları için hayatlarından şikâyetçi; asalak gibi başkalarının sırtından geçindikleri için hep tedirgin ve miskin yaşayan kimseler olduklarını anlıyoruz. Dünyada böyle yaşayanların, akîbetleri de aynı olmaktadır. Bu sarhoşlukları içinde dengelerini bozan bu kimseler, nasıl alışverişi faize benzetmişlerse aynı dengesizliğin cezasını mis-

¹⁵³ Müslim, *Hac* 147; Ebû Dâvûd, *Menâsik* 56.

liyle mukabele şeklinde çekeceklerdir. İbn Abbas'ın yorumlarına göre, faiz yiyen kimseler, boğazları sıkılmış vaziyette haşrolacaklardır. Fahr-i Kâinat Efendimiz'in, misal âlemine ait bir tabloyu aktarırken kullandığı ifadeler, bununla ilgili bize enteresan ipuçları vermektedir. Allah Resûlü, İsrâ ve Mirac münasebetiyle arz ettiği bir ifadelerinde şöyle buyurmuştur: "Sonra bir baktım bir toplum var ki, karınları evler gibidir. Bunlar Firavun ailesinin yolu üzerinde bulunuyor. Firavun ailesi sabah ve akşam ateşe atılırken bunlara uğruyor. Uğradıkları zaman bunlar fırlıyorlar. Fırlayınca her biri karnının ağır basması ile düşüyor ve bunun üzerine Firavun ailesi bunları ayaklarıyla çiğniyorlar. 'Ey Cibril! Bunlar kimler?' dedim. Dedi ki 'Bunlar faiz yiyenlerdir.'"¹⁵⁴

Başka bir hadislerinde de, Allah Resûlü benzer bir durumdan bahsederek, karınları evler kadar büyük ve bundan dolayı da her ayağa kalkmak istediklerinde yüz üstü düşen insanlardan müteşekkil bir kavimle karşılaştığını, kimler olduğunu sorduğunda "Riba yiyenler."¹⁵⁵ cevabını aldığını nakletmektedir.

Bu akıbet, şeytanın yoluna giren kimseleri, içinde buldukları yolun ulaştıracağı noktadır. İnsanlığın İftihar Tablosu, faizi yiyene ve yedirene Allah'ın lanet ettiği gibi,¹⁵⁶ o işe vekâlet edenin de, şahit olanın da, kitabet vazifesini yapıp bürokrasisini yürütenin de aynı akıbete dâ'ir kalacağını anlatmaktadır.¹⁵⁷ İşte, Allah ve Resûlü'ne harp ilan etmenin neticesi... Allah, ümmet-i Muhammed'i böyle bir kötü sondan muhafaza buyursun.

¹⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3148.

¹⁵⁵ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, 17/264.

¹⁵⁶ Buhârî, *Büyü'* 113.

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd, *Büyü'* 113; Tirmizi, *Büyü'* 2.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), vefatına 80 gün kala etrafında toplanan mahşerî kalabalığa hitap ederken, artık dinin tamam olduğunu, Allah'ın ümmet-i Muhammed'e olan nimetlerinin tamamlandığını ve O'nun rızasının, ancak İslâm'la elde edilebileceğini bildirmişti. Böylelikle Allah Resûlü, kâmil ve mükemmel kitabın kâmil esaslarını, kemalde ufuk bir cemaate tebliğ ediyordu. Zira ribadan kaçıp zekâtını vermek, kalp ve ruh ufkunu yakalayabilmiş insanların işidir. 23 senelik bir olgunluk süreci yaşamış olan sahabe cemaati, hiç itirazsız kemalinin gereğini yerine getirmişti. Demek ki, cemaat kemale ermeden, kötülükleri kaldırmada herhangi bir mesafe alınamaz. İnsanlık, teknoloji alanında baş döndürücü bir mesafe kat etse ve bir kısım iktisadî problemlerini halledip refah seviyesini yükseltmede başarılar elde etse bile, zahiren mesut ve bahtiyar görünen bu cemiyetin ömrü, riba illetinden vazgeçmediği sürece sınıldığı gibi uzun olmayacak, sosyal çalkantılar karşısında çaresiz kalınacaktır. Zira yapılanlar, beşer tabiatına terstir ve yaratılışın aksi kurallar dayatan her sistemin, geçici bir ışık saçsa bile her zaman etrafını aydınlatması mümkün değildir. O aydınlık yol, ancak nebilerin tutup gittiği yoldur.

“Allah insanları esenlik ve mutluluk ülkesine dâvet eder ve dilediği kimseleri doğru yola iletir.” (Yunus, 10/25) âyetinde anlatılan “yol” yanılmaz ve yanılmaz bir yoldur.

Kur'ân âyetleri ile sabit olan bu konuda, yanlış anlamlara müsaade etmemek için Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'yi görevlendirmiş; ardından da bizzat kendisi bu âyetlerin şerhini yaparak farklı anlayışların önünü tıkamıştır. Böyle olmasına rağmen, Hz. Ömer gibi hassas insanlar,

endişelerini ortaya koymuşlar ve “Keşke daha fazla malumat verilmiş olsaydı.” temennisinde bulunmuşlardır. Hz. Ömer’in riba, kelale ve dedenin mirası konularında, “Resûlullah’ın daha fazla malumat bırakmasını arzu ederdim.” dediğine şahit olmaktayız. Bu, dinin tamam olmadığı mânâsında değil; insanların onu algılamada farklılığa düşmemesi şeklinde algılanmalıdır. Aksi halde, Hz. Ömer’e de ondan sonra aynı endişeleri yaşayanlara da cevap olacak bir hadislerinde Efendimiz, “Sana şüphe vereni bırak, şüpheli olmayana bağlan.”¹⁵⁸ buyuracaklardı. Başka bir hadislerinde de, helal ve haramın netleştiğini ve bunların arasında bulunan şüphelilerden kaçınılması gerektiğini vurgulayacak ve kalbî hayata dikkat çekecekti. İhtimal, Hz. Ömer’in arzusu, sınırlardaki tehlikeli mayınlar gibi hassasiyet gerektiren şüpheli şeyler hakkında da sınırlamalar koyacak sarih ifadelerin bulunması ve böylelikle insanların, hevalarının esiri olmaktan kurtulmaları idi.

Şayet insanlık, kanını emen bu faiz illetinden kurtulmak istiyorsa, öncelikle imanın aydınlık dünyasına uyanmalı, emir ve nehiyleriyle Yüce Yaratıcı’nın ifadelerine kulak vermelidir. Çünkü muamelat, inanmış insanların yapacağı bir erdemdir. Bunun akabinde yapılacak şey, bütün üniteleriyle alternatif sistemler oluşturmak ve insanların alıştıkları muamele sistematiğinde boşluklara meydan vermemektir. Böylelikle yeni uygulama ve kefalet müesseseleri tesis edilecek, muhtaçların elinden tutulacak ve fakir-fukara, tefecilerin elinde can çekişmekten kurtarılmış olacaktır.

Netice itibarıyla, zekât ve faiz iki zıt kutuptur. Zekâtta faki-

¹⁵⁸ Tirmizi, *Sıfatu’l-Kıyame* 60.

rin hakkı gözetilip zulmün önü alınırken faizde, zenginin daha da zengin olması, fakirin, yoksulluğun kollarında perişaniyete itilmesi esastır. İşte İslâm, fakirin ezilmesine engel olduğu gibi zengine de, malından korku ve endişe duymadan istifade yollarını göstermektedir. Onun uygulandığı cemiyette faiz ortadan kalkarak beraberindeki olumsuzluklar da yok olmakta ve toplumu huzur ve saadet kaplamaktadır.

Zekâtın Topluma Kazandırdığı Diğer Hususlar

Elbette zekâtın toplum hayatına kazandırdıkları bunlarla sınırlı değildir. Bunlara ilave olarak, zekâtın toplum hayatında sosyal bir sigorta olduğu, kitleler arasındaki hoşgörü ve diyalogu temin etmede önemli bir rol üstlendiği, ekonomiye hareketlilik getirerek cemiyeti canlı kıldığı ve bir taraftan dünya için çalışmanın lüzumunu ima ederken diğer yandan da ahiret hayatını hatırlatarak dünya-âhiret dengesini kurduğu gibi birçok husus zikredilebilir.

Zekâtı hem veren hem de alan için konu olan maslahat ve faydaların hemen hepsini burada hatırlatmakta fayda vardır. Zira bunların hepsi, aynı zamanda toplum hayatını imara yönelik olumlu gelişmelerdir. Aynı zamanda burada zikrettiklerimiz, birer fikir vermeye yönelik hususlar olup daha söylenebilecek nice fayda ve maslahatların olduğunda şüphe yoktur. Allah (*celle celâluhû*), asla abes iş işlemez; O, her türlü noksanlıktan münezzehtir. Madem zekâtı cemiyette hâkim kılmayı emreden O'dur, öyleyse mutlaka bunda nice hikmet gizlidir ve bu hikmetlerin her biri zamanla teker teker ortaya çıkacaktır.

ZEKÂT DIŞINDAKİ POTANSİYEL GÜÇ KAYNAKLARI

İslâm'da, iktisadi hayata canlılık kazandıran hususlar, sadece zekâtla sınırlı değildir. Bunlara ilave olarak düğün, bayram ve sevinçli günlerde takdimi istenen, fıtır sadakası, kurban, akika ve velime gibi iktisadi faaliyetler sayılabileceği gibi, Allah'a yakın olmak için ifa edilen nezir, vasiyet ve vakıf gibi faaliyetler de sayılabilir. Bunun yanında, kul ve beşer olmanın gereği olarak, insanların zaman zaman düştükleri yanlışlıklara dünyevi birer ceza olması bakımından maddî cezaların uygulanması dikkat çekicidir. Orucun bozulmasında, zihar yemini yapıldığında, yapılan her türlü yemine muhalif hareket edildiğinde, hac ve umrede yapılan hataları telafi adına verilecek kefaretle, adam öldürme karşılığında ödenecek diyetlerin tutacağı meblağ da gözden kaçırılmamalıdır.

Yer ve zamana bağılı kalınmaksızın tamamen insanın isteğine bırakılarak, yerine getirilmesi hususunda Kur'ân ve

Sünnette çok yönlü teşvik edilen nafile sadakalar da hatırlanacak olursa, İslâmî bir toplumda fakirin elinden tutacak ve fakiri rencide etmeden fakirlik problemini halletmeye matuf prensiplerin yer aldığı görülecektir. Kur'ân'ın, sadakalarla ilgili beyanlarının, herhangi bir kayıtle sınırlandırılmadan şümûllü lafızlarla umumiyet arz etmesi, aynı zamanda sadakada sınırlama konulmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Mesela, “O, infak ettiğiniz her şeyin arkasını mutlaka getirir.” (Sebe, 34/39), “Hayır adına infak ettiğiniz her şey, karşılık olarak mutlaka size dönecektir ve siz, asla zulme maruz bırakılmazsınız.” (Bakara, 2/272) ve “Hayır adına infak ettiğiniz her şeyi Allah bilmektedir.” (Bakara, 2/273) gibi âyetler, hemen ilk akla gelenlerdir.

Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yerde malını hak yolda tüketmeye azmetmiş insana hasetle bakılamayacağını bildirirken diğer tarafta, “Bir hurmanın yarısı bile olsa cehennemden sakının.”¹⁵⁹ demekle, sadakanın ifade ettiği genişliği anlatmaktadır. Ayrıca nafile sadaka verenler için meleklerin duası ve sadaka verenlerin mallarına Allah'ın bereket ihsan etmesi gibi bizzat Allah Resûlü'nün müjdeleri bulunmaktadır ki, bunların hemen hepsi, cemiyette fakirliği öldürüp yerine huzuru temin edecek önemli faktörlerdir.

Esas konumuz bu olmadığı için, sadece isimlerini saymakla iktifa ettiğimiz zekât dışındaki potansiyel güç kaynakları, teker teker incelendiğinde mesele, daha net anlaşılacaktır.

¹⁵⁹ Buhâri, *Zekât* 10, *Edeb* 35; Müslim, *Zekât* 66-67.

Fıtır Sadakası

Fıtır, “yaratılış, hilkat, orucu açmak” mânâlarına gelmektedir. Türkçede fıtır sadakasına “fitre” denmektedir. Fıtır sadakası; Ramazan Bayramı’na kavuőan ve temel ihtiyaçlarının dışında nisap miktarı mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velâyetleri altındaki kimseler için yerine getirmekle yükümlü oldukları malî bir ibadettir.

Fıtır sadakası vermek Hanefilere göre vacib, diğer mezheplere göre ise farzdır. Fıtır sadakasına “baş zekâtı” da denmektedir. Böyle denmesinin sebebi; onun Şahsa bağlı, Şahıs başına konmuő malî bir mükellefiyet olmasıdır. Teknik ifadesiyle fıtır sadakasının vacip olmasının sebebi, Şahsın Ramazan Bayramı’nın birinci gününe kavuőmasıdır.

Peygamber Efendimiz birçok hadis-i Őeriflerinde fıtır sadakasının verilmesini emretmiştir.

Abdullah b. Ömer’den rivayet edilen bir hadis-i Şerif Şöyledir: “Allah Resûlü, fıtır sadakasını köle, erkek, kadın, küçük ve büyüklerin üzerine bir sâ’ (ölçek) hurma ve bir sâ’ arpa olmak üzere takdir etmiş ve insanlara, bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir.”¹⁶⁰

Bu konuda, Ebû Saïd el-Hudrî’den gelen bir rivayet de Şöyledir: “Biz Peygamber Efendimiz döneminde fitreyi yiyecek maddelerinden bir sâ’ olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keő (yağı alınmış peynir) idi.”¹⁶¹

¹⁶⁰ Buhâri, *Zekât* 76; Müslim, *Zekât* 12.

¹⁶¹ Buhâri, *Zekât* 74.

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Velâyetiniz altındaki kimselerin fitir sadakasını verin.”¹⁶²

Fitir sadakası, Cenab-ı Allah’ın kişiye ve velayeti altındaki kimselere lutfettiği hayat ve vücud nimetine karşı bir şükran olmak üzere, dindeki yerini almış bir ibadettir. Nitekim fitir sadakasının vacip olması için oruç tutmak şart değildir. Oruç tutamayan veya tutmayanlara da fitir sadakası vermek vaciptir.

Aynı zamanda, hadis-i şerifte bildirildiği üzere fitir sadakası, oruç tutan Müslümanın oruçluya yakışmayan davranışlarla zedelenen ibadetinin eksikliklerini tamamlar. Yoksulların bayram sevincine katılmalarını sağlar.¹⁶³

Ayrıca fitir sadakası verilmesinin orucun kabul edilmesine, felaha ermeye, ölüm anındaki ızdırap ve kabir azabından halas olmaya vesile olduğu da söylenilmiştir.

Fitir sadakası, zekâtтан çok daha geniş bir dairede mükellefler tarafından yerine getirilir. Böylece imkânı olan herkes, Allah yolunda bir şeyler vermenin hazzını tatmakta ve toplumdaki muhtaç insanların durumlarını daha yakından görmekte ve anlamaktadır. Diğer taraftan; fakir kimselere de, onurları korunarak, isteme mecburiyetinde bırakılmadan yardım eli uzatılmış olmaktadır. Böylelikle aynı toplumda yaşayan fertler arasında kardeşlik ve dostluk köprülerinden biri daha hem kurulmakta hem de kurulan köprüler işlerlik kazanmaktadır.

¹⁶² Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 4\161.

¹⁶³ Ebû Dâvûd, *Zekât* 17.

Fıtır Sadakasıyla Mükellefiyetin Şartları

Fıtır sadakasıyla mükellef olmanın şartları Şunlardır:

Müslüman Olmak

Fıtır sadakasının vacib olması için mükellefin Müslüman olması gerekir. Ancak Şafî mezhebine göre, Müslüman olmayan bir kimsenin, bakmakla mükellef olduğu Müslüman yakınının fitresini ödemesi gerekir.

Nisap Miktarı Mala Sahip Olmak

Fıtır sadakası ile mükellef olmak için, zekâta olduğu gibi, temel ihtiyaçlardan (havayic-i asliye) başka nisap miktarı mala, yani 85 gram altın veya 595 gram gümüş kıymetine denk mala sahip olmak lâzımdır. Zekâttan farklı olarak; fıtır sadakasının vacip olması için sahip olunan malın artıcı (nâmi) özellikte olması ve üzerinden bir yıl geçmesi şartı yoktur.

Şafî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre, fıtır sadakası ile mükellef olmak için nisab miktarı mala sahip olmak şart değildir. Temel ihtiyaçlarının yanı sıra, bayram günü ve gecesine yetecek kadar azığa sahip olan her Müslüman fitre ile yükümlüdür. Fıtır sadakası ile mükellef olan bir kimse sahip olduğu malı kaybetse veya bu mal nisab miktarından aşağıya düşse fitre yükümlülüğu kalkmaz. Fakat fitre borcu olan bir mükellef ölürse, bu borcun terikesinden (vefat edince geriye bıraktığı mal varlığından) alınıp ödenmesi gerekmez. Bununla birlikte; ölen kimsenin varisleri kendiliklerinden öderlerse daha uygun olur.

Ehliyet

Fıtır sadakası ile mükellef olmak için âkıl, bâliğ olmak şart değildir. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre, nisab miktarı mala sahip olan küçüğün ve akıl hastasının malından da fıtır sadakası verilmesi gerekir. Babası, zengin çocuğun malından fıtır sadakasını verir.

Velayet ve Bakmakla Yükümlülük

Bir kimsenin kendi dışındaki kimselerin fıtır sadakası ile mükellef olması için, bunların kendi velayeti altında ve bakmakla mükellef olduğu kimselerden olmaları gerekir. Fıtır sadakası ile mükellef olacak kadar mal varlığına sahip bulunan bir Müslüman, velayeti altında bulunan ve fıtır sadakası ile yükümlü olacak kadar malî imkânı olmayan çocukların, akıl hastalarının ve akli dengesini kaybetmiş kimselerin de fitresini ödemekle yükümlüdür. Vefat eden oğulun çocuklarının fitrelerinin ödenmesi gerekir. Bununla birlikte, bir kimse, bunlar bakımını üstlendiği kişiler de olsa, anne-babası, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödemekle mükellef değildir. Çünkü bu sayılanlar onun velayetinde değildir; ama onların fıtır sadakalarını da, bir mükellefiyet olmamakla birlikte verebilir. Hanefîlerin dışındaki âlimlere göre, kendisine fitre vacip olan kimse eğer imkânı varsa Müslüman olan ve bakmakla mükellef olduğu anne-baba gibi akrabası, hanımı için de fıtır sadakası vermekle mükelleftir.

Vakit

Hanefî mezhebine göre fıtır sadakası Ramazan Bayramı'nın birinci günü, fecr-i sâninin doğuşu ile; yani tan ye-

rinin ağarması ile vacip olur. Çünkü bu sadaka, bayrama (sadaka-i fitır) izafe edilmiş, ona ait kılınmıştır. Buna göre Ramazan Bayramı'nın birinci günü fecirden önce ölmüş olan bir kimseye, fakir düşene fitır sadakası gerekmez. Fecirden önce doğan veya yine fecirden önce Müslüman olan kimseye ise fitır sadakasının verilmesi gerekir.

Fecirden sonra dünyaya gelen çocuğa, fecirden sonra Müslüman olan kimseye fitır sadakası gerekmez. Diğer mezheplere göre ise, fitır sadakası Ramazanın son günü güneşin batması ile vacip olduğundan gerekir.

Fıtır Sadakası Ne Zaman Verilir?

Fıtır sadakası Ramazan ayının girmesinden itibaren ödenebilir. Âlimler, Peygamber Efendimiz'in hadislerinde ifade edilen yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla uygun olarak, fitrenin bayramdan bir-iki gün önce ödenmesini teşvik etmişlerdir.

Fitrenin bayramın birinci gününden sonraya bırakılması uygun değildir. Bununla birlikte bayramdan sonraya kalması durumunda, fitre mükellefiyeti devam eder ve ilk fırsatta ödenmesi gerekir.

Şafiî mezhebine göre, fitreyi bayram gününden sonraya özürsüz olarak geciktirmek haramdır.

Fıtır Sadakası Ne Kadar Verilir?

Daha önce geçtiği üzere, fıtır sadakası ile ilgili hadis-i şeriflerde Allah Resûlü zamanında bu malî ibadetin hurma,

arpa, kuru üzüm gibi o dönemin en çok kullanılan gıda maddelerinden 1 sâ' (3.350 kg.lık bir ölçek) ödenmek suretiyle ifa edildiği bildirilmektedir. Ayrıca Hulefâ-i Râşidin'in de içinde bulunduğu sahabe efendilerimizin uygulamasına göre; buğdaydan 1/2 sâ' sadakayı fitr verildiği rivayet edilmiştir.

Fıtır sadakası ile ilgili bu rivayetleri değerlendiren fıkıh âlimleri, fıtır sadakasının cins ve miktarını şöyle tespit etmişlerdir:

Hanefî mezhebine göre; fıtır sadakası buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm olmak üzere dört çeşit gıda maddesinden verilir. Buğdaydan -ki buna buğday unu ve kavut da dahildir- yarım sâ', diğerlerinden 1 sâ' fitre verilir.

Şafiî mezhebine göre; fitre her çeşit hububattan, hurma ve kuru üzümünden 1 sâ' olarak verilir. Ancak fitre ülkede veya mükellefin bulunduğu bölgede en çok tüketilen gıda maddelerinden biriyle ödenmelidir.

Klasik fıkıh kaynaklarındaki bilgi ve ölçüler böyledir. Ancak, Peygamber Efendimiz dönemindeki uygulamalara dikkatlice bakıldığında ve fıtır sadakasının mahiyeti ve gayesi göz önünde bulundurulduğunda, genelde 1 sâ' olarak verilen fitrenin, bir fakirin bir günlük yiyeceği olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca konu ile ilgili rivayetler, o dönemde fıtır sadakası olarak verilen gıda maddelerinin, toplumun temel tüketim maddeleri olduğunu ve miktarlar arasında da denkliğin bulunduğunu göstermektedir.

Bu itibarla fitre ile, bir fakirin içinde yaşadığı toplumun

hayat standardına göre bir günlük (sabah-akşam) yiyeceğinin karşılanması hedeflenmiş olmalıdır. Dolayısıyla günümüzde fitrenin arpa, buğday, üzüm, hurma gibi gıda maddelerinden biriyle ve verilen ölçülere (1 sâ, veya 1/2 sâ) göre ödenmesinin yeterli olmayacağı söylenebilir. Bu ve benzeri mülahazalardan hareketle günümüz İslâm âlimleri, fıtır sadakasının tespiti konusunda iki ölçüden birinin esas alınması gerektiği görüşündedir:

Buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmanın 1'er sâ'ının parasından ortalamasının alınması. Bu uygulama ile, Ramazan ayında bu zikredilen gıda maddelerinin çeşitli kalitelere göre belirlenmiş, birbirinden çok farklı birçok rakamın ortaya çıkması ve Müslümanların bu durum karşısında tereddüde düşmesi önlenmiş olacaktır.

Fitre miktarı olarak, bir şahsın bir günlük normal yiyeceğini sağlayacak miktarın ölçü alınması ve bu miktarın hadislerde bildirilen gıda maddelerinin en ucuzunun bedelinden daha düşük olmaması gerekir.

Netice itibarıyla, fitrenin bir kimsenin günlük (sabah-akşam) normal yiyeceğini karşılayacak miktarın ölçü alınarak verilmesi en isabetli olanıdır. Bunu da yaparken fitre verilecek fakirin hayat standartlarına göre bir günlük gıda ihtiyacı değil, fitre veren kimsenin bir günlük gıda tüketim ortalamasının ölçü alınması, fitrenin mânâ ve gayesine daha uygundur. Kur'ân-ı Kerim'de yemin kefareti ile ilgili olarak, "Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedin" (Mâide, 5/89) buyrulması böyle bir yaklaşımı desteklemektedir.

Ayrıca hadislerde fitre ölçüsü olarak tespit edilen ve fıkıh kitaplarında ölçü alınan miktarlar asgarî sınırlardır. Bu konudaki Peygamber Efendimiz'in emir ve tavsiyeleri, fakirlerin böyle bir günde el avuç açmaktan kurtarılması, onların da doyurulup bayram sevincine iştirak ettirilmesi yönündedir.¹⁶⁴ Fitre verecek kimse, kendi ekonomik durumuna ve hayat standartlarına göre fakirin en az bir günlük yiyecek-içecek ihtiyacını karşılayacak bir parayı fitre olarak tespit edip vermelidir. Bu da şöyle yapılabilir: Bir aylık mutfak masrafı otuz güne, sonra aile fertlerinin sayısına bölünür. Çıkan rakam, kişinin bir günlük yiyecek masrafını gösterir. Bu rakam ölçü alınarak fitre verilebilir. İmkânı olan Müslümanların daha fazla vermesi efdaldır.

İşin doğrusunu Allah bilir.

Fıtır Sadakasını Ödeme Şekli Nasıl Olmalıdır?

Fıtır sadakası bir ibadettir. İbadetlerde de niyet şarttır. Bu itibarla, fitre verirken niyet etmek gerekir. Fitre verirken niyet edildiği gibi, verilecek miktar önceden ayrılırken de niyet edilebilir. Niyet, kalbin fitreyi Allah rızası için verdiğiğine kastetmesidir. Kalbin kastı asıl olmakla birlikte, dil ile de söylenebilir. Veren şahıs, Allah'ın kendisine fakire, fukaraya, talebeye verilmek üzere emanet olarak verdiği malı, sahiplerine tevzi ediyor gibi vermelidir.

Fitreyi verirken, “Bu fitredir.” demeye gerek yoktur.

Fakirin her türlü ihtiyacını karşılamasına yardımcı ol-

¹⁶⁴ Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 4/175.

ması açısından fitrenin para olarak verilmesi daha iyidir. Bununla birlikte, ihtiyaç durumuna göre zikredilen gıda maddelerinden de verilebilir.

Fitrenin “temlik” suretiyle, yani bizzat şahsın eline mülk olarak verilmesi gerekir. Dolayısıyla fitre ile mükellef olan bir kimsenin, bir fakirden alacağını hesaplayarak ona göre fitre vermesi geçerli olmaz.

Fıtır Sadakası Kimlere Verilir?

Fıtır sadakasının sarf edileceği yerler ile zekâtın verildiği yerler aynıdır. Bu itibarla zekât verilemeyen kimselere fitre de verilmez.

Kendilerine fitre verilemeyecek kimseler Şunlardır: Dinen zengin sayılanlar (artıcı nitelikte olsun olmasın nisap miktarı mala sahip olanlar), fitre veren Şahsın hanımı, usûlü (anne-babası, dede ve nineleri), furû’u (çocukları ve torunları), bakmakla yükümlü olduğu yakınları.

Fitre veren Şahıs; bulunduğu yerdeki fakirlere, uzakta otursalar da akrabalarına, iyi ahlâk sahibi fakirlere ve talebelere öncelik vermelidir.

Bir kimse, fitresini bir fakire verebileceği gibi birkaç fakire de dağıtabilir. Fakat, verilen Şahsın ihtiyacının karşılanması açısından bir kişiye verilmesi daha iyidir. Ayrıca birçok kişi, fitrelerini bir kimseye verebilir.

ZEKÂTI VERİLMESİ GEREKEN MALLAR NELERDİR?

Hangi üründen ne kadar ve hangi rakama ulaşıldığında zekât verileceği meselesi, doğrudan Kur'ân ve hadislere, yani nasslara dayanmaktadır. Kur'ân, defaatle zekât emrini tekrarlamakla birlikte kesin nisabı belirtmemiş; onun nisabıyla oranları Allah Resûlü tarafından tespit edilmiştir. Dolayısıyla, nassın olduğu yerde akıl ve mantıkla yeni arayışlara girmenin kazandıracağı hiçbir şey olmayacaktır.

Zekâta her ürünün nisabı ve bundan verilmesi gereken miktar aynı değildir. Ürünün konumuna göre her ikisi de farklılık arz etmektedir. Öteden beri halk arasında, yaygın olarak 'kırkta bir' ölçüsü kabul görmüştür. Ancak bu oran, ticarî eşya ile, koyunlarla ilgilidir. Dolayısıyla madenlerin kendine göre bir nisab ve oranı olurken, toprak mahsullerinin daha farklı, hayvanların da cinslerine göre muhtelif nisab miktar ve oranları vardır.

Zekât verilmesi gereken emtia ana hatlarıyla hayvanlar, menkul ve gayrimenkul kıymetler, madenler, ziraî ürünler ve ticaret eşyasından oluşmakta ve her biri için farklı limit ve miktarlar söz konusu olmaktadır. Şimdi, bunların her birini kendi kategorisinde ele alarak değerlendirelim.

Menkul Olan Malların Zekâtı Nasıl Verilir?

Altın ve Gümüşün Zekâtı

Altın ve gümüş, bilhassa ticarî hayatta eşyaya mukabil bir kıymet olarak kullanılmakta; genel itibarıyla de kadınların zînet maksatlı ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Altının zînet maksatlı kullanımı, erkekler için haram kılınırken bunun, kadınlara helal olduğu bildirilmektedir.

Gerek tasarruf gerekse zînet maksadıyla elinde nisab miktarı altın ve gümüş olan kimsenin bunlardan zekât vermesi gerektiğini yine âyet ve hadislerden öğrenmekteyiz:

“Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki) ‘İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeyleri (n azabını) tadın!’” (Tevbe, 9/34, 35)

Allah Resûlü de, bu vazifenin yerine getirilmediği takdirde maruz kalınacak durumu şöyle tasvir etmektedir:

“Altın ve gümüşün haklarını vermeyen hiçbir altın ve gü-

müş sahibi yoktur ki, kıyamet gününde bunlar, ateşten levhalar haline getirilip de cehennem ateşinde kızdırılarak, onlarla sahibinin yanları, alını ve sırtı dağlanmasın... Bu levhalar soğudukça süresi elli bin sene olan bir günde, kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar, sahibine azap için tekrar kızdırılarak konulacaklardır. Sonra da kendisine ya cennete veya cehenneme doğru giden yol gösterilecektir.”¹⁶⁵

Bilindiği gibi, Asrı Saadet ve onu takip eden asırlarda altın ve gümüş, tedavülde birer esas olarak bugünkü para yerine kullanılıyordu. Bunun yanında külçe halinde ve aynı zamanda zînet eşyası olarak da değerlendirilmekteydi. Bugün, para yerine kullanımı büyük ölçüde gerçekleşmiyor olsa da, ekonomide karşılığı olan değerli bir yatırımdır. Gerektiğinde paraya çevrilmesi mümkündür ve bu, çok kolaydır. Ayrıca günümüzde daha çok çeşitte zinet eşyası olarak kullanımı da olabildiğince yaygındır.

Hangi niyette olursa olsun bir insan belli bir miktarın üzerinde altın veya gümüşe sahipse bunların zekâtını vermekle yükümlüdür.

Altın ve gümüşün nisabında farklı rakamlar bulunmaktadır. Bu farklılık Asrı Saadet'te kullanılan ölçü birimlerinin, değişik bölgelerce farklı algılanmasından; yani bir yönüyle örfî değerlerden kaynaklanmaktadır. Genelde gram cinsinden altının nisabı 85, gümüşün nisabı ise 595 gram olarak tespit edilmektedir.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin (radıyallahu anh) rivayetinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beş ukıyyeden (200 dirhem= 595

¹⁶⁵ Müslim, Zekât 24.

gram) az olan gümüşün zekâta tabi olmadığını bildirmiştir.¹⁶⁶

Hiz. Ömer dönemi zekât âmillerinden Enes b. Malik, Hiz. Ömer'in kendisine her 20 dinardan 1/2 dinar zekât almasını emrettiğini aktarmakta; Hiz. Ali'nin de 20 dinar altından 1/2 dinar zekât aldığı bilinmektedir.¹⁶⁷

Bu konudaki hadislerle, sahabe ve tabiîn tatbikatından çıkan neticeyi değerlendiren âlimler, altının nisabını 20 miskal; yani 85 gram, gümüşün nisabını da 200 dirhem, yani 595 gram olarak tespit etmiş ve zekât nisbetinin de % 2,5 olduğunda görüş birliğine varmışlardır.

Para, Çek ve Senetlerin Zekâtı

Günümüzde kullanılan kâğıt paraların, zâtî kıymetleri olmayıp bunlar, hükmü kıymete haiz değerli kâğıtlar nevindeydir. Dolayısıyla bu yönüyle Asrı Saadette kullanılan, zâtî kıymeti olan altın ve gümüşe benzemekle birlikte yaptığı iş ve tedavüldeki yeri de ayniyet arz etmektedir. Yani, bugün eşya değişiminde karşılık olarak verilecek altın veya gümüş para mukabilinde, kâğıt para kullanılmak suretiyle ticaret yapılmaktadır. Öyleyse hükmî değeri olan kâğıt paraların zekâtı da, ticarî hayatta yüklendikleri misyona göre değerlendirilmelidir ve 1/40 üzerinden verilmelidir.

Çek ve senetler de, üzerindeki tarihler itibariyle ve vakti geldiğinde nakite çevrilebilmeleri yönüyle kâğıt para olarak değerlendirilmelidir. Zira, üzerindeki miktar ve tarih itibariyle ticarî hayatta her iki çeşidiyle de yaygınlık arz etmektedir. Öyleyse semeniyet ölçüsü olan bu değerler için 595

¹⁶⁶ Buhâri, *Zekât* 32; Tirmizi, *Zekât* 3.

¹⁶⁷ Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 1167.

gram gümüş veya 85 gram altın mukabili miktara sahip olan kimse % 2,5 üzerinden zekât vermelidir. Zira, bunlar bugün hem bir mübadele aracı hem mal değişiminde bir ölçü birimi hem de satın alma potansiyeli olan birer materyaldirler.

Hisse Senetlerinin Zekâtı

Büyük yatırımlarda hem sermayeyi geniş tabana yayma hem de ticarî hayata geniş kitlelerin katılımını sağlama adına piyasaya sürülen hisse senetlerinin iki yönü vardır: Birinci yönü itibariyle müessesenin kuruluş safhasında kullanılan miktarı, ikinci yönüyle de orada mülk ve servet olarak bulunan eşyayı ifade eder.

Birinci durumda Hanefî fukahasının, -yani temeline, duvarına, makinelerine yapılan yatırımın karşılığı olduğunda- şayet bundan başka elinde bir emtia yoksa zekât verilmez gibi bir yaklaşımı vardır. Fakat buna rağmen Mecelle heyeti, Malikîlerin maslahat-ı mürsele prensibine dayanarak, bu türlü yapıların temelinden de zekât verilmesini kabul etmişlerdir. Bu alandaki ölü yatırımlara hareketlilik kazandırma adına bu yaklaşım daha isabetlidir.

Fabrikanın içindeki emtianın karşılığı olan senetlerdeki durum, dükkândaki maldan farklı değildir. Yani onlar, paraya çevrildiği zaman tedavül imkânı doğduğuna göre, ticaret eşyası olarak değerlendirilip 1/40 oranında zekâtları vermelidir.

Süs Eşyalarının Zekâtı

Bu konuda diğer mezheplerin farklı yorumları olsa da, Hanefî mezhebi nisab miktarına ulaşan zinet eşyalarından zekâtın verilmesi gerektiğini söyler. Şöyle ki; 20 miskal, gü-

nümüz ölçüleri içinde 85 gram ve daha fazla altını olan bir kadın, onun zekâtını vermekle mükelleftir.

Aslında, kadınlar için altın, gümüş gibi madenlerden yapılan bilezik, künye, küpe, gerdanlık vb. süs eşyalarını kullanmak caiz olsa da, Allah Resûlü bu konuda kendi ailesine karşı olabildiğince hassas davranmıştır. Hatta bir defasında ganimetten hissesine düşen bilezikle huzuruna gelen kızı Hz. Fatma'ya; "İster misin, Peygamber'in kızı cehennemden bir halkayı kolunda taşıyor desinler?" diyerek, ona çıkışmıştır. Bunun üzerine o nazik ve nazenin anamız, bileziği hemen satıp, bedeliyle bir köle azat etmiş ve Nebiler Serveri'ne yaptığını hemen anlatmıştı. Allah Resûlü de bu davranışından dolayı memnuniyetini, "Peygamber'in kızını ateşe girmekten koruyan Allah'a hamd olsun." diyerek belirtmişti.¹⁶⁸

Bir fikir vermesi için arz ettiğimiz bu olaydan sonra, fık-hî hükümlere tekrar dönecek olursak; zinet eşyaları nisab miktarına ulaşıyorsa, mutlaka zekâtı verilecektir. Şayet bu malların ticareti yapılıyorsa, bunlar ticaret malı hükmündedir ve zekâtı da o ölçüler içinde verilir.

İslâm hukukuna göre kadın, ekonomik olarak kocasından bağımsızdır. Yani kadının, tasarruf hakkı kendisine ait olan menkul veya gayrimenkul malı olabilir. Bu durumda, sahip olunan o mallar, nisab miktarını aşılıyorsa, kadın zengindir ve zengine düşen mükellefiyetleri eda etmek zorundadır.

Yalnız evlilik hayatında sahip olunan mallar, karı-koca müşterekliği içinde ele alınmalıdır. Bazen de mal, örfi uy-

¹⁶⁸ Nesâi, Zinet 39.

gulamalar içinde her ne kadar kadının üzerine tapulu olsa veya zinet eşyalarını kadın kullansa bile tasarruf hakkı erkeğe ait olabilmektedir. Bu durumda o, malları istediği gibi kullanabilmekte, zinet eşyalarını her zaman satabilmekte ve kadın da buna itiraz edememektedir. O zaman bu mallar hükmen erkeğindir ve zenginlik adına nisab araştırması yapılırken, bu mallar erkeğin hesabına yazılacaktır ve zekâtını da elbette ki erkek verecektir.

Değerli Taşların Zekâti

Şimdiye kadar fukaha, Allah ve Resûlü'nün bu konuda bir açıklamaları olmadığından hareketle inci, mercan, zebrecet gibi, kadınların kullandıkları değerli taşlardan zekât verilmesinin gerekmediği üzerinde durmuşlardır. Ancak, burada meselenin iyi anlaşılması gerekir. Bunun mânâsı, 'zekâtı verilmediği zaman mesul olunmaz' mıdır, yoksa bu ifadeler, "vermemelidir" mânâsına mı gelmektedir? Veyahutta "verse daha hayırlıdır" anlamına mı yorumlanmalıdır? Bütünüyle bunların yeniden tespiti gerekmektedir.

Bu nevi değerli taşların, şayet ticarete konu ediliyorsa zaten ticarî mal olarak % 2,5 oranında zekâtı verilecektir. Sadece bir zinet kastiyle elde tutuluyorsa o zaman da vermek daha doğrudur. Zira Allah, öbür tarafta, "Niye zekâtını verdin?" sorusunu sorup hesaba çekmeyecektir. Ancak bunun aksi olur da, "Dine niçin omuz vermedin?" derse telafi edilemeyecek bir fırsat kaçırılmış olacaktır. Öyleyse onları da zinet eşyası arasına katıp vermek isabet olacaktır.

İşin ekonomik tarafına bakıldığında da böyle olması gerekmektedir. Zira; bu tür taşlar, bizzat zatî değere sahiptir.

tirler. Dolayısıyla zekâttan muaf tutulduğunda kenz olma yolları da açılmış olacaktır ki, bu Kur'ân ve sünnetin uygun bulmadığı bir husustur.

Koleksiyonların Zekâtı

Günümüzde gerek merakla gerekse ticarî yatırım düşüncesiyle ve seneler süren bir gayretle bir araya getirilmiş; çok değişik eşyanın atıl bir şekilde bekletildiğine de şahit olmaktayız. Maddi değer itibariyle bunlar bazen öyle kıymet kazanıyorlar ki, ölçülüp rakamlarla ifade edilmesi bile bir hayli müşkilatlı olabiliyor.

Kur'ân ve sünnet açısından meseleye bakıldığında koleksiyondan zekât alınıp-alınmaması konusunda, herhangi bir âyet ve hadise rastlanmamaktadır. Ancak birçok meselede olduğu gibi, İslâm'ın ortaya koyduğu genel prensiplere dayanarak koleksiyonun zekâtı hakkında da bir neticeye varmak mümkündür. Şayet bu iş, sırf ticarî bir yatırım olarak düşünülüyorsa o zaman hüküm nettir ve % 2,5 nispetinde zekâta tabi tutulacaktır. Sadece bir zevk ve hobiden dolayı yapılıyorsa o zaman da “kenz” olma noktasından hareketle, yine ticarî eşya sınıfına koymakta yarar vardır ve % 2,5 nisbetinde zekâtı verilmelidir. Böylelikle zekâttan kaçma noktaları kapanmış ve büyük meblağların âtil olarak bir kenarda tutulmasının önüne geçilmiş olacaktır. Sedd-i zerâi prensibi açısından da böyle yapılmasında fayda vardır. Zira; günümüzde pazarı oluşan bu tür faaliyetler kolayca paraya dönüştürülebilmektedir. Öyleyse zekâttan muaf tutulduğunda, bir kısım insanların bu alana yönelip zekâttan kaçmalarının önü de alınmış olacaktır.

Fazla Eşyanın Zekâtı

Zaruri ihtiyaç maddeleri dışında evde bulundurulan alet ve giyim eşyası nevinden fazlalıkların da zekâtının verilmesi gerekmektedir. Bu da, öncelikle bu fazlalıklar tespit edilerek, çıkan miktarın diğer emtia arasına ilave edilmesi suretiyle mümkün olabilecektir.

Bu, kadın ve erkeğin zaruret dışı giyim eşyası olabileceği gibi, kullanımında zaruret olmayan her türlü âlet ve takımları da olabilir. Öyleyse zekât verilirken ev, her şeyiyle yeniden gözden geçirilmeli ve kullanımında zaruret olmayan fazla eşyalar tespit edilerek diğer emtia ile birlikte zekâtı hesaplanıp ilgili yerlere verilmelidir.

Ev, Arsa, Otel, Fabrika Binası Gibi Gayrimenkullerin Zekâtı Nasıl Verilir?

İslâm'ın ortaya koyduğu zekât sistemi, sadece menkul kıymetlerle sınırlı olmayan, yatırım yapılabilecek her alan için geçerli olan, mutlak bir sosyal çözümdür. Dolayısıyla bu sistem, gayrimenkul alanındaki tirilyonluk yatırımları da içine almakta ve arsa, daire, otel, iş yeri ve fabrika gibi değerlerden zekât verilmesinin lüzumunu ortaya koymaktadır.

Hanefî mezhebine göre, aslî ihtiyaçlar haricinde bulunan ev, daire, apartman, iş hanı gibi gelir getiren mülklerin gelirlerinden zekât verilir. Fakat Maliki mezhebi, mülkün fikhî ifadesiyle rakbesinden; yani aslî kıymetinden zekât verilmesinin gerektiğini ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi, bu meselede Hanefî fukahası biraz farklı düşünse de Mecelle heyetinin müzakerelerine bakılır-

sa, bunlardan da zekât verilmesi gerekeceği anlaşılmaktadır. Söz konusu heyet, Maliki mezhebinin dayanak noktası olan maslahat-ı mürseleye istinaden, ümmetin maslahatını da göz önünde bulundurarak önceki âlimlerden farklı düşünmüşlerdir. Günümüz şartları açısından bakıldığında, bu daha isabetlidir. Zira bugün gayrimenkullerin büyük çoğunluğu yatırım amacıyla, yani ticarî düşünceyle elde ediyor. Dolayısıyla onun, ticarî eşya statüsünde değerlendirilerek zekâtının verilmesi gereklidir.

Meseleyi iki ayrı yönden ele alarak biraz daha netleştirebiliriz. Bilindiği gibi; gayrimenkul, ya işletilen tarla veya ticarî düşünceyle elde edilmiş arsa, iş yeri veyahut da apartmandır. Şayet tarla ise, onun hükmü bellidir: Çıkan üründen, el emeğinin durumuna göre 1/10 veya 1/20 miktarında öşür verilecektir. Bu durumda, mülkün kendisinden zekât alınmaz. Ancak söz konusu tarlanın tarım maksadıyla kullanılmaması veya bir başka tabirle ekilip biçilmemesi durumunda, bu süre üç seneyi aşılırsa, onu işletecek bir başkasına devredilmesi söz konusudur. Zira bu, o şahsın böyle bir tarlaya ihtiyacı olmadığını göstergesidir. Bu durumda tarla sahibi; “Ben bunu ticarî amaçla aldım ve onun için tutuyorum.” derse, maslahat açısından buna verilecek cevap, “Öyleyse ticarî eşyaya nisbetle bunun mülk değeri üzerinden zekâtını vereceksin.” şeklinde olacaktır. Yani, bu şahıs, 100.000 YTL tutan arsa bedeline mukabil 2.500 YTL zekât vermekle mükelleftir.

Apartman veya dairede de durum farklı değildir. İnsanın oturduğu evden başka dairesi veya apartmanı varsa buradaki hüküm de aynıdır. Mecelle heyetinin de belirttiği gibi,

binanın o günkü rayiç bedelinden zekâtı hesaplanıp verilmelidir. Aksi halde, “Kirasından zekât verilir.” demek, günümüz şartlarında zekât verilecek kimse ve yerlerin hakkını gözetmemek anlamına gelir. Zira 100.000 YTL değerindeki bir dairenin senelik kira bedeli, ancak 6.000 YTL civarındadır. Yani bu durumda 150 YTL zekât gerekmektedir. Hâlbuki aynı daire, bedeliyle hesaplandığında bu rakam 2.500 YTL olmaktadır.

Bir başka açıdan meseleye bakacak olursak, bugün hiç kimse genelde, kira geliri için ikinci bir daire almamaktadır. Oturduğunun dışında daire alan kişinin maksadı, çoğunlukla ticarî yatırımdır. Dolayısıyla bunlar, ticarî emtia olarak değerlendirilip zekâtları ona göre verilmelidir.

Buna göre, günümüzde zekâtın farz kılınmasındaki sebep ve hikmetleri de gözeterek, Mecelle heyeti ve Maliki mezhebinin nokta-i nazarına göre amel edilmesi daha uygundur. İslâm’ın ruhuna daha uygun olan bu görüş, aynı zamanda ümmetin maslahatına da daha muvafıktır. Kaldı ki, günümüzde gerek zekâta hak kazanan fakir, fukara ve talebe kesiminin ihtiyaçlarının karşılanması, gerekse umumi mânâda Müslümanlık’a ait işlerin yürütülmesi bu paralarla oluyorsa, milleti böyle bir hayır yolundan alıkoymaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Zaten Cenab-ı Hak, bu şekilde fazla fazla verilen zekâtlardan “Neden verdin?” diye hesap soracak ve vereni hesaba çekecek değildir. Tam aksine, böyle kritik bir dönemde, maddî açıdan fedakârlık yapan kişilere -inşaaallah- niyetlerinin büyüklüğü nispetinde mü-kâfat verecektir.

Ticarî Malların ve Eşyaların Zekâtı Nasıl Verilir?

Kur'ân, ticarî emtiadan zekât vermeyi, inanan kimselere bir mükellefiyet olarak anlatmaktadır. Bunu ifade eden bir âyette;

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır.” (Bakara, 2/267) buyurulmaktadır. Sahabeden Semure İbn Cüdebe de, Allah Rasûlü'nün, ticaret için hazırlanan mallardan zekât vermeyi emrettiğini nakletmektedir.¹⁶⁹

Ticarete konu olan; âlet, makina, yiyecek, giyecek, hayvan, mücevherat, arsa, ev ve arazi gibi her çeşit emtia, ticaret malıdır ve zekâta tâbidir. Yalnız bir malın, ticaret malı sayılabilmesi için kâr sağlama niyet ve maksadıyla elde bulundurulması ve alışverişe arz edilmiş olması gerekmektedir. Bu sebeple, bir kişiye miras, hibe, vasiyet yolu ile mal intikal etse, o da bu malla ticaret yapmaya niyet etse o mal, İmam Ebû Yusuf'a göre, mücerret niyetle ticaret malı olmakta ve malın zekât hesaplamasına dahil edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında araba, ev ve arsa gibi malların kira bedelleri de ticaret malı sayılmaktadır.

Ticaret mallarının nisab miktarına gelince; bu, 85 gr altın veya 595 gr gümüş karşılığı olarak tespit edilmektedir.

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, *Zekât* 3.

Ticaret mallarının nisabı, sene içinde bu miktarın altına düşse de, sene başı ve sonunda nisab miktarını tutması şarttır. Zekâtı verilecek bu mallar, sene sonunda toptan piyasa fiyatlarına göre değerlendirilir. Sene içinde fiyatların artması veya eksilmesine itibar edilmez. Değerlendirmede sene sonu fiyatı esas alınır. Satış fiyatı ve rayiç bedellere göre hesaplamanın yapılması, satış gerçekleşmediği için uygun değildir.

Ticaret malları, bir sene içinde kendi cinsinden veya başka cins bir mal ile değiştirilirse, zekâtının verilmesi gerekli olan malların şartları arasında saydığımız, “bir sene geçme müddeti” kesilmiş olmaz. Mesela, bir tüccar sene başında inşaat demiri varken, bunları satıp halı alsa, sonra onu da satıp tuğla alıp-satmaya başlasa, sene sonunda bu mal nisab miktarı kıymetinde ise, zekâtını vermekle mükelleftir.

Ticaret için beslenen hayvanlar, ticaret malı hükmündedir ve % 2,5 nispetinde zekâta tâbidir.

Ticaret mallarının zekâtı % 2,5 oranında mal olarak verilebileceği gibi, toplam değer üzerinden yine % 2,5 oranında para olarak da verilebilir.

Bu bilgiler ışığında; tüccar, sene sonunda sahip olduğu ticarî emtiayı toptan fiyatlarına göre, para olarak hesap eder. Bunun üzerine mevcut parasını, borç olarak verdiği paraları ve ticarî satışının karşılığı olan alacaklarına çek, senet, açık hesapta bulunan miktarları da ilave ederek bu miktardan borçlarını çıkarmak suretiyle, sonuçta elde ettiği rakamın % 2,5 nispetini zekât olarak verir.

Arabanın Zekâtı Nasıl Verilir?

İnsanın zaruri ihtiyaçları arasında ev, ev eşyası, giyeceği, yiyecek ve içeceğinin yanında binek vasıtası da sayılmaktadır. Meseleye zaruri ihtiyaç maddeleri açısından bakıldığında, binek vasıtasına zekât düşmeyeceği anlaşılmaktadır. Ancak ev ve eşyada olduğu gibi, arabada da lükse kaçma, genelin kullandığı orta seviyede bir araba ile giderilebilecek bir ihtiyaçın, bunların üç-beş veya daha fazla katı fiyat vererek lüks arabalarla giderilmesi, durumu değiştirmektedir. Böyle hallerde, zekât devreye girer. Zira bunlar, lüks eşya olmaları sebebiyle aslî ihtiyaç sınırlarını aşmışlardır. Her ne kadar bazıları, herkes toplumdaki konumuna göre uygun bir vasıta kullanabilir dese de, ihtiyat açısından bunların maliyetleri göz önünde bulundurularak zekâtları verilmelidir. Böyle davranmak, servet düşmanlığı şeklinde görülebilecek birçok komplikasyonun önünü, daha başlangıçta alma mânâsına da gelmektedir ki, zekâtın toplum hayatı adına getireceği maslahat ve faydalar, ancak böylelikle temin edilebilecektir. Dolayısıyla bir yanda, “İlle de lüks arabaya bineceğim.” diyen kimselerin önüne engel konulmazken diğer tarafta fakirin zengine karşı kin ve nefretle dolmasının önüne geçilmiş olmaktadır.

Arabanın binek vasıtası değil de; ticarî kazanç vesilesi olarak kullanımında ise, durum farklıdır ve burada arabanın getirdiği gelirden 1/40 oranında zekât verilmelidir. Bilhassa büyük şehirlerimizde çalışan taksi, dolmuş ve otobüslerle, şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapan vasıtalar bu sınıfta zikredilebilir. Hatta büyük şehirlerde bazı hatlarda çalışan taksi ve minibüslerin, sadece plaka fiyatları, kendi

kıymetlerinin 10-20 katına çıkabilmekte ve getirdiği gelir de o nispette yüksek olmaktadır. Aynı şekilde yük taşımacılığında kullanılan kamyon ve tırlar da gelirlerinden zekât verilecek vasıtalarındadır. Hava ve deniz taşımacılığı da aynı kategoride değerlendirilmelidir. Aynı şirket bünyesinde, şirketin maksatları doğrultusunda çalıştırılan vasıtaların durumu da aynıdır ve bunlar, fabrikalardaki âlet ve makinele-re benzetilmektedir.

Demek ki, binek vasıtalarında sadece binilen lüks arabanın kıymeti üzerinden zekât hesaplanıp verilirken, diğerlerinde zekâtın, gelirlerinin toplamından verilmesi gerekmektedir.

Hayvanların Zekâtı Nasıl Verilir?

Zekâta tâbi emtianın nisab miktarı ve zekât oranları aynı olmadığı gibi, hayvanların cins ve yaşlarına göre de farklılık arz etmektedir. Devenin kendine göre bir zekât sistemi olduğu gibi; sığır cinsinin ayrı, koyunların da farklı bir zekât dağılımı vardır ve bunların hepsi de bizzat Allah Resûlü (salallahu aleyhi ve sellem) tarafından tespit edilmiştir.

Develerin Zekâtı

Bilindiği gibi deve, daha çok çöl ikliminin ağırlıklı olduğu sıcak bölgelerin hayvanıdır. Dolayısıyla ülkemizde hemen hemen yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, diğer Müslüman ülkelerin çoğunda hâlâ deveden çok yönlü istifade edilmektedir. Asrı Saadette de deve revaçta idi; âdeta o, bölge insanıyla bütünleşmişti ve bölge insanının her şeyi konumundaydı. Yeri geldiğinde üzerine binilir;

yükler taşınır; yeri geldiğinde et ve sütünden istifade edilir; yünü kullanılırdı.

Bunun yanında deve, o günün toplumunda maddî bir gücün göstergesiydi. Tebük münasebetiyle durumunu arz eden Ka'b İbn Malik'in (radiyallahu anh) sözlerinden de anladığımıza göre, o gün için iki deveye sahip olmak zenginlik alametiydi. Zira o, hareketten geri durmak için maddî hiçbir engelin olmadığını, çünkü o güne kadar elde edemediği iki deveye o gün sahip bulunduğunu anlatarak pişmanlığını ifade etmiş ve tevbede bir kahraman olduğunu göstermiştir.¹⁷⁰

Devenin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde o, hâlâ ekonomik bir gücü ifade etmektedir. Dolayısıyla ondan zekât alınması bugün de söz konusudur. İslâm'ın develerin zekâtıyla ilgili olarak ortaya koyduğu hükümler, Enes b. Malik ve İbn Ömer'in Allah Resûlü'nden rivayetleriyle tespit edilmektedir. Enes İbn Malik develerin zekâtıyla ilgili ve kendisinin de içinde olduğu resmî bir yazışmayı anlatarak şu malumatı vermektedir:

Hz. Enes'in anlattığına göre; Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh), kendisini Bahreyn'e gönderdiği zaman, ona yazılı olarak bir talimat vermiş ve altını da Efendimiz'in mührü ile mühürlemişti.

Hadiste yer alan talimattaki develerin zekâtı ile ilgili açıklamalar, kolaylık olması için bir tablo ile şöyle ifade edilebilir:¹⁷¹

¹⁷⁰ Bkz. Buhâri, *Tefsir Sûre* 9; Müslim, *Tevbe*, 53-54.

¹⁷¹ Bkz. Buhâri, *Zekât* 33; Ebû Dâvûd, *Zekât* 4; Nesai, *Zekât* 5

DEVE	
NİSAB (deve sayısı)	VACİP OLAN MİKTAR
5-9	(1) tane koyun
10-14	(2) tane koyun
15-19	(3) tane koyun
20-24	(4) tane koyun
25-35	2 yaşında 1 dişi deve
36-45	3 yaşında 1 dişi deve
46-60	4 yaşında 1 dişi deve
61-75	5 yaşında 1 dişi deve
76-90	3 yaşında 2 dişi deve
91-120	4 yaşında 2 dişi deve
121-129	3 yaşında 3 tane dişi deve
130-139	4 yaşında 1, 3 yaşında 2 deve
140-149	4 yaşında 2, 3 yaşında 1 deve
150-159	4 yaşında 3 dişi deve
160-169	3 yaşında 4 dişi deve
170- 179	3 yaşında 3, 4 yaşında 1 deve
180- 189	3 yaşında 2, 4 yaşında 2 deve
190-199	4 yaşında 3, 3 yaşında 1 dişi deve
200-209	4 yaşında 4 veya 3 yaşında 5 dişi deve

Sığırın Zekâtı

Et, süt ve güçlerinden istifade etme gibi kendilerinden çok yönlü yararlanan sığırların zekâtları da yine, hadislerle tespit edilmiştir. Camışlar da sığır konumunda değerlendirilmektedir.

Efendimiz'in, (sallallahu aleyhi ve sellem) sığırların nisabı ve verilecek miktarla ilgili verdiği ölçü şu şekildedir:¹⁷²

¹⁷² Bkz. Tirmizi, *Zekât 5*; Ebû Dâvûd, *Zekât 4*.

SİĞİR	
NİSAB (sığır sayısı)	VACİP OLAN MİKTAR
30	1 buzağı
40	3 yaşında 1 tosun
60	2 yaşında 1 dana
70	2 yaşında 2 dana ve 3 yaşında 1 tosun
80	3 yaşında 2 tosun
90	2 yaşında 3 dana
100	2 yaşında 2 dana ve 3 yaşında 1 tosun
120	3 yaşında 3 tosun veya 2 yaşında 4 dana

Sığırların zekâtıyla ilgili olarak tespit edilen bu hususlar, onların ticarî düşünce dışındaki halleridir. Bu tür hayvanları alıp-satma düşüncesiyle ellerinde bulunduranların, ticaret eşyasında olduğu gibi 1/40 oranında zekât vermeleri gerekmektedir. Bu durum, her türlü emtia için geçerlidir. Her ne zaman eşya ticarî alana kayarsa, zekât itibariyle de ticarî eşya statüsünde değerlendirilmeli ve %2,5 oranında zekâta tâbi tutulmalıdır.

Koyunun Zekâtı

Koyunların zekâtıyla ilgili nisab ve verilecek miktar da, yine hadislerle tespit edilmiştir. Davarlar da koyun sınıfındadır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), koyun cinsinden alınması gerekli zekâtı yazıp, zekât memurlarına tebliğ ettiği bir kitapçıkta yer alan ifadelerini şu şekilde tabloştırmak mümkündür:¹⁷³

¹⁷³ Bkz. Tirmizi, *Zekât* 4; Ebû Dâvûd, *Zekât* 4; İbn Mâce, *Zekât* 9.

KOYUN	
<i>Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların nisabı 30 olup zekât verilme durumları ise şöyledir;</i>	
NİSAB (koyun sayısı)	VACİP OLAN MİKTAR
40-120 arası	1 koyun
121-200 arası	2 koyun
201-399 arası	3 koyun
400-499 arası	4 koyun
500-599 arası	5 koyun
<i>599'dan sonraki her 100 koyunda 1 koyun ilave edilerek koyunun zekâti hesaplanmaktadır.</i>	

At ve Benzeri Hayvanların Zekâtı

Atların kullanımındaki maksatlar farklı farklıdır ve zekâtının verilir verilmeyeceği bu farklılığa göre değişiklik arz etmektedir. Bilhassa atların savaş aleti olarak kullanıldığı dönemlerde, onlardan zekât alınması mümkün değildir. Zira savaş malzemesi zekâta tâbi değildir. Allah Resûlü (salallahu aleyhi ve sellem) bu noktada, “Müslümanın atından ve kölesinden zekât gerekmez.”¹⁷⁴ buyurmaktadır.

Bilhassa günümüzde olduğu gibi savaş malzemesi değil de; binek ve yük vasıtası veya başka düşüncelerle besimi yapılan atlar için, Zeyd b. Sabit'in rivayet ettiği “Sâime (dışarıda serbest dolaşan) her at için bir dinar veya on dirhem vardır.”¹⁷⁵ hadisine dayanarak Ebû Hanife gibi imamlar, zekâtın gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Buna göre; saime atlar ister erkek isterse dişi olsun, sahibi isterse at başına bir dinar veya dilerse onları, ticarî emtia olarak değerlendirip

¹⁷⁴ Müslim, *Zekât* 8, 9; Tirmizi, *Zekât* 8.

¹⁷⁵ Merginâni, *Hidâye* 1/100.

1/40 zekât verme arasında muhayyerdir. Ancak atların ticarî maksatla besleniyor olması, onları doğrudan doğruya ticarî emtia sınıfına sokacak ve sahibinin böyle bir muhayyerlik hakkı kalmayacaktır.

Katır ve eşekler ise zekâttan muaftır. Ancak bunlar ticarî emtia olarak düşünülduğünde yine 1/40 zekâta tâbi olacaktırlar.

Atların diğer ehil hayvanlardan ayrıldığı önemli nokta et, süt ve yün gibi istifadesi mümkün olan kısımlarından faydalanılamamasıdır. Dolayısıyla atta önemli olan tenasül iken diğer hayvanlarda asıl olan nemadır ki, zekâtın farz olmasında malla ilgili şartlardan birisi nema, yani malın artma özelliğinin olmasıdır. Aynı zamanda bu tür hayvanlar, güçlerinden istifade maksatlı kullanılırken ihtiyaç fazlası olanlar, diğer hayvanlarda olduğu gibi elde tutulmamaktadır. Dolayısıyla bunların, aynı şahsın eli altında nisab miktarına ulaşmaları da, çoğu zaman mümkün değildir. Sayılarının artması ise, ticarî düşüncenin mahsulüdür ve onun şartlarına göre zekâta tabi olacaktır.

Diğer Hayvanların Zekâtı

Zekât ve nisab miktarları, nasslarla belirlenen hayvanların yanında bu bağlamda zikredilmeyen canlılar da yok değildir. Bilhassa gelişen sanayi alanları neticesinde yeni yeni sektörler oluşmuş ve bugün bu sektörlerle kaynaklık yapan değişik hayvanlar beslenmeye başlanmıştır. “Öyleyse, küllî miktara ulaşan bu hayvanların zekâtı nasıl verilecek ve nisabı ne olacaktır?” şeklinde akla gelebilecek bir soruya verilecek cevap, bunların ticarî emtia olmaları hasebiyle zekâtlarının 1/40 oranında alınacağı şeklinde olacaktır.

Bilhassa günümüzde modern besihaneler kurularak üretim yapılmaya başlanmıştır. Üretim tesisleri arasında ilk akla gelenler, tavuk çiftlikleri, başta alabalık olmak üzere balıkçılık, arıcılık, ipek böceği üreticiliğidir. Ancak unutulmamalıdır ki, bunlar, ihtiyaç için beslendiğinde zekâttan muaf olmakla birlikte, ticaret sahasına çekildiğinde zekâta tabi olmaktadır. Mesele burada isimlerini zikrettiğimiz canlılarla da sınırlı değildir. Genel prensibin ışığı altında herhangi bir hayvan, ticarî düşünceyle beslenmeye başlanınca ticarî eşya hükümlerine tâbi olacak ve bunun 1/40 oranındaki zekâtı verilecektir.

Hayvanî Ürünlerin Zekâtı Nasıl Verilir?

Bugün dünyanın değişik bölgelerinde, ürünlerinden istifa- de düşüncesiyle farklı hayvanların besimi yapılmaktadır. Balından istifade için arı; sütünden istifade için inek, koyun vs. ipeğinden istifade için ipek böceği; yumurtasından istifade için tavuklar ilk akla gelen hayvanlar arasındadır. Başlangıçta, bu hayvanlar ticarî maksatla besleniyorsa 1/40 oranında zekâta tâbidirler. Kendilerinden yararlanma maksadıyla besleniyorlarsa bunların da zekât ve nisabları bellidir.

Bunların haricinde, bu hayvanlardan yan ürün olarak gelir elde ediliyorsa, elde edilen bu miktarın da zekât hesaplamaları içine dahil olup olmayacağına üzerinde durulması gerekmektedir. Bir açıdan, fabrikadaki makina ve aletlere de benzetebileceğimiz ve sadece ürününe zekât gerekir, diyebileceğimiz bu durum, diğer yandan hem ürünün hem de malın bizzat kendisinin nemalanma özelliğine sahip olması yönüyle hem üründen hem de kendilerinden zekât verile-

ceği fikrini vermektedir. Günümüzün gelişen şartları içinde ortaya çıkan bu türlü meselelerin, zekât açısından yeniden gözden geçirilmesinde fayda vardır.

Balın Zekâtı

Maliki ve Şafii uleması balın sıvı bir madde olması yönüyle süte benzediğine ve aynı zamanda zekâtının verileceğine dair sıhhatli bilginin olmaması sebebiyle baldan zekât alınmasının gerekmediğine hükmetmişlerdir. Ancak Hanefî ve Hanbeli ulemasına göre baldan da zekât verilmelidir ve oran 1/10, yani “öşür”dür. Hanefî uleması balın nisabıyla ilgili bir sınırlama koymamış ve az veya çok ayırımı yapmamıştır. Buna mukabil, Hanbelîler balın nisabını 10 farak (yaklaşık 100 gram) olarak tespit etmişlerdir. Delil olarak da bu mevzuda rivayet edilen hadislerle Hulefa-i Raşidin dönemi ni ve sonraki uygulamaları göstermektedirler.

İbn Ömer’in rivayet ettiği bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “Balda, on ölçekte (zikk) bir ölçek zekât vardır.”¹⁷⁶ buyurmaktadır.

Bu durum, Amr İbn Şuayb’ın rivayetlerinde de, “10 kır-bada bir kırba” şeklinde anlatılmaktadır.¹⁷⁷

Ebû Seyyare, Allah Resûlü’ne gelerek “Yâ Resûlallah benim arılarım var.” dediğinde Efendimiz, “Onun öşrünü öde.” buyurmuşlardır.¹⁷⁸

Bu ve benzeri delil ve uygulamalardan hareketle Ebû Hanife, haraç arazisi dışında elde edilen bal ve çeşitlerinden öşür vermeyi vacib olarak değerlendirmiş ve Hanefî mezhebinde fetva buna göre verilmiştir.

¹⁷⁶ Tirmizi, *Zekât* 9.

¹⁷⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, *Zekât* 12.

¹⁷⁸ İbn Mâce, *Zekât* 20.

Ziraî Ürünlerin Zekâtı Nasıl Verilir?

Ekip-biçmek suretiyle topraktan elde edilen ziraî ürünlerden alınacak zekâtın adı öşürdür. Bilhassa memleketimizde unutulmaya yüz tutan bu uygulama, arazinin konumu ve sarf edilen emeğe göre farklı hükümler ihtiva etmektedir. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de umumi ifadeler yer almakta ve Kur'ân-ı Kerim toprak mahsullerinden zekât verilmesini emretmektedir. Misal olması açısından şu âyetleri hatırlatabiliriz: “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Bileniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.” (Bakara, 2/267)

“Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.” (En'am, 6/141)

Bu konuda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de; “Yağmur ve pınar sularıyla sulanan veya suyu kökleriyle emerek kendiliğinden yetişen mahsullerde öşür, dolapla (emek sarf edilerek) sulanan mahsuller de ise yarım öşür vardır.”¹⁷⁹ buyurmaktadır.

Teferruatta bazı farklılıklar olsa bile genel itibariyle, emeksiz yetişen toprak mahsullerinden 1/10, emek sarfedilerek elde edilen ürünlerden ise, 1/20 zekât alınacağı hususunda bütün mezhepler müttefiktirler.

¹⁷⁹ Buhâri, Zekât 55.

Ebû Hanife mektebi, âyet ve hadislerdeki hükümlerin umumiyet ifade etmesini göz önünde bulundurularak, yerden çıkan her türlü mahsulden öşür alınacağını bildirirken; İmam Şafii, uzun müddet saklanabilen ürünlerin zekâta tâbi olacağını ifade etmektedir. Maliki ve Hanbelî mezhebi de, Hanefî ekolü kadar olmasa da sınırları genişleterek daha çok toprak mahsulünün öşür kapsamına gireceğini bildirmektedir.

Görüldüğü gibi burada da Hanefî mezhebi meseleyi, daha kapsamlı değerlendirmektedir. Buna göre, bilhassa bazı ülkelerde önemli gelir kaynağı halini alan pamuk, keten, yağlı tohumlar, şeker elde edilen bitkiler gibi ürünler de bu kapsamın içine girebilmekte ve bunlardan da öşür alınmak suretiyle toplumdaki fakir-zengin oranı dengelebilmektedir.

Bazı ilmihal kitaplarında mîrî arazi'den bahsedilmekte, âdeta bunlardan öşür verilmez gibi bir yaklaşım sergilenmektedir ki, bu doğru değildir ve mutlaka bu meselenin üzerinde durulmalıdır. Meselenin tarihle birlikte açılımı yapılacak olursa, Osmanlı Devlet-i Âliyesi'nin kuruluşundan son dönemlerine kadar arazinin mülkiyeti, emir veya sultanlara aitti. Dolayısıyla vergi veya öşürlerini, şahıslar değil de, emir veya sultanlar veriyordu. Bundan dolayıdır ki, fıkıh kitaplarında, arazi-yi emîriye veya arazi-yi sultanîyeye kısaltılarak arazi-yi miriye denilmiş ve hükümler de ona göre tespit edilmiştir.

O zamandan itibaren tarihin değişik dönemlerinde ve farklı zamanlarda toprak reformları yapılarak, özel mülkiyete geçilmiş ve herkesin sahip olduğu toprağın tapusu

emir veya sultanlara değil, kendisine verilmiştir. Durum böyle olunca, önceleri öşür vermekle mükellef olmayan yeni toprak sahiplerinin de, öşür vermekle yükümlü olmaları kaçınılmaz olmuştur. Zira, bugün için ne emir ne de sultan mevzu bahistir. Herkesin mülkiyeti netleşmiş ve şayet devletin istimplâki bile söz konusu olsa devlet, bunu ancak arazinin bedelini tapu sahibine ödemek suretiyle gerçekleştirilebilmekle yükümlüdür.

Öyleyse ilmiyelerdeki hükümler, hususi ve sadece aynı konumdaki araziye ilgilendirmektedir. Zira istisnasız bütün İslâm âleminde, fertlerin sahip oldukları topraklardan öşür vermesinin gerekliliğinde ittifak vardır ve her toprak sahibi öşrünü vermelidir.

Madenlerin Zekâtı Nasıl Verilir?

Maden tabirinin karşılığı, Arap literatüründe iki ayrı kelimeyle ifade edilmektedir: Kenz ve rikaz. Bu kelimelerden kenz; insanlar tarafından yer altına gömülmüş hazine, define, eski eser ve antika gibi eşyalara denir. Rikaz ise -kenzi de içine alacak şekilde- toprağın altındaki bütün değerleri içine alan genel bir kavramdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Rikazda humus vardır.”¹⁸⁰ buyurmak suretiyle ve genel bir ifadeyle, yeraltından çıkarılan emtiadan, 1/5 veya başka bir tabirle %20 oranında zekâtın verilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Bundan hareketle, Hanefî mezhebi altın, gümüş, demir, bakır, kurşun gibi katı olup eritilerek bir kalıba dökülebilen

¹⁸⁰ Buhâri, *Zekât* 65.

her çeşit madenden % 20 oranında zekât alınması şeklinde hüküm vermiştir. Genel kanaat olarak Hanefî mezhebi, toprağın eritmeye müsait olmayan yakut, zümrüt, mermer, kireç gibi madenlerle, sıvı olup katılaşmayan civa ve petrol gibi değerlerden zekât alınmayacağı fikrini ortaya koymuştur. Ancak hadisin ifadesindeki umumiliğe bakılacak olursa -bilhassa bugünün şartlarında- her türlü rikazdan % 20 zekâtın alınması daha uygun görülmektedir. Zira taşlarla ilgili rivayette zekâtın olmadığını bildiren hükümde rivayet açısından kesinlik görülmemektedir. Öyleyse hükmü, katî bir delile dayayıp aynı zamanda maslahat prensibi gözeterek zekâtın gerekliliğine hükmetmek daha uygundur.

Konunun biraz da örfle ilgili yönüne dikkat çekmekte fayda vardır. Tedvin döneminin şartlarıyla günümüzün ticarî ortamı arasında birçok noktada farklılık dikkati çekmektedir. İlk dönemlerde kıymetli taş çeşitlerine rağbetin, günümüzdeki seviyede olması elbette mümkün değildi. Hele petrol gibi bugünkü hayatın önemli bir parçası halini olan bir madde, belki o gün için bilinmiyordu veya bilinse de buna, ne işe yaradığı netleşmemiş bir meta olarak bakılıyordu. Dolayısıyla bunların zekâtını tespit, arz-talep münasebetinde olduğu gibi örfün hükümleri önemli rol oynuyordu.

Günümüz şartları da göz önüne alınarak, bu bilgiler ışığında yer altından çıkan her türlü madenden % 20 nispetinde zekâtın gerektiğini söylemek mümkündür. Bilhassa uğruna fırtınalar koparılan petrolün zekâttan muafiyeti günümüz şartlarında mümkün görülmemektedir.

ZEKÂT KİMLERE FARZDIR?

Mükelleflerden zekâtı toplayabilmek için öncelikle o kimselere zekâtın farz olup olmadığının bilinmesi gerekmektedir. Bunun için; İslâm, hürriyet, gınâ, bülüğ ve ehliyet gibi şahısla ilgili şartların bilinmesinin yanında; mülkiyet, nema, nisab, bir sene geçmesi şartı ve aslî ihtiyaçlar gibi malla ilgili hususlara da vâkıf olmak gerekmektedir.

Zekâtın toplanmasında kişinin kendi niyet ve hareketleriyle ilgili dikkat etmesi gereken noktalar da vardır. Bu hususlara kısaca temas edelim:

Zekâtın toplanabilmesi için, kendilerine zekâtın farz olduğu kimselere müracaat edilmesi gerekmektedir. Bir kimseye zekâtın farz olabilmesi için de, belirli şartlar vardır. Ancak bu şartlar yerine geldiği zaman o şahıstan zekât alınabilir. Bu şartların bir kısmı, şahsın kendisiyle ilgili olmakla birlikte, diğer bir kısmı da malla ilgilidir.

Zekâtın Farz Olduğu Şahısta Bulunması Gereken Özellikler Nelerdir?

Zekâtın toplanmasında şahısla ilgili şartlar; verecek şahsın Müslüman olması, esaret kayıtlarından âzade bir hayata sahip olması, aslî ihtiyaçlarını temin edebiliyor olmasının yanında borçsuz olması ve mükellefiyeti yerine getirebilecek yaş ve olgunluğa ulaşmış olması şeklinde özetlenebilir. Bunların her birini müstakil ele almak gerekmektedir:

İslâm

Her şeyden önce dinimiz, mükellef olarak, inanan insanı muhatap almakta ve vecibeleri bu inanca bina etmektedir. Dolayısıyla diğer mükellefiyetlerde olduğu gibi zekâta da ilk şart, mükellefin Müslüman olmasıdır. İslâm'ın hükümlerini kabul etmediği halde İslâm hâkimiyeti altında yaşayan kimselerin, mükellef oldukları maddî mükellefiyet zekât değil; devletin takdir edeceği cizye türünden başka bir vergidir.

Hürriyet

Kendisi esaret altında olan birisine -şayet var ise- malından zekât verme mükellefiyeti getirilmemiş; aksine ondan, elindeki imkânları kullanarak, öncelikle kendi hürriyetini elde etmesi istenilmiştir. Dolayısıyla hür olmayan bir kimsenin zekât verme yükümlülüğü de yoktur. Bu açıdan bakıldığında kölelere zekât farz değildir ve kölelik, zekâta mâni olduğu gibi malda harcama hürriyetinin olmaması da mükellefiyeti düşüren bir faktördür.

Borçlu Olmamak

Borç, normal şartlarda müminin kaçınması gereken bir husustur. Zira, borçta kul hakkı söz konusudur. Kul hakkı ise, ancak şahsın helal etmesiyle ödenebilecektir. Efen-dimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), üzerinde borç olduğu halde vefat eden bir sahabenin namazını, ancak onun borcunu bir başka sahabe ödediği veya ödemeyi üzerine aldığı zaman kıldırıştır.¹⁸¹ Ölümün vakti ve saati bizim açımız-dan meçhul olduğuna göre, zorda kalıp sıkışmadıkça borç altına girmemek, akıllı bir müminin takınacağı güzel bir tavidir.

Bununla birlikte İslâm, hiçbir zaman insanı gücünü aşan mükellefiyetlerle sorumlu tutmamış; aksine her hususta kolaylığı tercih etmiştir. Bu prensip, zekâta da geçerlidir. Zamanın bir diliminde kişinin, elinde zekât nisabını aşan parası olsa bile, aynı zamanda bir başka borcu bulunan bu kimse öncelikle borcunu ödemekle yükümlü kabul edilmiş ve zekâttan muaf tutulmuştur. Hatta bu durumdaki kimselere zekât verilmesi gerektiğini Kur'ân'da "borçlular" ifadesiyle bizzat yüce Mevlâ bize bildirmektedir.

Akıl-baliğ

Rüşd, mükellefiyetlerin başladığı noktadır. Kendini bulmayan çocuk, bu çağa ulaşacağı âna kadar mükellefiyetlerden mesul tutulmamaktadır. Belki alıştırma ve onu kul-luğa ısıdırma adına kendisinden bazı şeyler istenebilir. Ancak bu, bağlayıcılık açısından kesinlik arz etmemekte-

¹⁸¹ Bkz. Buhâri, *Ferâiz* 4, 15, 25; Müslim, *Ferâiz* 14; Tirmizi, *Cenâiz* 69; Nesâi, *Cenâiz* 67.

dir. Efendimiz'in, (sallallahu aleyhi ve sellem) 'çocuğu 7 yaşındayken namaza alıştırma, 10 yaşına geldiğinde yine kılmıyorsa hafif okşama' tavsiyelerini de bu açıdan yorumlayabiliriz. Zira yine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Bülüğ çağına gelinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve ayılıncaya kadar deliden, kalem kaldırıldığını" bildirmektedir.¹⁸²

¹⁸² Buhâri, *Talâk* 11; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 17.

ZEKÂTA ESAS ALINACAK MALDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR NELERDİR?

İnsanın, malik olduğu emtia adına her şeyden zekât verebilmesi için, sahip olduğu malda aranan bazı şartlar vardır ve mümin, ancak bu şartları haiz emtiadan zekât vermekle mükelleftir. Mala tam malik olma, elde bulunan malın artma özelliğinin bulunması, zenginlik sınırını geçmiş olma, malın geçim için gerekli olan aslî ihtiyaçtan fazla olması ve elde edildikten sonra üzerinden bir yıl geçmiş olması şeklinde özetlenebilecek bu şartları da ayrı ayrı ele almak gerekmektedir:

Mülkiyet

İslâm, mükellefleri zekât farîzasını edaya çağırırken onların, elinde olmayan mallardan da mesul tutarak maddî sıkıntı içine girmelerine neden olacak şekilde, o an mevcut olmayan emtiadan zekât istememektedir. Mal, kişinin eline kazanma, akit, hibe, miras, gibi meşru herhangi bir

yolla geçmiş olabilir. Dolayısıyla bu durumda kişi malında, kendi irade ve ihtiyarı ile istediği gibi tasarruf edebilmekte ve faydası da kendine ait olmaktadır. Bu ise, o malda tam mülkiyetin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, malın elde edilmiş şekli nasıl olursa olsun, mal tam mülkiyet şartlarını taşıyorsa onun sahibi zekâtını vermekle mükelleftir.

Alacaklı Olunan Malın Zekâtı Verilir mi?

Kişinin kendine ait malı olur da, o mal o anda elinde bulunmazsa yani alacaklı konumundaysa, bu durumda karşımıza iki yol çıkmaktadır:

Birinci durumda; alınacak emtia, çek, senet gibi sağlam kayda alınmış ve ödenmesine garanti nazarıyla bakılıyorsa, bu mal âdeta eldeki emtia gibidir ve zekâtı geciktirilmenden verilmelidir.

İkinci durumda ise alınacak miktar, iflas etmiş birinde bulunan emtia gibi tahsili umulmayan mal olabilir ki, bu alacağın zekâtı, tahsil edilinceye kadar verilmemektedir. Tahsil edildiğinde ise karşımıza iki alternatif çıkmaktadır: Bir kısım fukahaya göre, geçmiş senelerin zekâtı verilmediği gibi, o sene içinde de bu malın zekâtı verilmemelidir. Zira o, bir yönüyle yeniden elde edilmiş mala benzemektedir. Fakirin hakkı açısından meseleye yaklaşan diğer fakaha ise, bu malın da zekâtının verilmesi taraftarıdır. Elbette bu alacak tahsil edildiğinde, geçmiş senelerin zekâtını verme, ihtiyata en uygun olanıdır. Böylece hem Rabb'in emri yerine getirilmiş hem de fakirlerin hakkı yenmemiş olur.

Nema (Artıcı Olma Özelliğinin Bulunması)

İslâm, gerçek mânâda veya takdirî olarak artma özelliği olmayan mallardan zekât verilmesini zaruri görmemekte; ancak nemalanma özelliğine sahip emtiadan zekât verileceğini bildirmektedir. Nema denilince kastedilen şey ise; malın artan, gelir getiren, kazanç sağlayan bir değer olmasıdır. Bu da hakiki nema ve takdirî nema olmak üzere ikiye ayrılır.

Hakiki nema; doğum, üreme, ticaret ve benzeri yollarla malın çoğalması demektir. Buna göre hayvanlar, altın, gümüş ve ticarî emtia bu sınıfa girer.

Takdiri nema ise, malın sahibi veya vekilinin elinde, çoğalma imkânları içinde bulunması demektir. Malın artırılabilmesi bu vasata rağmen, onu, çoğaltmasalar bile bu şahıslardan, zekâtlarını vermeleri istenecektir. Ancak İslâm'da, mal çalınır veya gasbedilir de sahibi, malını işletemeyecek bir acze düşerse bu durumda o maldan zekât verilmeyebilir.

Nisab

Nisab, zekâta tâbi malın, zekât verilebilmesi için ulaşması gerekli olan miktarın en alt sınırıdır. O sınıra ulaşan ve daha fazlasına malik olunan maldan zekât verilmelidir. Zaten içtimâî bir yardımlaşma mânâsı taşıyan zekâta, böyle bir ölçü getirmeksizin, “Herkes, sahip olduğu her şeyden verecek.” demenin bir anlamı olmaz ve bu durumda zekât-tan beklenen maslahatlar gerçekleşmez.

Nisab miktarları, her mal için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından bizzat ve ayrı ayrı tespit edilmiştir. Buna

göre, deve 5, sığırdaki 30, koyunda 40, altında 20 miskal (yaklaşık 85 gr), gümüşte 200 dirhem (595 gr) nisab tayin edilmiştir. Ticaret mallarının nisabı da, altın veya gümüşe göre ayarlanmaktadır. Ziraî mahsullere gelince; yağmur ve nehir sularıyla sulanan arazilerden elde edilen ürünlerde 1/10; kova, kanalet, sondaj gibi yöntemler kullanılarak el emeği ile sulanan arazilerden ise 1/20 oranında zekât alınır. Bunlardaki nisab ise, arpa, buğday, üzüm gibi depolanabilen ürünlerde 5 vesk (yaklaşık 653 kg) iken marul, soğan gibi sebzelerden ise zekât alınmayacağı kanaati hâkimdir. Ancak İmam Azam'a göre, toprak mahsullerinde nisab şartı aranmaksızın, her çeşit üründen ister az, ister çok olsun zekât vermek icap etmektedir.

Zekâtı verilen madenler ve deniz mahsullerinde ise, nisab şartı aranmamakta ve mutlak olarak elde edilen her türlü emtiadan zekât verilmesi istenmektedir.

Zekât verilmesi gereken alanların izah edildiği bölümlerde nisab konusunu da ele aldığımız için, daha fazla malumat isteyenleri ilgili yerlere havale ediyoruz.

Malın Asli İhtiyaçtan Fazla Olması

Malda aranan şartlardan bir diğeri de, onun ihtiyaç miktarından fazla olmasıdır. Bu ihtiyaçlar içtimâî, iktisadî ve medenî şartlara göre, her insan için değişiklik gösterebilir. Bununla beraber üzerinde herkesin ittifak edebileceği hususlar da yok değildir. Bunları Hanefî uleması; ailenin yiyeceği, giyeceği, meskeni, borçlarını mütalaa karşılayacak malı, sanat ve mesleğe ait âletleri, ev eşyaları, binek

hayvanı (günümüze göre arabası) ve ilim tahsili için elde edilen kitaplar şeklinde tespit etmektedir. Ayrıca insanın, dinen kendisinin bakmakla yükümlü olduğu şahısların ihtiyaçları da aslî ihtiyaçlar içinde mütala edilmekte ve onlar da zekâtta muaf tutulmaktadır.

Bir Yıl Geçmesi

Ferdin zekâtla mükellef tutulabilmesi için gerekli şartlardan birisi de, elde ettiği malın üzerinden, kazandığı andan itibaren bir yıl geçmiş olmasıdır. Dindeki adıyla “haveleânü'l havl” şeklinde adlandırılan bu şartta, itibar edilen ay, kamerî takvime göredir. Yalnız, üzerinden bir yıl geçme şartı her emtia için geçerli bir esas olmayıp sadece hayvanlar, paralar ve ticaret malları için geçerlidir. Dolayısıyla tarım ürünleri, meyveler, madenler, define, bal ve benzeri şeylerde “bir yıl geçme” şartı aranmamaktadır.

Burada bir hususa daha açıklık getirmekte fayda vardır. Eğer insan zekât verme düzeyinde olup zekâtını vermeye devam ediyorken, bir taraftan da mülkiyetine, fikhî ifadeyle mâl-ı müstefâd dediğimiz yeni mallar dahil ediliyor ise, bu durumda artık onlar için ayrıca bir yıl beklenme şartı aranmamaktadır. Zira bu nema, yani kazançların, diğer ürünlere ilave edilerek zekâtlarının verilmesi icap etmektedir. Ticaret mallarıyla hayvanların yavrulamaları konusunda, hükmün bu şekilde cereyan edeceğinde hiçbir ihtilaf olmamakla birlikte, sadece hayvanların cins değişikliğinde mezhepler arasında bir ihtilaf vardır. Genel kanaat, farklı cinslerde yeniden başlanacağı şeklindedir. Mesela, nisab

miktarı devesi bulunan ve zekât veren birisi, ilave olarak 30 tane sığır ve 40 tane koyun daha edinse, bu yeni cins malları için bir sene bekler; sonra zekât verir. Zira cins değiştir. Fakat kişi, bunları alıp satmak suretiyle bunların ticaretini yapıyorsa, yeni edindiği malları da fiyatlandırmaya giderek her biri için bir yıl beklemeden zekâtını verecektir. Mesela, 40 koyunu olup da bunların zekâtını veren birisi, başka bir sebeple 100 koyun daha alsa, Ebû Hanife'ye göre bu yeni koyunlar için de bir yıl beklenmeden bunlar da eskilere ilave edilerek, 140 koyun üzerinden zekât verilmelidir.

ZEKÂT VERMEK NASIL OLUR?

Tahminî Olarak Zekât Verilebilir mi?

İslâm, hükümlerini daima sağlam temeller üzerine kurmaktadır. Daha çok ziraî ürünlerde geçerli olan şekliyle tahmin, sonucun beklenen şekliyle gerçekleşmemesinden dolayı istenmemektedir. Genel kaide olarak Allah Resûlü, olgunlaşmış belli bir seviyeye gelmeden ziraî ürünlerde tahmin yapmayı ve buna bağlı yapılan alışverişini yasaklamıştır. Ancak; durumu ortaya çıktıktan sonra ürünleri, herhangi bir sebeple tahmin etme işini de bizzat Efendimiz'in yaptırdığını görmekteyiz. Şu kadarı var ki, Ebû Hanife ve Sevri gibi büyük imamlar, Efendimiz'in bu uygulamasının, Hayber Yahudilerine has olduğunu ifade ederek, tahmini bir yaklaşımla tesbitin uygun olmayacağını ifade etmişlerdir. Tahmin yapılabileceğini söyleyen imamlar da bunu, sadece üzüm ve hurma ile sınırlandırmışlar; bu iki ürün dışında tahmine gitmenin doğru olmadığını belirtmişlerdir.

Asrı Saadet'ten sonra, bu alandaki uygulamalara bakılacak olursa, devlet hazinesini gelir-gider noktasında dengeleyebilmek için gelirleri önceden tespititte böyle bir yöntemin kullanılabilceğini söylemek mümkün olsa da bu, netice itibariyle zekâtın tespitinde kesinlik ifade etmeyen bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Bu açıdan bakıldığında tahminin rolünün, devletin gelir-gider dengesine yardımcı olmakla sınırlandırılarak dinî bir hükme esas teşkil etmeyeceğini söylemek uygun olacaktır.

Zekât Paraları Ayrı Fonda mı Toplanmalı?

Zekât malı olarak toplanan ürünlerin, haraç ve ganimet yoluyla elde edilen emtia ile karıştırılmaması gerekmektedir. Zira zekâtın sarfedileceği yerler, Kur'ân ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda, kendisine zekât verilmesi haram olan kimseler bulunmaktadır. Dolayısıyla bilhassa zekâtın, devletin organizesiyle toplanması durumunda, böyle bir karışıklığa meydan vermemek için, zekât olarak toplanan emtianın ayrı bir fonda toplanıp dağıtılmasında zaruret vardır.

Bu noktada Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hassasiyetini de ortaya koyması bakımından Enes İbn Malik'in rivayet ettiği şu hadis hayli dikkat çekicidir: Enes İbn Malik diyor ki: "Bir sabah Abdullah İbn Ebî Talha'yı tahnik (bereket için yeni doğan çocuğun damağını ovmak) yapması için Resûlullah'a götürdüm. Onu, elindeki âletle zekât develerine işaret koyarken buldum."¹⁸³

¹⁸³ Buhâri, *Zekât* 69.

Hadisten de anlaşıldığına göre, zekât olarak hazineye gelen emtia, hassasiyetle tespit edilmekte ve bunların diğer mallarla karışmasına engel olunmaktadır. Peygamber Efendimiz'in gösterdiği hassasiyeti göstermek de, her dönemde bu işi üstlenen kimselere düşen bir vazifedir.

Zekât Mal Olarak Verilebilir mi?

Toplanacak zekâtın miktarı belli olduktan sonra, bu miktarın başka bir değerle verilmesinde herhangi bir mahzur yoktur. Aslında bu, zekâtı alınacak emtianın tespitini bildiren hadislerin muhtevasında da bulunmaktadır. Mesela, 5 deve de bir koyunun verilmesi veya 5 yaşında bir deve vermesi gereken bir insanın, elinde bu deve yoksa o takdirde 4 yaşında bir deve ve buna ilaveten iki koyun veya onun karşılığı 20 dirhemle mükellef tutulması, bunun zaten uygulandığını gösteren bir husustur. Aynı şekilde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hurmanın zekâtının üzüm ve üzümün zekâtının da hurma ile tahsil edilebileceğini bildirmektedir.¹⁸⁴

Gerek yukarıda zikredilen hadislerle, gerekse başka nasslara dayanarak Hanefî mezhebi, ürünlerde zekâtın kıymet olarak ödenmesini kabul etmiştir. Dolayısıyla bu noktada mal sahibi muhayyerdur. İsterse aynı maldan verebileceği gibi, kıymetini onun değerinde başka bir mal veya nakit olarak da ödeyebilir. Aynı zamanda günümüz ticarî hayatında nakit yerine kullanılan çek ve senet türü değerlerle de bu vazife yerine getirilebilir.

¹⁸⁴ Bkz. Ebû Dâvûd, *Zekât* 14.

Başkasının Tasarrufunda Bulunan Malın Zekâtı Verilir mi?

Temel prensip itibariyle İslâm, ister hayır isterse şer adına iş yapılmasına sebep olan kimseye bir kısım mükellefiyetler yüklemektedir. Genel muhtevalı bir hadislerinde Allah Resûlü, hayır adına da şer adına da bir çığır açanın, o yolda yürüyen kimselerin hareketlerinden de sevap veya günah cihetiyle hissedar olacağını bildirmiştir. Bu mânâyı ifade eden bir başka hadis de, “Bir işe sebep olan, onu yapmış gibidir.” şeklindedir.

Zekât dağıtımında, esas yükümlülüğe muhatap olan kim-
senin değil de; onun yakınında bulunan bir başkasının, aynı işi yerine getirdiğinde bu kişinin, onun bu hareketiyle hayra vesile olduğundan sevap da elde ettiği bilinmektedir. Bu konuda Allah Resûlü’nün, kadının,¹⁸⁵ kölenin¹⁸⁶ ve bekçinin¹⁸⁷ yapacağı böyle tasarruflardan sevap elde ettiğini bildirerek, âdeti bu nevi hareketleri teşvik ettiği görülmektedir. Konuyla ilgili farklı hadisler olmasına karşılık biz, sadece birini zikretmekle yetinelim: Âişe validemiz anlatıyor: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şöyle buyurdu: “Evindeki yiyecekten -israfa girmeden- infak eden kadının yaptığı infaktan, kocasına da kazanma sevabı vardır. Bekçi için de aynı şey söz konudur. Ve hiçbirini diğerinin sevabından eksiltemez.”¹⁸⁸

Zekâtı Başa Kalkmak Zekâtı Geçersiz Kılar mı?

Mülk Allah’ındır ve O, bu mülkünde istediği gibi tasarruf

¹⁸⁵ Bkz. Buhâri, *Zekât* 25; Ebû Dâvûd, *Zekât* 44.

¹⁸⁶ Bkz. Buhâri, *Zekât* 24; Ebû Dâvûd, *Zekât* 11.

¹⁸⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, *Zekât* 43.

¹⁸⁸ Müslim, *Zekât* 80 vd.

etmektedir. Şahısların eşyayı sahiplenmesi çok yönlü mak-satlara yönelik ve Allah'ın mülkiyetine kıyasla izafidir. O, bazısına verir; vermek suretiyle imtihan eder, bazısına da vermez; vermemek suretiyle imtihana tâbi tutar. Dolayısıyla zekât verme konumundaki zengin iyi bilmelidir ki, zekât ola-rak verdiği mal aslında kendi mülkü değil, geçici bir müddet tedvir ve tanzimde tasarrufuna verilmiş bir emanettir. Zekâ-tını vermesini emreden Zat, aynı zamanda o mülkün gerçek sahibidir. O Zat, aynı zamanda bu zekâtı kimlere vermesi gerektiğini de bildirmektedir. Öyleyse bu noktada zekât ve-ren kişinin “Veriyorum.” düşüncesiyle kibir ve gurura kapıl-masına sebep olacak herhangi bir durum yoktur. O, sadece dağıtan bir memurdur. Bu noktaya işaret eden bir âyette, “Size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.” (Bakara, 2/254) denilerek insanlar ikaz edilmektedir.

Öyleyse, kulun hiçbir surette, o malı sahiplenerek kibir ve gurura girmeye hakkı yoktur. Aynı zamanda Kur’ân, ge-nel hükümlerden bu mânâyı çıkaramayanlar için açıktan ikazla, böylesi bir davranıştan inananları menetmektedir:

“Ey iman edenler! Sadaka verdiğiniz kimselere minnet etmek, incitmek sûretiyle o sadakalarınızı boşa çıkarma-yın.

Allah’a da, âhirete de inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kimsenin durumuna düşmeyin.

Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir ka-yaya benzer ki, şiddetli bir yağmur olur olmaz toprağı kayı-verir, cascavlak kalır.

Öyleleri işledikleri hiçbir şeyden sevap ve mükâfat elde edemezler.

Zira Allah inkârcılar güruhunu hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz.” (Bakara, 2/264)

Bu açıdan bakıldığında zekât, bir yandan zengini tevhid çizgisine çekerken, fakiri de zengin karşısında ezilmekten kurtarmakta ve cemiyette olması muhtemel iki uç nokta arasında köprüler kurmaktadır. Zamanında bu inceliği kavrayan ecdadımızın, altınları bir kâseye doldurup, üzerine de, “Bu sana helaldır.” yazısını ilave ederek, fakirin ulaşabileceği bir yere koyduğunu ve kendisi de devreden çıkarak fakirin mahcubiyet duymasına müsaade etmediğini bugünün tarihi, övgüyle nakletmektedir.

Zekâtı Açık mı Yoksa Gizli mi Vermek Daha Faziletlidir?

Sadaka ve zekâtın gizli ve açıktan verilmesi, yer ve zamana göre fazilet noktasında farklılık arz etmektedir. Bazen açıktan vermek daha faziletli olurken, bazan de gizlemek, maslahat açısından gerekli olabilmektedir. Her iki durumla ilgili şu âyet ve hadisler, bu noktada bize değişik ipuçları vermektedir:

“Sadakaları açıktan vermeniz ne güzeldir. Şayet onları gizler ve fakirlere verirsiniz, bu sizin için daha hayırlıdır...” (Bakara, 2/271)

“Mallarını gece ve gündüz, açık ve gizli olarak infak edenlerin mükâfatı, Rabb’leri katındadır. Onlar için korku yoktur ve mahzun da olmazlar.” (Bakara, 2/ 274)

Kur’ân’ın bu ifadelerine dayanarak, hem gizli hem de

açıktan vermenin, yeri ve zamanına göre hayır ifade ettiğini görüyoruz. Ancak, hangisinin hangi durumda faziletli olacağı hususuna gelince, öteden beri ulemanın, farz olan zekâtın açık, nafile sadakanın da gizli verilmesinin fazileti üzerinde durduklarını görmekteyiz.

Açıktan vermede, başkalarını teşvik varken, gizli vermede de kötü sıfatların ortaya çıkması engellenmiş olmaktadır. Farz olan zekâta insan, zaten vermekle mükellef olduğu ve aynı zamanda bir yönüyle, malının kiri olan miktarı verirken ucub, riya ve kibir gibi kalbî rahatsızlıklardan uzak olabilmektedir. Ancak, nafile sadakalarda bu türlü hastalıkların ortaya çıkması, daha çok görülmektedir. Onun içindir ki Allah Resûlü, hiçbir gölgenin bulunmadığı o günde, Allah'ın hususî gölgesinde gölgelenecek 7 grup insanı sayarken, onlardan biri olarak da; "Solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki bir şey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden."¹⁸⁹ kişileri zikretmektedir.

Öyleyse, nafile sadakanın gizli verilmesi bir esastır. Zira gizli verilen nafile bir sadaka, açıktan verilenden 70 derece daha faziletlidir. Verileni Allah'ın bilmesi yeterlidir ve bu, tevhid düşüncesi adına çok önemlidir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "İyilik tükenmez, günah unutulmaz, Deyyân ölmez; öyleyse istediğin gibi amel et."¹⁹⁰ buyuruyor.

Evet Allah, Hayy ve Bâkî'dir. Her işlenen şey üzerinde nighan ve her şeyin üzerinde 'Rakîb'dir.

"Biz insanı doğru yola hidayet ettik, ondan öte ister şükreden olsun, isterse kâfir." (İnsan, 76/3) âyetinde olduğu

¹⁸⁹ Müslim, *Zekât* 91; Buhârî, *Zekât* 13.

¹⁹⁰ Tirmizî, *Zekât* 5.

gibi, birçok yolla tevhid düşüncesini senin kulağına kadar getiren Zat'a, iradenle ister şükür eder mukabelede bulunursun, istersen nankörlük edip her şeyi elinin tersiyle iter, kendi adına yazık edersin.

Açık vermede, karşı tarafın ihtiyacını bilme ve onu kendi konumundan daha aşağı görme vardır. Hadiste de anlatıldığı gibi, "Yüksek el aşağıdaki elden daha hayırlıdır."¹⁹¹ Dolayısıyla birisine açıktan verirken sen, kendi yüksekliğini ve onun da altta oluşunu imâ ederek, onu aşağılamış olursun. Hâlbuki mümini hor görmek ve aşağılamak haramdır.

Ayrıca zekat verilen insan, başka insanlar tarafından fakir olarak bilinmiyorsa, verilen zekât, onlar hakkında kötü düşünmeye sebebiyet verebilir; insanları "İhtiyacı olmadığı halde alıyor." düşüncesine sevk edebilir. Bir mümin hakkında insanları sû-i zanna sevk etmek de doğru değildir. Öyleyse, ecdadın yaptığı gibi zekatı gizli olarak vermek en iyisidir. Dolayısıyla ne alan mahcubiyet yaşayacak, ne de veren, şeytanın çok yönlü saldırısına maruz kalacak.

Burada, kendini aşmış büyük şahsiyetlerin konumunu istisna kabul etmek gerekir. Zira buraya kadar zikredilenler, bizim gibi insanlar için geçerli hallerdir. Açık verdiğinde de aynı ruh haletini korumada mahir bir kısım hakikat erlerinin, açıktan vermeleri, aynı mahzurları netice vermeyebilir. Ama unutulmamalı ki, onlar istisnadır.

Meseleye Kur'ân'ın ele aldığı denge açısından bakıldığında, bazen de zekâtı açıktan vermenin daha uygun olacağı görülmektedir. "Şayet sadakaları açıktan verirseniz bu

¹⁹¹ Bkz. Buhâri, *Vesâyâ* 9; Müslim, *Zekât* 297.

ne güzel şeydir.” (Bakara, 2/271) ifadesi, bu dengeyi anlatmaktadır. Namaz ve oruçta olduğu gibi, farz olan mükellefiyeti, başkalarını da teşvik için açıktan yapmak aynı zamanda töhmet altında kalmaktan kurtulmaktır. Zira, farz namazında camiye gelmeyenler için Allah Resûlü, “İmamete birini geçirmeyi, sonra da gidip cemaate gelmeyenlerin başlarına evlerini yakmayı düşündüm.”¹⁹² buyurmaktadır. “Biz (zâhiri görünüşe) göre hükmederiz.” sözü genel bir prensiptir. Allah Resûlü, “Namazımızı kılan, kiblemize dönen, kestiğimizi yiyen... İşte bu kimse, Allah ve Resûlü’nün güvencesi altında olan müslimdir.”¹⁹³ buyurmaktadır. Demek ki; müminin, mümin olduğunu gösteren husus, farz ibadetlerini cemiyyet içinde ve açıktan yapmasıdır. Öyleyse bunlar, gizli eda edilmemelidir ki, başkaları suizanna sevk edilmiş olmasın. Aynı zamanda, bir kısım fukarayı, hakları olan malın verilmediği düşüncesine sahip kılarak günaha sokmasın.

Kur’ân’ın verdiği bu dengeyi kavrayan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali gibi sahabe efendilerimizin hareket tarzları ne kadar da güzeldir: Hz. Ebû Bekir’in 40 bin dirhem mülkü vardı. Bunun on binini gece, on binini gündüz; diğer on binini açıktan, kalan on binini de gizli vermek suretiyle, âyette anlatılan bütün yönleri fiilî hayatta yerine getirmiş oldu. O’nun bu hareketi üzerine, sözü edilen âyetin nazil olduğu da ifade edilmektedir. Benzer bir durum Hz. Ali için de nakledilir. Elindeki 4 dirhemi açıktan verirken, “Teşvik olsun Allah’ım!” dedi, gizli verirken de “Senin rızan için Rabb’im!” dedi. Gece verirken “Gecem aydın olsun.”; gün-

¹⁹² Buhâri, *Ezan* 29; Müslim, *Mesâcid* 251.

¹⁹³ Buhari, *Salat* 28; Müslim, *Edaha* 6.

düz verirken de “Gündüzüme nur serp Allah’ım!” temennisinde bulundu.¹⁹⁴ İşte sahabe hassasiyeti ve işte onların dini yaşamadaki enginlik ve derinliği!..

Malın Kötüsü Zekât Olarak Verilebilir mi?

İslâm’ın her alanda ortaya koyduğu müthiş denge, zekât verme ve onu toplamadaki esaslarda da görülmektedir. Zekâtı toplamakla görevli kimseler için, “En iyisini almaktan kaçının.” denirken, en değerli ve sevilen malın verilmesi de, iyilikte zirveye ulaşmanın vesilesi olarak zikredilmektedir. “Sevdiğiniz şeyleri infak etmedikçe iyilikte zirveye ulaşamazsınız.” (Âl-i İmrân, 3/92) âyeti de bunu ifade etmektedir.

Bununla ilgili olarak Enes İbn Malik (radiyallahu anh) şunları anlatmaktadır:

“Ebû Talha, mal olarak Ensarın en ileri gelenlerindendi. En çok sevdiği malı da, Mescid-i Nebevi’nin karşısındaki Beyrûha idi. Efendimiz oraya girer ve onun temiz suyundan içerdi.

“Sevdiğiniz şeyleri infak etmedikçe iyilikte zirveye ulaşamazsınız.” (Âl-i İmrân, 3/92) âyeti nazil olunca Ebû Talha (radiyallahu anh), Allah Resûlü’ne giderek, “Allah kitabında böyle buyuruyor. Benim en çok sevdiğim malım Beyrûha’dır. Öyleyse o şu andan itibaren Allah için sadakadır. Mükâfat ve iyiliğini Allah’tan umuyorum. İstedğin gibi tasarruf et yâ Resûlallah!” dedi. Buna mukabil, Efendimiz, “Ne güzel! Bu; ecri bol, âhirette mükâfat kazandıran bir maldır. İşte bu

¹⁹⁴ Buharî, *Zekât* 55; Ebû Dâvûd, *Zekât* 12.

kazandıran maldır. Onunla ilgili söylediklerini işittim. Ancak bana kalırsa sen, onu akrabaların arasında paylaştır.” buyurdular ve Ebû Talha, onu akrabaları ve amcaoğulları arasında taksim etti.”¹⁹⁵

Evet, anlaşılan o ki, Allah katında güzel ve makbul bir kul olmak için hoşla giden şeyleri Allah yolunda vermek gerekmektedir. Cenneti arzu eden, Allah’ın cennet halinde yarattığı bahçelerinde, çalışarak elde ettiği meyvelerin en iyilerini gönül hoşnutluğu içinde, gönülleri hoş etmek için verecektir.

Ebû Hureyre’nin (radıyallahu anh) anlattığı bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “Kim temiz kazancından bir hurma miktarınca tasadduk ederse -ki Allah sadece temiz olanı kabul eder- Allah, onu sağıyla kabul eder ve sizden birinizin tayını terbiye ederek büyüttüğü gibi onu dağ gibi çoğaltır.”¹⁹⁶ buyurmaktadır.

Yine Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği bir başka hadislerinde Efendimiz; “Ey insanlar! Allah tayyiptir (temiz ve güzel) ve sadece tayyip olanı kabul eder. Allah müminlere, peygamberlere emrettiğini emretmiştir. Onlara;

“Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim.” (Mü’minûn, 23/51) derken, müminlere de;

“Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin, eğer siz yalnız Allah’a kulluk ediyorsanız O’na şükredin.” (Bakara, 2/172) demektedir. Ebû Hureyre devamla;

¹⁹⁵ Müslim, *Zekât* 42, 43.

¹⁹⁶ Buhâri, *Zekât* 8; Müslim, *Zekât* 63, 64.

“Sonra da seferini uzatan, saçı-başı dağınık, elini açıp ‘Ya Rabbi! Ya Rabbi!’ diye dua eden bir adamdan bahsederek, Allah Resûlü: “Yiyeceği haram, içeceği haram, giyeceği haramdır. Haramla beslenmiş bu durumda duası nasıl kabul edilecek ki!” buyurdular.¹⁹⁷

Aynı zamanda insan, kendisini, sadaka verdiği kişinin yerine koymalı, tavırlarını ona göre düzenlemeli ve kabul etmeyeceği kalite veya miktardaki bir malı da başkasına vermemelidir. Kur’ân, bu noktada da şöyle tembihte bulunmaktadır:

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.” (Bakara, 2/267) İnsan, gözünü açacak ve malının içine, Allah’ın yasak ettiği çirkinlikleri karıştırmayacaktır. Alın teriyle ve helalinden kazandığı şeylere pislik bulaştırmayacak ve ancak kendisinin de kabul edebileceği tertemiz kısmından infak edecektir.

Asrı Saadet’te bazı kimseler, hurma salkımlarından bir miktar getirip Mescid-i Nebevi’ye bırakırlardı. Ondan fakir olanlar alır ve yerlerdi. Bir gün, Allah Resûlü mescide girdi ve oraya, uygun olmayan bazı salkımların konulduğunu görünce, elindeki asa ile işaret ederek: “Şu sadakanın sahibi isteseydi, daha temizini tasadduk ederdi. Yine bu sadakanın sahibi, kıyamet gününde de böyle kalitesiziyle mukabele görecektir.”¹⁹⁸ buyurdular.

¹⁹⁷ Müslim, *Zekât* 65.

¹⁹⁸ Ebû Dâvûd, *Zekât* 17.

Zekât Vermede En Faziletli Vakit Ne Zamandır?

Nisab miktarına ulaştıktan sonra, üzerinden bir yıl geçen emtianın zekâtını vermek farz olmaktadır. Ancak memleketimizde teamül haline gelen uygulama, genellikle Ramazan ayında verme şeklinde cereyan etmektedir. Genelde hüsnü kabul gören uygulama bu olmakla birlikte, zekâtın zamanından önce veya hasat zamanında verilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır. Elbette, her bir görüşün dayandığı değişik deliller vardır. Bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Ramazanda Verilmesi

Zekâtın Ramazanda verilmesinin teamülü, iki ana fikre dayanmaktadır: Ramazanın mübarekliğinden istifade ve ihtiyaç sahiplerinin bayrama sevinçli girmelerini temin düşüncesi.

İbadetleri, zamanında ve kendi şartları dahilinde yapmak bir esas iken, aynı fiilin mübarek bir mekân veya zamanda eda edilmesinin, kişiye daha fazla sevap kazandıracağı umulmaktadır. Mesela günlük beş vakit namazın Kâbe veya Mescid-i Nebevi'de kılınması, başka yerlerde kılmaya nazaran daha faziletlidir. Allah'tan istenilen şeylerin iki salâvat arasına denk getirilmesi de aynı şekildedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yeryüzünde sadece 3 mescid için seyahatler tertib edilebileceğini¹⁹⁹ bildirirken, aynı zamanda buna da işaret etmektedir.

Ramazan ayının fazileti de malumdur. O, on bir ayın

¹⁹⁹ Tecrid Tercemesi; 4/199.

sultanıdır ve içinde bin aydan daha hayırlı olan bir gece bulunmaktadır. Dolayısıyla zekât gibi önemli bir farzı eda ederken aynı zamanda onu Ramazan ayının bereketiyle süsleme, kulu bir taraftan farziyet mükellefiyetinden kurtarıırken diğer yönüyle de, kulun daha fazla sevap kazanmasına vesile olmaktadır. Enes İbn Malik'in rivayet ettiği bir hadiste, Allah Resûlü de buna işaret etmektedir. Efendimiz'e, "Ramazan'dan sonra en faziletli oruç hangisidir?" diye sorulunca, "Ramazan'ı tazim için Şaban." buyurmuş; "Hangi sadaka daha efdaldır?" şeklindeki ikinci bir suale de, "Ramazandaki sadaka." şeklinde cevap vermiştir.²⁰⁰

Vaktinden Önce Verilmesi

Zekâtın Ramazanda verilmesi, onun vaktinden önce eda edilmesine de mâni değildir. İki Ramazan arasında farz olacak olan zekâtı, önceki Ramazanda eda etmenin de herhangi bir mahzuru yoktur. Hz. Abbas, Efendimiz'e zamanı gelmeden önce zekât vermenin doğru olup olmayacağını sorduğunda, Allah Resûlü'nün buna ruhsat verdiği bilinmektedir. Hatta daha sonra Hz. Ömer'e "Biz, Abbas'ın bu yılki zekâtını, önceki yıl almıştık." buyurmuşlardır.²⁰¹ Önemli olan, insanın mükellef olduğu farzı, vaktini geçirmeden eda etmesidir. Öyleyse zekâtı, vakti gelmeden bir önceki Ramazanda vermekte de herhangi bir mahzur yoktur. Aynı zamanda bu, borçlu kalmama adına daha uygun ve güzel olan bir davranış şeklidir.

²⁰⁰ Tirmizi, *Zekât* 28.

²⁰¹ Bkz. Tirmizi, *Zekât* 37.

Geciktirilmemesi

Durum ve şartlar ne olursa olsun, dinen üzerine zekâtın farz olduğu kimse, bu farzietini geciktirmeden eda etmelidir. Ekonomik durumunun bozulması gibi geçerli mazereti olanları ise İslâm, zaten zekât mükellefiyetinden muaf tutmuştur.

Allah (celle celâluhû), yüce beyanında çok defa ikazlarda bulunarak, üzerinde borç olanın, başına ölüm emareleri çökmeden borcunu ödemesini istemekte, aksi halde başına geleceklerden haber vermektedir. Mesela;

“Herhangi birinize ölüm gelip de: ‘Rabb’im! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden ol-
sam!’ demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın.”

(Münâfikûn, 63/10)

“Ey iman edenler! Kendisinde artık alışveriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.” (Bakara, 2/254) âyetleri, bu tür ikazları ihtiva etmektedir. Hatta ulema, Kur’ân’ın, “Hasad zamanı, onun hakkını verin.” ifadesini emir kabul ederek, zekâtın bilhassa hububat ve meyve cinsinden, hemen hasad anında eda edilmesini güzel bulmuşlardır.

Aksine, zekâtın geciktirilmesi halinde insanın, borçlu gitme ihtimali de vardır. Zira; ecel gizlidir ve onun vaktinin tayini, insan için mümkün değildir. Öyleyse, insanın her zaman ölüme hazır halde bulunması önemlidir. Allah Resûlü, borçlu iken ölenin namazını kıldırmamış, ancak o

borcu ödemeyi, bir başka sahabenin üstlenmesi neticesinde cenaze namazını kaldırmıştır. Bu hadisedeki borç da, kul hakkına terettüp eden bir borçtur. Zekâta ise, hem kul hem de Allah hakkı vardır. Dolayısıyla buradaki sorumluluk daha ağırdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hem bu mükellefiyetin ağırlığına dikkat çekmek hem de böyle yapanları sakındırmak için, hangi sadakanın ecir yönüyle daha büyük olduğunu soran bir sahabeye, “Sıhhatin yerinde iken, mala karşı çok hırslı olup fakirlik endişesiyle yaşadığın ve zenginliği ümid ettiğin zaman sadaka vermendir. Sakın can boğaza geleceği ana kadar onu geciktirme. O zaman, ‘Bu şunun, bu da şunun.’ dersin (ama bunun herhangi bir faydası yoktur. Zira) zaten o, artık (senin değil) onlarındır.”²⁰² şeklinde cevap vermiştir. Başka kutsî bir beyanda da, Allah (celle celâluhû), minnet sadedinde insanın yaratılışını zikrettikten sonra, “Topluyor ve menediyorsun (vermiyorsun). Can boğaza gelince de vereceğim diyorsun. Sadaka için iş işten geçmiş değil mi?”²⁰³ buyurmaktadır.

Zekât Konusunda Hileli Davranmanın Hükmü Nedir?

İnsan ne yaparsa yapsın Allah’ın bilgisi dışına çıkamayacaktır. Kur’ân’ın ifadesiyle insan, hardaldan bir tane olsa ve sahrada veya semavatta veyahut arzın herhangi bir yerinde gizlense, yine de Allah’ın ilminden kaçamayacaktır.

²⁰² Buharî, *Zekât* 11.

²⁰³ İbn Mâce, *Vesâyâ* 4; Müsned, 4/210.

O, insanın açıktan yaptıklarını da içinde gizlediklerini de bilendir. Zira yaratıcı O'dur ve yarattığında mutlak tasarruf da yine O'na aittir.

Bu mesele böylece kavrandıktan sonra inanan bir insanın, O'nun ilminin dışına çıkma gibi bir tuhaflık içine girmeyeceği de kesindir. Ancak imanı sağlam olmayan bazı kimselerin, dünya hayatının cazibesine kapılma; ve zekât mükellefiyetinden kurtulma adına, değişik hile yollarına sapma ihtimaline binaen Allah Resûlü ikazda bulunmuş ve ümmetini böyle bir hareketten sakındırmıştır. Enes İbn Malik'ten gelen bir rivayette Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Bekir'e (radiyallahu anh) şunları yazdırdığı bildirilmektedir. "Zekât korkusundan dolayı ayrı ayrı bulunan zekât malları birleştirilmez ve toplu bulunanların da arası ayrılmaz."²⁰⁴

Dolayısıyla bu türlü beklentilerle zekât mükellefiyetinden kurtulmak isteyenler, bir yandan Allah'ın farz kıldığı ve İslâm'ın 5 temel esasından biri olan zekât farızasından -sözde- kaçarken diğer taraftan bir mümine hiç de yakışmayan kaypaklık gibi bir tavır sergilemektedirler. Kim ne yaparsa yapsın, ortaya konulan her şey kaydedilmektedir ve bütün sırların ortaya döküldüğü büyük buluşma gününde her şey apaçık görülecektir. Aslında inanan bir insanın, sadece nisab miktarıyla yetinmeyip daha fazlasını verme yollarını araması gerekirken, böylesi bir kaçış ameliyesine bulunması ancak iman zaafiyetle izah edilebilir. Böylesine zayıf bir imanın da, ne zaman zayıflayıp sahibini sıkıntıya sokacağından da kimse emin olamaz.

²⁰⁴ Buhâri, Zekât 34.

Verilen Zekât Malı Geri Satın Alınabilir mi?

Ticarî şartlar açısından herhangi bir mahsuru olmasa bile müminin, sadaka veya zekât olarak verdiği emtiayı yeniden geri satın almasının, doğru olmadığı bildirilmektedir.

Bu konuda en meşhur rivayet Hz. Ömer hadisidir. Hz. Ömer, Allah yolunda bir at tasadduk eder. Daha sonra onu çarşıda satılırken görür ve onu geri satın almak ister. Durumu gelip Efendimiz'e sorduğunda Allah Resûlü'nden, "Sadakana geri dönme!" cevabını alır. Başka bir rivayette Peygamber Efendimiz, "Sana bir dirheme verse bile ona geri dönme. Çünkü sadakasına geri dönen, kustuğu şeye dönen gibidir."²⁰⁵ buyurmaktadır. Gerek İslâm'ın ticaretle ilgili diğer temel prensiplerini, gerekse zikredilen hadisleri göz önünde bulunduran fukaha, böyle bir ticaretin geçerli olmakla birlikte kerâhetten hali olmadığını bildirmiştir.

Anlaşılan o ki, buradaki hüküm, olayın hukukî alandan daha ziyade ahlâkî ve sosyo-psikolojik boyutuyla alakalıdır.

İslâm'da Zekât Vermemenin Dünyevî Cezası Var Mıdır?

Zekât, maddî yönü ağır bir ibadet olması hasebiyle müstakil değerlendirilememekte, başkalarını da ilgilendirdiğinden, vermeyenler için caydırıcı önlemler alınmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in, (radiyallahu anh) vermeyenlere karşı savaş ilan etmesi ve fukahanın, "Zekâtını vermeyenden malının yarısı ceza olarak alınır." demesi, bunun açık misalleridir.

²⁰⁵ Buhâri, *Zekât* 59; Ebû Dâvûd, *Zekât* 10.

Âhiretteki durumlarını ise, ancak Kur'ân ve sünnetin bildirdiği kadarıyla bilebiliyoruz ve gerçek mahiyetine vakıf olamadığımız için de Allah ve Resûlü'ne havale ediyoruz.

İbadetler, iman üzerine bina edilen hususlardandır. Dolayısıyla inanan birinin, kullukta kaçamak yapması düşünülemez. Ancak içtimâî hayatta boşluğa meydan vermeyen İslâm, en kötü şartları da düşünerek, henüz bünyesinde imanın yerleşmediği bir kısım kimselerin farklı tavırlarına cevap verecek hükümler de ortaya koymuştur. Âdeta ibadet külfetinden kaçmak, dinin sınırlarını zorlamayla eş tutularak ölüme kadar varan cezalar tayin edilmiştir.

Kur'ân'ın, üzerinde hassasiyetle durduğu bir ibadeti ihmal, geçiştirilecek türden bir ceza ile telafi edilemez. Hatta İbn Mesud gibi kimseler, zekâtı terk eden adamı, İslâm hâkimiyetini kabul etmeyen gayrimüslimler kategorisinde değerlendirerek, onun Müslüman olmadığını söylemektedirler.²⁰⁶ Çünkü zekât, fertleri müminlerden oluşan Müslüman bir cemiyette, serbest dolaşmanın ilk şartıdır.

Onun içindir ki, İslâmî idare, zekât vermeyenlere la-kayt kalamaz. Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh) döneminde olduğu gibi şiddet kullanmaya varıncaya kadar bir dizi tedbir alabilir. Bilindiği gibi Ebû Bekir efendimiz de, "Namaz kılarız; ama zekât vermeyiz." diyenlere karşı savaş ilan etmiştir.²⁰⁷

²⁰⁶ Bkz. Serahsi, *Mebûsât*, 2/169 vd.

²⁰⁷ Buharî, *Zekât* 1.

Ayrıca uygulanacak cezanın yapılan amel cinsinden olması prensibince ulema, ceza olarak mal hırsına mağ-lup olup zekât vermeyen kimselerin mallarının yarısının alınacağı hükmüne varmışlardır. Zira, Muaz İbn Cebel'in rivayetinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), “Kim, malının zekâtını, sevabını umarak verirse ona sevap verilir. Kim de zekâtını vermezse biz, zekâtı ve malın yarısını (cezalı ola-rak zorla) alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Âl-i Muhammed'e ise ondan bir hak yoktur.”²⁰⁸ buyur-maktadır.

İslâm'da Zekât Vermemenin Uhrevî Cezası Nedir?

Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır ve insanın onu bilmesi mümkün değildir. Âhîret de bizim açımızdan gayb hükmündedir. Ancak gaybı bilen Yüce Mevlâ, o âlemle il-gili bize, yüce beyanında birçok malumat vermiştir. Bunlar arasında, zekât vermeyenlerin durumuyla ilgili bilgiler de vardır. Mesela;

“Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve rahipler-den birçoğu, insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!” (Tevbe, 9/34)

“Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerinde (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayır-lıdır; tersine bu olanlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Gökle-

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, *Zekât* 4; Nesâî, *Zekât* 4.

rin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Âl-i İmrân, 3/180) gibi âyetler, zekât vermeyenlerin âhirette karşılaşacakları kötü durumları tasvir etmektedir.

Aynı zamanda vahyin diğer bir kısmı olan sünnette Allah Resûlü'nün bu konuyla ilgili beyanlarını bulmak mümkündür. İşte onlardan bazıları:

Hiz. Ebû Hureyre ve Hiz. Cabir anlatıyor: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Deve, sığır ve davar sahibi olup da bunlardaki Allah'ın hakkını eda etmeyen herkese kıyamet günü, bu mallar, olduğundan daha çok ve mümkün olduğunca iri ve şişman olarak gelecektir. Adam onlar için düz ve genişçe bir yere oturtulacak, hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, ilk tur tamamlanınca ikincisi başlayacak. Mahlûkatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hal devam edecektir.

Keza hazine sahibi olup da ondaki Allah hakkını ödemeyen herkese kıyamet günü hazinesi, dazlak bir yılan olarak gelecek ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam ondan kaçacak. Sonunda yılan ona, ‘Gizlediğin hazineni al, ben ondan müstağniyim.’ diye bağıracaktır. Adam neticede yilandan kaçamayacağını anlayınca, elini ağzına sokacaktır. Yılan da onu aygırın kemirmesi gibi kemirecektir.”²⁰⁹

²⁰⁹ Buhâri, *Zekât* 3; Müslim, *Zekât* 26; Muvatta, *Cihad* 3; Ebû Dâvûd, *Zekât* 32; Nesâ'i, *Zekât* 2.

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği diğeri bir hadiste de Allah Resûlü şöyle buyurmuşlardır: "Hakkı (yani zekâtı) verilmeyen altın ve gümüşler, kıyamet gününde demir sütunlar haline getirilir, sonra bunlar ateşte kızdırılır. Sonra o kızgın demirlerle zekâtını vermeyenin yüzü, böğürleri ve sırtı dağlanır..."²¹⁰

²¹⁰ Müslim, *Zekât* 24.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR?

Zekâtın kimlere verileceğini, bizzat Kur’ân şu âyetle tespit etmektedir:

“Zekâtlar sadece fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan görevlilere, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlara, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere mahsustur. Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyuruldu. Allah alîmdir, hakîmdir (her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir).” (Tevbe, 9/60) Bununla birlikte ulema, âyetteki ifadelerin inceliklerinden hareketle zekâtın, sadece sayılan 8 sınıfa mı verileceği, hepsine eşit olarak mı verileceği hususlarında ve 8 gruptan birine verildiğinde bunun, yeterli olup olmadığı gibi konularda farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. Aynı zamanda, bu 8 sınıfın içine, aynı şartları haiz bazı müesseselerin de girip girmeyeceği üzerinde durularak, en faziletli yerin tayini hususunda değişik görüşle sarf edilmiştir. Şimdi sırasıyla bunlara temas etmeye çalışalım:

a) **Fakirlere**

Öteden beri ulema, fakirle miskin arasında, hatları kesinleşmiş net bir farklılığı ortaya koymakta zorlanmışlardır. Kimi zaman fakiri, müminlerin içindeki ihtiyaç sahipleri; miskini de İslâm hâkimiyetini kabul etmiş gayrimüslim tabanın fakirleri olarak tarif ederken, bazen de fakiri, ihtiyacı olduğu halde bunu açıklamayacak kadar edep insanı; miskini de, ihtiyaçlarını söyleme ve başkalarına bildirme konumuna gelmiş insanlar olarak değerlendirmişlerdir. Bu noktadaki genel kanaate göre fakir; toplumda durumu bilinmeyecek kadar kendisini gizleyen, ancak kıt kanaat geçinen kimsedir. Kur'ân'ın ifadesiyle, "İffetlerinden dolayı bilmeyenler, onu zengin zanneder." (Bakara, 2/273) Dişlerini sıkır, kimseye bir şey hissettirmezler, ama bu gibi kimsele-re halinin bilinip zekât verilmesi gerekmektedir. Evine gidilecek, hali araştırılacak ve kendi kendine ıstırap çekmekten kurtulmasına vesile olunacaktır.

Ayette zikredilen 8 sınıfın, bu vasıflara sahip oldukları sürece, âdeta bir ticarethanedeki ortaklar gibi zekâttan hisse alacakları ifade edilmektedir. Mesela fakir, fakir kaldığı müddetçe onun payı hep ayrılacak ve kendisine zekât verilecektir. Bir zengin vermezse bir başkası, o da vermezse devlet elinden tutacak ve Allah'ın, "Ver!" dediği kimseye mutlaka bir yolla mal aktarılacaktır.

Meseleye zenginlik katması açısından, İmam Şafii gibi bazı âlimlerin, âyette fakir ve miskin ifadelerinin, aynı mânâyâ geldiği halde sekiz sınıfın içinde iki ayrı grup olarak zikredilmesinin, Allah'ın bir rahmeti olarak ihtiyaç sahiplerini nazara verdiği ve 2/8 oranında pay verilmesini işaret

anlamına geldiğini vurguladıklarını belirtelim. Böylelikle muhtaçlar, 8 sınıf içinde iki kez zikredilmek suretiyle, diğerlerine nazaran iki kat pay alabilmektedir.

b) Miskinlere

Kendilerine zekât verilmesi gereken ikinci grup kimseleri Kur'ân, miskinler olarak nitelemektedir. Ulemanın çoğunluğuna göre miskin, fakr u zaruret itibarıyla halini gizlemeyen ve durumunu etrafındakilere duyurarak ihtiyaçlarını gideren insanlardır. Çoğu zaman hali, evindeki feryatlardan, kapılar önünde el açmasından, ailesinin perişanlığından dışarıya sızar ve bu gibi kişiler toplum içinde fakir olduklarını etrafına hissettirirler. Kur'ân, "Yatağı toprak olan miskin" (Beled, 91/16) tabirini kullanırken, aynı zamanda miskin, içinde bulunduğu durumu da ifade etmiş oluyor.

Bir tarafta, en olmadık yerlere hesapsız para harcayanlar, diğer tarafta yatağı-yorganı toprak olmuş miskinler dururken, böyle bir cemiyette huzurun olabileceğine ihtimal vermek mümkün değildir. Karnı aç, sırtı açık ve karla, yağmurla her defasında yüz yüze gelen, hep ızdırap yudumlayan birinin, sıcağı yuvasında lüks bir hayatın sefasını çeken zenginlere, kin ve nefretten uzak şefkat ve merhametle bakmasını beklemek, insan fıtratını bilmemek demektir.

Bununla, bir kısım batıl sistemlerde olduğu gibi, fakirlik edebiyatı yapıp ayrı bir dengesizliğe sebebiyet vermemek gerekir. Ancak İslâm, her işimizde olduğu gibi, bizlere bu noktada da dengeli hareketi tavsiye etmektedir. Rahmaniyyetini ilanla başlayan Rahman Sûresi'nin daha başında dört defa denge ve dengeli hayatı bize tavsiye eden Al-

lah (celle celâluhû), insanlar arasındaki âhengi, ancak yarattığı denge istikametinde bir hayat sergilemekle devam ettireceğini işaret etmektedir. İşte zekât, fakir ve miskin dahil, bütün zekât verilecek kimselerle zengin arasındaki dengeyi tesis eden önemli bir ibadettir.

Allah Resûlü'nün beyanlarına baktığımızda miskin, insanlar arasında el açarak dolaşıp birkaç lokma toplayan kimse değil, ihtiyacını giderecek miktar mala sahip olmadığı halde farkına varılamayan, kimseden bir şey istemediği için de tasadduka mazhar olamayan şahıstır. Hadislerin genel yapısına bakılacak olursa, Peygamber Efendimiz'in toplum içinde gerçek yerini bulamamış ve yanlış kullanılan bir kelimeyi düzelttiğini görmekteyiz. Aynı zamanda, "Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırırsın. Çünkü onlar yüz-süzlük ederek istemezler." (Bakara, 2/273) âyeti de bunu ifade etmektedir. Hatta bir yerde Efendimiz, bu âyet çerçevesinde "miskîn"i terminolojideki gerçek yerine oturtma adına şöyle buyurmuştur: "Miskîn; bir veya iki hurma, bir veya iki lokma ile baştan savılan (dilenci) değildir. Miskîn, ancak iffet ve nezâhet timsalidir." İsterseniz, "Âlemden ısrârla istemezler." âyetini okuyun."²¹¹

Miskinlerle ilgili merhum Prof. Dr. Muhammed Hamidullah hocanın farklı bir yorumu vardır. Buna göre miskin, Yahudi ve Hristiyan tebanın fakirleri olarak algılanmakta ve Hz. Ömer gibi kimselerin, zımmilere Beytülmâl'den maş bağlaması böyle izah edilmektedir ki, bu, üzerinde durulmaya değer bir husustur.

²¹¹ Müslim, *Zekât* 102; Benzer hadisler için Bkz. Ebû Dâvûd, *Zekât* 24.

c) *Zekât Memurlarına*

Gerek âyette geçen zekât işinde çalışanlar ifadesinden, gerekse Allah Resûlü'nün bu alandaki uygulamalarından anlaşıldığı kadarıyla, zekâtın toplanması ve dağıtımı ile ilgili organizasyonun, tek merkezden yapılması gerekmektedir. Gerçi ferdin bizzat kendisi de, zekât verecek yerleri ve kim-seleri bularak üzerindeki mükellefiyeti eda edebilir; ancak İslâm, aynı zamanda bir nizam dinidir. Dolayısıyla dinimiz, toplumun fertleri arasında, sağlam köprüler kuracak olan böyle önemli bir işi, kendi haline bırakmamış, onu belirli bir sisteme bağlamıştır.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu noktada ilk akla gelen uygulaması, Muaz İbn Cebel'i Yemen'e gönderip, ondan diğer vazifeleri yanında, zekât toplama işini de yap-masını istemesidir.²¹² Aynı zamanda İbn Lüteybiyye'yi, Be-nî Süleym'in sadakalarını toplamaya gönderip, geri geldi-ğinde ondan hesap istemesiyle,²¹³ gittiği yerlerde kendisine hediye edilen malları kastederek "Bunlar da bana hediye edilendir." diyen bir memurun, bu sözlerine binaen umum sahabeye olan hitabı da, Efendimiz'in, zekâtın devlet eliyle toplandığını gösteren uygulamaları olarak gösterilebilir.

Allah Resûlü, bir yandan vazifelendirdiği memurlara ikazlarda bulunarak onları haksızlık ve zulüm gibi davranışlardan menederken, diğer tarafta da zekât verme konu-mundakilere hatırlatmalar yaparak onların zekât memurlarına iyi davranmalarını emretmiştir. Muaz İbn Cebel hadi-sinde, "Onlardan zekâtlarını al, ama mallarının en iyileri-

²¹² Buhâri, *Zekât* 41.

²¹³ Buhâri, *Zekât* 67.

ni almaktan sakın.”²¹⁴ denilirken, bir topluluğa karşı Allah Resûlü memurlarını da kastederek, “Zekât memurlarınızı razı ederek gönderiniz.”²¹⁵ buyurmuştur. Başka bir hadislerinde de Efendimiz, “Size zekât memuru geldiğinde o, sizden razı olduğu halde yanınızdan ayrılınsın.”²¹⁶ ikazında bulunmuştur. Bu itibarla; her alanda olduğu gibi burada da İslâm’ın, meseleleri halletmede ortaya koyduğu dengeye şahit olmaktayız.

Evet, zekât memuru, kendi işlerini bir kenara bırakıp devlet adına belde belde dolaşarak, hemen hemen vaktinin tamamını bu işe veren kişidir. Dolayısıyla maişetini temin adına onun da belli bir paraya ihtiyacı vardır. Allah Resûlü’nün ifadeleriyle, “Hakkıyla zekât toplayan kimse, evine döneceği âna kadar Allah yolundaki gazi gibidir.”²¹⁷ Gazinin ganimetten elde ettiği malı en helal rızık olarak nitelendiren İslâm, zekât memuruna da, topladığı zekâttan pay verilmesini zaruri görmektedir. Hatta Hz. Ömer gibi bazı kimseler, kendilerine verilmek istenilen malı kabul etmediklerinde Allah Resûlü karşı çıkmış ve “Bunu al, ihtiyacın yoksa başkasına tasadduk et.” diyerek ayrı bir yol göstermiştir. Kendi hilafeti döneminde Hz. Ömer, bu uygulamaya dayanarak at, köle ve servet sahibi olan zekât memurlarına ücret almak istememelerine rağmen pay vermiştir.²¹⁸

Bazıları, bu konudaki ifadelerden hareketle zekâtın, devletin bütün memurlarına verilmesi gerektiği mânâsını da

²¹⁴ Buhâri, *Zekât* 41; Tirmizî, *Zekât* 6.

²¹⁵ Müslim, *Zekât* 29; Ebû Dâvûd, *Zekât* 5.

²¹⁶ Müslim, *Zekât* 177; Ebû Dâvûd, *Zekât* 5.

²¹⁷ Tirmizî, *Zekât* 18.

²¹⁸ Bkz. Buhâri, *Ahkâm* 16.

çıkarmışlardır. Zira devlet, memurlarını iyi bir organize ile zekâtı toplamada başarılı olursa, devlet hazinesine her yerden gelirin sağnak sağnak yağdığı görülecektir. Arpasından buğdayına, ondan darısına, yulafına kadar -Hatta Ebû Hanîfe'nin bu konudaki yorumu istisna edilecek olursa- sebzelere kadar her şeyden zekât alınacak ve böyle bir verginin topluma mâl edilmesi ile devlet hazinesi dolup taşacaktır. Dahası, petrol kuyularına uğrayıp, her türlü hazineden zekât toplayan âmil (zekât toplamakla görevli kişi), maden ocaklarını do-laşacak; dağ-bayır yayılan koyun ve sığırları kontrol edecek ve hazineye girmesi gerekirken girmeyen, bir kuruşluk ser-vetin bile yerine ulaşmasını temin edecektir.

İşte, devlet hazinesine oluk oluk servet akımını, sağla-yan ve bu işte kendini ortaya koyan görevlilere, zekâttan fon ayrılacak ve onlar başkalarına muhtaç duruma düşü-rülmeyecektir. Kur'ân ve Sünnetin bu konudaki emrine uyulup, zengin dahi olsa zekât memura verilecektir. Zekât memurları, vali de olsa, zengin de olsa topladığı zekâttan hisse alacaktır.

Meselenin farklı bir yönü daha var; o da, bilhassa önem-li yatırımlarda istihdam edilen kimselerin, madde itibarıyla ihtiyaçlarının karşılanması, onların hem iş verimliliğini artırarak hem de bazı zayıf karakterlerin, yolsuzluk yapma-larının önüne geçilmiş olacaktır. Ecdadımızın, başta eğitim ordusu olmak üzere, bu konuda ortaya koymuş oldukları performans, takdire şayandır. Bu husus, Devlet-i Âliye'yi uzun zaman ve dimdik ayakta tutan en önemli dinamikler-den biridir. Zekât memurlarına vermek, aynı zamanda on-larda "istiğna" prensibinin gelişmesini sağlar ve böylelikle

devlet malının sızabileceği delikler kapatılmış olur.

Bunun aksi ise, ücret olarak verilen maaşların fertlere yeterli gelmediği zaman yaşanmaktadır. O zaman normalde verilmesi gereken miktarın çok üstünde bir yolsuzluk çılgınlığı yaşanacaktır

İşte İslâm ve işte onun, insanı değerlendirirken ortaya koyduğu prensipler!.. Bir tarafta memurun ihtiyaçlarını temin edip onu istiğna ufkuna yükseltirken, diğer taraftan ruhuna girip, Rabb'in huzurundaki hesap gününe ayarlı bir ömür geçirmesinin sağlanması insanı madde ve mânâ olmak üzere bir bütün olarak ele alması, İslâm'ın akılları hayrette bırakacak baş döndürücü tesbitlerindedir.

d) Müellefe-i Kulûb'a

Toplanılan zekâtın verileceği yerlerden biri de, kalpleri kazanılacak şahıslardır. Kalpleri kazanılacak grubu, kendilerine yaklaşmadaki niyete göre üç ana gruba ayırarak inceleyebiliriz: Bunlar:

√ Müslüman olduğu halde henüz iman, gönüllerinde oturaklaşmamış olanlar.

√ Müslüman olması umulanlar.

√ Şerlerinden emin olmak için kendilerine ihsanda bulunulanlardır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her üç gruba da zekâttan hisse veriyordu: Efendimiz, Ebû Süfyan gibi inanmış; ama henüz imanı gönlünde oturaklaşmamış kimselere bol bol vererek, âdeta onların madde ile gönüllerini fet-hetmişti. Onlar da, bununla Müslümanlık'ta, cehalet haya-

tından daha çok avantajlar olduğunu gördüler ve gerçek mânâda imana ulaşarak, ileri seviyede bir Müslümanlık sergilediler. İşte böyle bir vesileyle Müslüman olan yaşı bir hayli ilerlemiş Ebû Süfyan, İslâm'daki gerçek konumunu bulunca Hz. Ömer'in kendisine hangi cepheyi arzu ettiğini sorması üzerine O, "Yermûk'te ciddi muharebe oluyor. Müsaade ederseniz, yakınım İkrime ve Hişam'larla ben de oraya gideyim ve Allah'ın, hakkımızdaki takdirini görelim." demiştir. Belli ki artık, yürekten inanmıştı. Ama o, bu engelli aşincaya kadar, dünya malı kullanılmıştı.

Allah Resûlü, Safvan İbn Ümeyye'ye 100 tane koyun verince o, 10.000 koyun getirecek bir güçle İslâm'a sarılmıştır. İman içinde oturaklaşınca da, servetle Müslüman olma durumundan kurtulmuş, terakki etmiş ve istenilen zirveyi yakalamıştır. Zira; bir gün Ebû Süfyan'la Hz. Ömer'in kapısı önünde, bir meseleyi görüşmek için beklerlerken söyledikleri ve kendilerine yapılan muamele karşısındaki düşünceleri bunu göstermektedir: Hz. Ömer, halife makamındadır. Meselelerini görüşmek için önceliği sahabenin fakirlerine verir ve Bilal'i, Ammar'ı ve Selman'ı çağırır. Bu durumda içlerinden biri, "Görüyor musun? Kapımızda çalıştırdığımız insanları çağırıyor da bizi ihmal ediyor." deyince, diğeri müdahale eder ve; 'Elbette öyle yapacak. Sen ve ben, Peygamber'in karşısına yalın kılıç bıçaklarımızı kin ve gayz ile bileyerek çıkıp mızrakla hücum ederken, onlar Resûlullah'ın yanında yerlerini almışlardı. Tabi ki, onları çağıracak. Madem durum böyle, öyleyse biz aradaki boşluğu doldurmanın yollarını bulalım.' der. Yapmaları gereken şeyin, o gün için, Şam önlerinde savaşıyor orduya katılıp savaşmak

olduğunda karar kılarlar. Hatta bunlardan biri, Amvas'ta oğlunun vebadan şehid olduğunu görür ve şehadetin az öncesinde oğluna; “Oğlum! Sen Kureyş'in eşrafındansın. Sen Resûlullah'ın ordusunda kumandansın. Dişini sıkmalı ve kimseden geri kalmamalısın.” der. Bir aralık gözüne bir ok saplanır. Onu alır, eline dökülen gözüne birkaç saniye bakarak, “Sen ne işe yararsın! 70 yaşına kadar, nûru getiren insanı tanıyamadın.” diye hayıflanır.

Evet bu insanlar, bir gün koyunla-keçiyle Müslüman olmuştur, lakin daha sonra yumuşamış ve insanlığa örnek olmuşlardır. Zira Safvan, bu değişime, “Resûlullah insanlar arasında en çok kızdığım kimseydi. Huneyn günü bana o kadar verdi ki benim için insanların en sevimlisi oldu.” ifadeleriyle baştan işaret etmiştir.²¹⁹

Diğer bir grup da, Müslümanlık'a teslim olmuş, fakat henüz gönülden iman etmemiş, Araptan bazı kimselerdi. Kur'ân'ın ifadeleriyle “inandık” diyorlardı, ama aslında sadece “teslim” olmuşlardı.

“Bedeviler “iman ettik.” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz, lakin ‘İslâm olduk, size inkıyad ettik.’ deyiniz. Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir.

Eğer Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz, sizin emeklerinizden hiçbir şeyin mükâfatını eksiltmez. Yaptığınızı zayi etmez. Gerçekten Allah gafûr ve rahîmdir (mağfireti, merhamet ve ihsanı boldur.)²²⁰ Bunun mânâsı, iman, ilahi bir mevhibedir. İnsan araştırır, delillerini bulur, hakikatleri tatbik eder ve Allah da o sönmeyen çerağı içinde tutuşturur. Bu durumdaki

²¹⁹ Bkz. İbn Hişam, *Sire*, 4/135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/187; Tirmizi, *Zekât* 30.

²²⁰ Bkz. Hucurât, 49/14.

birisi, İslâm'ın ihtişamı karşısında teslim olmuştur. Zira konumu, henüz imanı göğüsleyecek seviyede değil demektir. Allah Resûlü de, bu durumda olanlara zekâttan pay veriyor ve imana olan mesafelerini azaltmayı hedefliyordu. Mesele Safvan İbn Ümeyye'ye 100 koyun ve 100 deve verince o; "Vallahi, bu adama gidip teslim olun, zira malının biteceğinden korkmuyor."²²¹ demişti. Bununla o, Resûlullah'ın, hazineleri bitmeyen bir Zat'a dayandığını kastediyordu. Allah Resûlü, küfürle iman arasında bir sınırdaki bulunan böyle kimselerin, zekâttan hisse vermek suretiyle, imanlarının ağır basmasına vesile oluyor ve iman adına onların kalplerini kazanıyordu. Bir diğer sınıf da, küfrün ileri gelenlerinden ve sanâdîd olarak tanınan insanlardı. Peygamber Efendimiz, bunlara da zekâttan pay vermek suretiyle, bunların hem şer ve kötülüklerinden emin oluyordu; hem de bir gün içlerinde iman nurunun parıldaması için zemin hazırlıyordu. "Şer-rinden çekindiğin kimseye iyilikte bulun." veciz ifadesinde anlatıldığı gibi, zarar gelebilecek noktaları önceden sezip, iyilikle onların önünü kesme, önemli bir stratejik harekettir. Zira insan, ihsanın kuludur. Çoğu zaman böyle bir hareket, oluşturulabilecek derin yapılanmaların ve komploların önünü alır ve inananlar daha rahat yürüme imkânı bulur Çoğu zaman, elde biriken, ancak kullanımında rahat hareket edilemeyen meblağ, bu istikamette kullanılarak, hem vebalinden kurtulunur hem de şer, hayır istikametine yönlendirilmiş olur. Kur'ân şöyle der: "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır." (Nûr, 24/26)

²²¹ Müslim, *Fezâil* 57.

Görüldüğü gibi Allah Resûlü, üç grupta beraber müellefe-i kulûb'a, zekâtтан fon ayırmakla çok yönlü bir hayra davetiye çıkarıyordu. Onunla insanlar, imanda kemâle eriyor; inanıp-inanmama arasında gidip gelenler, iman istikametinde tercihlerini koyuyor ve küfrün liderliğini yapanların şerrinden de emin olunuyordu. Sadece emin olmakla da kalınmıyor; onların himayesinde bulunan Müslümanlar da, böylelikle eza ve cefadan kurtarılmış oluyordu.

Meselenin bir de maddî tarafı vardır: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) toplumda ileri gelenlere de pay verilmesine veriyordu; ama bu verme, fazlasıyla almayı da beraberinde getiriyordu. Maddenin kulu-kölesi olan cahilî zihniyet, bir taraftan kendisi zekâtтан istifade ederken diğer yandan da halk arasındaki inanan Müslümanların, zekât vermelelerine göz yumuyordu. Dolayısıyla başlarındakilere verilen üç-beş kuruş, hazineye gelecek zekât yollarının açılmasına sebep oluyor ve mazlum durumundaki Müslümanlar, hem rahat nefes alma imkânı buluyor hem de üzerlerindeki bir farzı eda etme fırsatı yakalıyorlardı.

Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in (radiyallahu anh) hilafet dönemine kadar devam etti. O gün, Efendimiz döneminde zekâtтан pay alan bazı kimseler, Hz. Ebû Bekir'e gelerek mal istediler. Ellerindeki belgeyi Hz. Ebû Bekir imzaladı. Hazineye o gün Hz. Ömer bakıyordu. Aldılar; Hz. Ebû Bekir'in imzaladığı kâğıdı Hz. Ömer'e getirdiler.

Kim bilir, belki de Hz. Ebû Bekir, şefkat dolu fıtratıyla geri çeviremeyeceği bu kimseleri, Hz. Ömer gibi bir ufuk insanının engelleyeceğini sezmiş ve meseleyi, hilafet maka-

mının azametine zerre kadar toz kondurmadan halletmeyi planlamıştı. Yoksa o gün için Hz. Ömer'in kavradığı bir meseleyi, Hz. Ebû Bekir gibi bir fetanetin kavramaması mümkün değildi.

Hz. Ömer kâğıdı aldı; şöyle bir kâğıda, bir de gelenlere baktı. Bu esnada aklından geçenlerin mahiyetini tam tasvir etmek mümkün değildir. Sonradan gelişen olaylara bakılırsa, büyük ihtimalle artık, İslâm'ın izzet kazandığını ve küfürün burnunun kırıldığını düşünüyordu. Zira artık mesele o noktaya gelmişti ki, bundan sonra zamana İslâm, imzasını atacak ve mührünü vuracaktır. Binaenaleyh artık, falana filana mümaşaat edip gönlünü alma gibi bir harekete ihtiyaç kalmamıştı. İslâm, artık kendi ayakları üzerinde payandasız duruyordu.

Zaten âyetteki ifade de, bunlara zekât verme işini, bir illete bağlayarak anlatıyordu. Yani cemiyette kalbi ısınacak kimseler varsa ve buna da maslahat açısından ihtiyaç varsa onlara zekât verilecektir.

Arap yarımadasının kâfir ve facirden temizlendiğini ve emniyetin temin edildiğini bilen Hz. Ömer (radıyallahu anh) tuttu, ellerindeki kâğıdı yırttı. Ardından da: “Öyle şey olmaz, gidin çalışın. Size verildiği dönemde İslâm, kendi ayakları üstünde değildi, onun için veriliyordu. Bugün için artık o azizdir. Sizin de burnunuzu kırar.” dedi.

Beklemedikleri bir muamele ile karşılaşan bu kimseler, hemen Ebû Bekir'in kapısına geldiler ve;

“Halife sen misin Ömer mi? Sen imzalıyorsun Ömer yırtıyor.” dediler.

Büyük insan:

“Eğer isteseydi, halife o olurdu.” dedi. Hz. Ebû Bekir, kendi kametini aksettiren o büyük sözlerinden birini daha söyleyerek, hazır yemeye alışan güruha cevabını veciz bir şekilde vermiş oluyordu.

Şimdi, Hz. Ömer’in bu feraset ve ufkuyla, o gün için son verilen müellefe-i kulûba zekât meselesi, farklı yorumlara kaynaklık etmiş ve etmeye de devam etmektedir. O zaman ashab toplandı ve müellefe-i kulûba zekâttan fon verilmesine gerek olmadığı hükmünü verdi. Zira bu hüküm müştakka ta’lik edilmişti. Yani, kalbin telifi meselesine ihtiyaç yoksa, zekât vermeye de gerek yoktu. Dolayısıyla meselenin noktası orada konulmuş oldu. Ancak bu, o günkü toplum yapısının hükme yansıma şekliydi. Çünkü o gün için, sebep ortadan kalkmış ve ona bina edilen hüküm de askıya alınmıştı.

Bu hadiseden hareketle bazıları, sahabenin icmâ’ı, âyeti neshetmiştir gibi bir mânâ çıkarmışlardır ki bu, isabetli değildir. Zira Kur’ân’ın Kur’ân’ı, hadisin de hadisi neshetmesi vaki iken, Kur’ân’ın hadisi ve hadisin de Kur’ân’ı neshi ihtilafı konulardır. Büyük çoğunluk itibarıyla, sünnetin bile Kur’ân’ı neshedemeyeceği ifade edilirken, sahabe sözünün Kur’ân’ı neshetmesini kabul etmek mümkün değildir. Sahabe icmâ’ı ve kıyas gibi istinbat yöntemleriyle, Kur’ân asla neshedilemez.

Dolayısıyla burada, esas hedefin anlaşılmadığı ortaya çıkmaktadır. O gün için ne sahabe, ne de onların başındaki halife Hz. Ebû Bekir ve ne de, zekât verilme evrakını yırtıp

atan Hz. Ömer, bu karara varırken Kur'ân'ı neshediyoruz, düşüncesine kapılmamışlardır. Onların bu hareketi, gayet samimane ve olması gereken şekilde cereyan etmişti.

Zira zekât verilecek 8 sınıf içinde, müellefe-i kulûbun herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Dolayısıyla onun için geçerli olan her şey, diğer yedi sınıf için de geçerlidir. Mesela; kendilerine zekât verilecek fakir ve miskin olmadığı zaman, iki sınıfa zekât verilmemiş olacaktır. Nitekim Ömer İbn Abdülaziz döneminde yaşanan şey bundan farklı değildi. Ama o gün kimse kalkıp 'Ömer İbn Abdülaziz âyetin hükmünü neshetti.' demedi. Çünkü hadise, kendi tabii seyri içinde değerlendiriliyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yıllar öncesinden müjdesini vermişti ve o gün bu müjdenin realitesi yaşanıyordu.

Aslında müellefe-i kulûb meselesi de, gayet tabii bir şekilde ve kendi seyrinde cereyan etmişti. Ama bugün olduğu gibi geçmişte de bazı kimseler, Hz. Ömer'in bu noktadaki uygulamasını örnek göstererek, Hz. Ömer'i de yanlarına alıp İslâm'a saldırmak istemişlerdi ve esasen meseleyi büyüten de bu idi. Hâlbuki, nasıl Ömer İbn Abdülaziz dönemi bitip cemiyette fakr u zaruret yaşanmaya başlanınca, fakir ve miskin sınıfı zekâttan pay almaya devam ettiler -çünkü sebep yine zuhur etmişti- öyleyse müellefe-i kulûptaki mesele de bundan farklı değildir. Siz, örnekleri çoğaltıp diğerlerini de, mesela yolda kalmışlar ve borçluları da aynı çizgide mütalaa edebilirsiniz. Bunlar varsa, kendilerine zekât verilecektir. Eğer böyle birileri yoksa, o an mevcut olmayan bu alan da kendiliğinden açığa ve askıya alınmış olacaktır.

Bugün için, “Hz. Ömer’in uygulaması âyeti neshetti.” iddiasında bulunanlar, aslında Hz. Ömer’i de, onun bu uygulamasını da anlamadıklarını ortaya koymaktadırlar. Zira meseleye Kur’ân’ın kullandığı malzeme açısından bakıldığında, zekâtın belli şahıslara değil; kalplerinin telifine ihtiyaç duyulduğunda bu vasfı taşıyanlara verileceği anlaşılmaktadır. Kalpler telif edilip böyle bir ameliyeye ihtiyaç kalmadığında, -yine Kur’ân’ın nassıyla- bu ad altında birilerine zekât vermenin gerekmediği meselesi tespit edilmiştir. Çünkü hükmün müştakka bağlanması, me’ haz-ı iştikakın illetini gerektirir. Bu durumda şayet, illet ortadan kalkarsa hüküm de kalkar; illetin zuhuruyla hüküm de yeniden geçerlilik kazanır. Öyleyse hükmün re’y ile neshedildiği veya mücerret maslahat için nassın terkedildiği düşüncesi, birazcık fıkıh bilgisine sahip kimselerin kabul edemeyecekleri bir vehimden ibarettir ve meseleye vakıf olamamanın ifadesidir.

Meseleyi bu denli uzatmamızın sebebi, bugün için illetin zuhuruyla hükmün uygulanmasının imkânını vurgulamak içindir. Zira toplum itibarıyla bünyemizde, bu alanda elinden tutulacak birçok insan barındırmaktayız. Üç neviyle birlikte, zekâtın bu fonuna işlerlik kazandırabilirsek, hem kendi içimizdeki kararsız fitratları bünyemize kazandırmış; hem de maddeyle ağırlığını bizden tarafa koyacak durumdaki insanları, dinle tanıştırmaya imkânı bulmuş oluruz. Bunun yanında, İslâm’ı yeryüzünün bütün köşelerine ulaştırmayı hedeflerken, gerek şahıs gerekse devlet bazında, önümüze çıkması muhtemel engelleri de bu yolla bertaraf etme imkânı bulabilir ve Muhammedî ruhu, muhtaç gönüllere ulaştırmada daha ciddi hamleler yapabiliriz. Mali-

ki mezhebinden İmam Kurtubî'nin, "Sair zamanlarda bile küffar ile sınırı bulunanlar, bu fondan vermeli ki; sınır onlar tarafından ihlal edilmesin." gibi bir yaklaşımı var ki, bu bize çok önemli geliyor. Öyleyse bugün, meseleye bir de bu açıdan bakmak gerekir.

Bugün için, gerek eğitim alanında gerekse daha geniş ifadesiyle kültürel alanda, başkalarının ağına düşmek ihtimaliyle karşı karşıya olan nice değerli insan vardır. Şayet, benzer imkânlarla onların önü açılıp ellerinden tutulmazsa, bunların kalbi, inananlarla değil; imkânlarını bu noktada seferber eden, dinî ve millî hiçbir özelliği olmayan kuruluş ve derneklerle telif edilir. Neticede onlardan, memleket adına fayda beklerken, onlar hep başkalarının ses ve soğuşunu temsil ederler.

Bugünkü toplum yapısının gereği de, bu olmalıdır; zira cemiyette inanan-inanmayan, fasık-facir iç içe yaşamaktadır ve artık dünya küçülmüştür; âdeta devletlerin yerinde, insanlık çapında cemaatler teşekkül etmiştir. Herhangi bir devletin fertleri, başka devletlerin içinde rahatlıkla dolaşabilmekte ve orada kendi duygu ve düşünceleri istikametinde işler yapabilmektedir. Kendi ülkemiz itibariyle, hususan öğrencilere yönelik dış kaynaklı nice dernek, vakıf ve özel şirketlerin faaliyetleri meydandadır. Demek ki bunu, başkaları rahatlıkla yapabiliyor; öyleyse yerli düşünceyi, muhtaç gönüllere ulaştırmayı hedef haline getirmiş bizim insanımız, bunu neden yapmasın? Şayet bu işin yolu buradan geçiyorsa, insanımız uyanmalı ve öncelikle maddeyi bir fonda biriktirerek, sadece maddenin açtığı kapıları onunla açmalı ve kendi neslimize sahip çıkmalıdır. Bilhassa kariyer yapma durumundaki ay-

dın kesimin ilerlemesi için uğraşılmalı, başkalarının maddeyle kilit vurdukları ağızları bu vesileyle açmalı, hayr-ı kesir için şerr-i kalil irtikap edilmelidir. Aksi halde memleketin geleceğine, onun öz evladı değil; başka ocaklarda farklı derecelerde secde ve rukû etmeye alışanlar hâkim olacaktır. Öyleyse Kur'ân'ın bu noktadaki ifadesine hayatiyet kazandırmak suretiyle kalpleri, İslâm ve Müslümanlık cihetine sevk ederek, müellefe-i kulûba yeniden canlılık kazandırmak bugün için önemlidir; hatta zaruridir diyebiliriz.

Böyle bir düşünce, aynı zamanda Hz. Ömer'i de, o günkü sahabeyi de, Kur'ân'ı da tanıma ve anlamanın ifadesidir. Yani bugün için müellefe-i kulûba işlerlik kazandırma, ne Hz. Ömer'e muhalefet, ne de sahabeyi hafife alma anlamı taşımamaktadır. Meseleyi kendi yerinde ele alıp olması gereken konumda değerlendirmek gerekir ki, yanlış anlaşılmalara meydan verilmesin.

e) Kölelere

Kendilerine zekâttan hisse verilecek 8 sınıftan birisi de kölelerdir. Temel prensip itibariyle İslâm, kölelik düşüncesinin karşısındadır. O, insanların Allah'a kul olmakla diğer bütün kayıtlardan kurtulmasını hedeflemiştir. Ortaya koyduğu prensiplerle de, hep hürriyete giden yolları göstermiş; kölelik düşüncesine karşı mücadele etmiştir. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarına göre kölelere, 'Yediğinizden yedirecek, giydiğinizden giydirecek ve güçlerinin üstündeki işlerde çalıştırmayacak ve onlara insanca muamele edeceksiniz.'²²² buyurulmuştur.

²²² Buhâri, *İman* 22; İtk, 15; *Edeb* 44; Müslim, *Eyman* 40; Ebû Dâvûd, *Edeb* 133; Tirmizi, *Birr* 29.

Ancak dünya, sadece Müslümanların yaşadığı bir dünya değildir. Tarihin değişik dönemlerinde olduğu gibi, İslâm nurunun önüne geçmek isteyen kimselerle savaşlar yapılmış, bu arada esirler de elde edilmiştir. Bu, o günkü hâkim unsurun bir stratejisidir; zira sizin aranızdan da karşı tarafta esir olanlar olmuştur. Öyleyse sizin esir aldığınız insanlara, öyle muamele etmelisiniz ki, böylelikle hem onların günlünü alıp kalplerini İslâm'a ısındırasınız; hem de karşı tarafta bulunan esir insanlarınızı kurtarma adına, pazarlıkta bir unsur olarak kullanabileceğiniz argümanlara sahip olursunuz. Öyleyse burada yapılması gerekenler, genelde günün şartlarına ve biraz da devlet başkanının planlamasına bırakılmıştır.

Netice itibariyle; belli maslahatlar gereği köle konumundaki insanlara zekâttan pay ayrılacak ve onların da elinden tutulacaktır. Burada konuyla ilgili olarak şunu da belirtmede fayda görüyoruz: Kölelik, İslâm'la başlamış bir müessese değildir; aksine İslâm'ın bidayeti, insanların köle olarak pazarlandığı, hatta hür insanların, bir gece baskınıyla köleleştirildiği bir döneme rastlamaktadır. Ancak bünyesinde kölelik düşüncesine yer ayırmayan İslâm, bu meselede de tedricilik esasını işletmiş ve her fırsatta köleleri hürriyete ulaştıracak prensipler vaz'etmiştir. Zira İslâm'a göre herkes, bir tarağın dişleri gibi eşit olmalıdır ve şayet bir üstünlük söz konusu ise bu, takvada aranmalıdır.²²³

İşte o prensiplerden bazıları:

√ Ücret veya iş karşılığında köle azad etme (mükâtebe).

²²³ Bkz. Hucûrat, 49/13.

√ Efendisinden doğan çocuk sebebiyle hür olma (Ümmü veled).

√ Yeminini yerine getiremediğinde kefaret olarak köle azad etme.

√ Zihar meselesinde bir köleyi hürriyetine.

√ Hata ile birinin ölümüne sebebiyet vermede bir köleyi hürriyetine kavuşturma.

Görüldüğü gibi İslâm'da, çok yönlü hürriyete kapılar açılmış ve bunun ötesinde köle azad etmenin getireceği sevab üzerinde durularak bizzat Allah (celle celâluhû) tarafından bu teşvik edilmiştir.

Bugün için, bu uygulama yok denecek kadar azdır. Fakat bugün olmaması, başka zaman olmayacak anlamına da gelmez. Aynen müellefe-i kulûpta olduğu gibi, hükme menat olan illet ortaya çıktığında da bu fona işlerlik kazandırılacak demektir.

Biraz da mesele, günümüzde alan değiştirmiş gibidir, Artık insanlar, bedenleriyle değil de; duygu, düşünce ve beyinleriyle böyle bir esaret hayatı yaşamaktadırlar. Kalp ve beyinlerine, başkaları tarafından atılan oltaları koparma ve yeniden Allah'a kul olma istikametindeki bu insanlara da zekâttan fon ayırmak suretiyle destek olunmalı ve onlar da kula kulluktan kurtarılmalıdır.

f) Borçlulara

Normal şartlarda, zengin olsa bile durumu bozularak, borçlu durumda kalmış kimselere de zekâttan pay verilmelidir. Aslında bir yönüyle borçlular, fakir ve miskin ka-

tegorisinde de değerlendirilebilir. Ancak bunların farklı olan yanı, içinde buldukları durumun kalıcı değil, geçici olmasıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Sadaka beş kimse müstesna, zengine helal değildir: Allah yolundaki gazi, zekât memuru, borçlu, malıyla onu satın alan ve miskin olan komşusuna tasadduk ettiği halde bu komşunun, sadaka olarak verilen şeyi tekrar kendisine hediye ettiği kişi.”²²⁴ buyurmak suretiyle, borçlu olan kimse- nin de, zengin olduğu halde zekâtтан hisse alabileceğini bildirmiştir. Ebû Said el-Hudri’nin (radiyallahu anh) anlattığına göre, Allah Resûlü döneminde bir sahabe, satın aldığı meyvelere, bir afetin isabeti neticesinde zarara uğramış ve durumu öğrenen Efendimiz, “Buna tasaddukta bulunun.” buyurmuştur. Bunun üzerine insanlar tasaddukta bulunmuş, ancak toplanan miktar, borcu ödemeye kâfi gelmeyince Efendimiz alacaklılara, “Burada bulduğunuzu alın, bundan başka size bir şey yok.” demekle alacaklılardan da fedakârlık yapıp alacaklarını hafifletmelerini beklemiştir.²²⁵

Borçlanmanın, hiçbir zaman zekâtтан kaçma veya ilave olarak zekât alma düşüncesine kaymaması gerekir. Zira böyle bir hareket, Allah ve Resûlü’nün tasvip etmediği bir davranıştır ve ilahi buğza sebebiyet verir. Dinin bu noktada, zekât verilmesini emrettiği kimseler; hırslarının altında kalıp hüsrana uğrayanlar değil, planlı ve hesaplı yaşarken, işleri yolunda gitmeyen insanlardır. Zira dünya hayatı sıyrıldır ve burada yapılacak bir yanlışlık, insanlar farkına

²²⁴ Ebû Dâvûd, Zekât 25.

²²⁵ Tirmizî, Zekât 24.

varmasalar bile, yarın büyük buluşma gününde insanları çok zor bir manzara ile karşılaştırabilir.

g) Fî Sebilillah (Allah Yolunda Olanlara)

Fi Sebilillah, -kelimenin çağrışımlarının da hatırlattığı gibi- yeri gelince, kendi şahsî işlerini bir kenara bırakıp bütün vaktini, sadece Allah yolunda geçirmeye azmetmenin adıdır. Bu, insanın, dünya ve âhîret saadetine ulaştıracak ilmî hakikatleri öğrenmesiyle, zamanı ve zemini oluşunca da -günün şartlarına göre- Allah'ın adını cihana duyurma vazifesini yerine getirirken, önüne çıkan engelleri bertaraf etmekle olur. Bunun içindir ki, kendilerine zekâtın hisse verilecek bu zümre, âdeta mücahidlerle özdeşleştirilmiştir.

Meselenin Asrı Saadet'teki yansımasına bakılacak olursa; zaman zaman sayıları 400'e ulaşan Ashab-ı Suffe'nin, eda ettikleri fonksiyon itibariyle konumuza güzel bir misal olarak ışık tutacakları görülecektir. Onlar, her türlü sıkıntıyı göğüsleyerek Allah Resûlü'nün yanına gelmiş ve O'nun vereceği vazifeyi yerine getirmek için çok istekli davranmışlardır. Kendilerini sadece bu istikamete vakfettiklerinden çoğu zaman aç kalmış, bazen de açlıktan bayılma durumuyla karşı karşıya gelmişlerdir.

İşte, hepimizin bildiği Ebû Hureyre. Daha o dönemde kendisine uzatılan tenkit oklarına karşılık, "Mümin kardeşlerim, benim çok hadis rivayet etmemden şikâyet ediyorlar. Hâlbuki Ensar kardeşlerim tarlalarını ekip biçmekle, Muhacir kardeşlerim de çarşı-pazarda ticaretle uğraşırken ben ve emsalim, açlıktan bayılma pahasına Allah Resûlü'nün yanından ayrılmaz ve onun hadislerini ezberlerdik."²²⁶ di-

²²⁶ Buhâri, *İlim* 42; Müslim, *Fezâilü's-sahabe* 159.

yerek o günün şartlarında hangi tür sıkıntılara katlanarak Kur'ân ve Sünnete hizmet ettiklerini anlatmaktadırlar. Onlar, bu denli fedakârlık yapar da Kur'ân'ın senasına mazhar olmazlar mı? İşte, bu halleriyle Kur'ân'ın, onları bayraklaştırması:

“(Yapacağınız hayırlar), kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar, yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.” (Bakara, 2/273)

Buna rağmen onlar, iffetlerinden dolayı içinde buldukları sıkıntıyı belirtmezlerdi. Başkaları da, çoğu zaman onların halinden anlamazdı. Anlayanlar da yok değildi, ama genelde neler çektikleri bilinmezdi. Uzun lafa ne hacet? Müşahhas misalleriyle gelin; yine o kutluların anlattıklarına kulak verelim:

Tabiînin imamlarından ve aynı zamanda Ebû Hureyre'nin de damadı Said İbn Müseyyeb, onun sırtına ketenden bir entari takıp, yasemenlikte reftare gezer gibi, şöyle bir dolaştıktan sonra, mübarek dudaklarından dökülenleri şöyle anlatıyor:

“Sonra kendine döndü, âdeta derinlere dalmıştı ve şöyle mırıldanıyordu. ‘Şu hale bak ey Ebû Hureyre! Bu ne çalım böyle! Çocukların, bayıldı diye üstüne bastığı günleri unutmuşu benziyorsun. Açlıktan kıvranırsın, ‘Sarrası tuttu.’ diye üstüne koşarlardı. Kimse, bu halini anlamazdı da, ya Allah Resûlü veya Cafer b. Ebî Talib oradan geçerken ‘Gel ya Ebâ Hureyre!’ derdi. Kalkar, arkasına

takılır giderdin. Kaç defa Kâinatın İftihar Tablosu Efendimiz'in evine girdin, kaç defa O'nun ikram ettiği sütü içtin de karnını doyurdun!"²²⁷

Ebû Hureyre başka türlü olamazdı. Zira din ve dünyanın yeniden ihyasını, bunda görüyordu. O, Allah ve Resûlü'nün muradı istikametinde, varid olan her şeyi hıfzedip ezberlemede gösterdiği hassasiyet ve istek kadar, cihada iştirak meselesi gündeme gelince de hemen koşar ve askerinin önündeki yerini alırdı. Ebû Hureyre ve Ebû Lübabe gibi daha nice fakir Müslüman aynı tavır içindeydi.

İşte bunlar için, sema dile geliyor ve onları yaptıklarından dolayı tebci ediyordu. Ravinin ifadelerine göre bunlar arasında 100'den fazla insan vardı ki, namazda secdeye giderken elleriyle peştemallerini tutar ve avret mahallerinin açılmasına engel olurlardı. Zira yurt-yuva, evlad ü iyal, mal u menal her şey, Allah ve Resûlü için terk edilerek Medine'ye hicret edilmişti. Efendimiz'in eline geçen her şey, âdeta rüzgâra maruz kalmış gibi onlara giderdi de, yine ihtiyaçlarını karşılamaya yetmezdi. Kendisi günlerce aç-susuz kalır, karnına taş bağlar ve dayanırdı; ama onların açlığına dayanamazdı. Onların aşağısında bir hayat yaşardı, ama onların açlığı karşısında dizlerinin bağı çözüldü. Aradaki mesafe o kadar daralmıştı ki Ebû Hureyre, çoğu kere 'dostum' mânâsına; "Halilim bana şöyle dedi..", "Dostumun yanına girdim", "Dostumla şunları konuştum." derdi. Aslında Ebû Hureyre bunları söylerken, Efendimiz'den ayrılmanın hicran ateşi ciğerini yakmakta; yaktıkça da yanıp tükenmekteydi.

²²⁷ Bkz. Buhâri, *Fezailü'l-Ashab* 10.

Ebû Hureyre, “Halilim” dediği Peygamberimiz’in yanına teklifsiz giriyordu. Yine böyle bir girişlerinde, Allah Resûlü’nün oturarak namaz kıldığını gördü. Namazında Efendimiz, âdeta içinde boyunduruklar dönercesine bir kıvrınma hali yaşıyordu. Allah Resûlü selam verince Ebû Hureyre, oturarak namaz kılmasının sebebini sordu. “Açlık, yâ Ebâ Hureyre!” dedi. Bu manzara karşısında, Ebû Hureyre’nin dizlerinin bağı çözüldü; gözyaşlarını tutamadı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Teselli, yine Resûlullah’a düşmüştü. Efendimiz:

“Ağlama ya Ebâ Hureyre! Kıyamet gününde azabın hafifi, burada onun sıkıntısını yaşayan açlara gelecektir”²²⁸ buyurdu.

İşte, “Halilim” dediği zatta gördükleri ve işte 400 arkadaşıyla birlikte Ebû Hureyre (radıyallahu anh)... Allah Resûlü bu haldeyken onların debdebe ve ihtişam içinde yaşamaları söz konusu olamazdı. Zira, bir kere “İnandım.” demek, onları öyle bilemişti ki, hep dine hizmet için imkân ve fırsatları kollar olmuşlardı. Fakat ne elde avuçta bir şeyleri vardı ne de binecekleri atın üzerine koyabilecekleri bir eyere sahiplerdi. İçinde sularını taşıyacakları bir mataraya bile sahip olmadıkları gibi, atlarının terkisine koyacakları bir somun ekmekleri dahi yoktu. Allah Resûlü’ne geliyorlar ve “Bir imkan yâ Resûlallah!” diyorlardı. Efendimiz de, elinde varsa veriyor, yoksa verememenin, bir müminin ihtiyacını giderememenin ızdırabını yaşıyordu. İşte, Tebük’le ilgili yaşananların, Kur’ân’da anlatılış şekli...

“... Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde:

²²⁸ Beyhaki, *Şuabu'l-İman* 7/314; Deylemi, *Müsned* 5/348.

Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden, gözleri yaş dökerek dönen kimselere de sorumluluk yoktur.” (Tevbe, 9/92)

Bir tarafta, elinde imkân olmadığı için, yalnızlığa terk edilenler dururken beri tarafta zengin, rahat ve rehavet içinde hayat sürmesi doğru değildir. Öyleyse. “İştirak edemedik.” diye dönüp bir kenarda hazin hazin beklerken, içinden kan ağlayan bu kimselere verilecek servetin önündeki sertliği, bu istikamette yıkmak suretiyle, ömürlerini fî sebilillah’a adanmış bu fedakar ruhların şahlanmalarına fırsat ve imkân tanınacaktır. Böylelikle, Allah yolunda cehd ü gayret gösterenlerin imdadına koşmak suretiyle fî sebilillah’a ulaşılmış olunacaktır. Fî sebilillah kavramının ifade ettiği genişlik nispetinde; şurada burada başkalarının eline ve tuzağına düşme durumundaki talebenin elinden tutulacak ve onun, Allah yolunun kara sevdalısı olmasına imkân hazırlanacaktır. Böylelikle vatan evladının, kendi memleketine ve onun değerlerine sahip çıkması temin edilmiş olunacaktır.

h) Yolculara

Kur’ân’ın ifadesine göre, kendilerine zekâtta hisse verilecek olan son sınıf, zengin olsalar bile, yolculuk halinde imkânları zayıflayarak zor durumda kalan kimselerdir. Bilhassa günümüzde insanın, gerek bir kısım maddî ihtiyaçlarını gidermek gerekse İslâm’ı cihanın dört bir yanına ulaştırmak için seyahatler tertip etmesi kaçınılmazdır. Hele bütünüyle cihanın, hizmet insanlarının götüreceği mesaja

ihtiyaçları varsa, Kur'ân'ın bu noktadaki emrine uyarak, darda kalan yolcuların ve hizmet insanların ihtiyaçlarını giderecek fonlar oluşturulacaktır.

Bu, aynı zamanda İslâm'ın; iyiliği emretme kötülükten de nehyetme vazifesini, inananlara sorumluluk olarak yüklerken, işin finans yönünü de ihmal etmediğini gösteren bir emridir. İnsanların gönüllerine, muhtaç oldukları hakikatleri boşaltıp, iman adına onları doyurmak için yola koyulmuş hizmet insanları, böylelikle maddî endişe yaşayarak yollarından geri kalmayacaklardır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde kendilerine zekâtтан hisse verilebilecek zenginler arasında yolcuyu da saymıştır.²²⁹

Bazı durumlarda zenginlerin de sadaka ve zekâtтан hisse alabileceklerinin anlatıldığı bu hadislerinde, Allah Resûlü yolcuları da zikrederek, Kur'ân'ın bu noktadaki emrine işaret etmektedir. Demek ki insan, normal şartlarda zekât verecek meblağda nisaba sahip olsa bile, yolculuk halinde ve ihtiyaç hissettiğinde zekâtтан hisse alabilmektedir.

Zekât Bunlardan Başka Kimlere Verilebilir?

Zekâtın hedefi, bilhassa maddenin dengesiz dağılımından kaynaklanan içtimâî hastalıkları sona erdirmek ve fertler itibariyle toplumu, birbirini perçinleyen tuğlalardan oluşan binalar gibi sağlam bir yapıya ulaştırmaktır. Toplum içinde, bu istikamette oluşturulmuş müesseselerin varlığı

²²⁹ Ebû Dâvûd, *Zekât* 22.

da bilinen hususlardandır. Her ne kadar bunlar, isim itibariyle kendilerine zekât verilecek sınıf içinde zikredilmemiş olsalar bile, icra ettikleri vazife itibariyle aynı çizgide değerlendirilebileceği için bu müesseselere de, öteden beri zekât verilegelmiştir. Genelde vücûh-u hayriyye tabiriyle ifade etme imkânı bulduğumuz bu müesseselerle, içtimâî hayattaki bütün ölü noktalara ulaşılabilmekte ve böylelikle terk edildiğinde çıkabilecek bütün hastalıkların önü alınmış olmaktadır.

Allah Resûlü'nün ifadelerine göre Müslüman bir toplum, tek bir vücut gibidir. O vücutta bir uzuv rahatsız olduğunda, bütünüyle beden ızdırap çekmektedir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, cemiyetin bir yanını ihya etmenin, vücuttaki herhangi bir uzvu ihya anlamı taşıdığı görülecektir. Böylelikle toplum hayatında her fert, aktif hale getirilir. Diğer alanlarda da, Allah'ın istekleri doğrultusunda bir hayat yaşanır, işte o zaman çalıp-çırpımlar yaşanmaz ve cemiyet topyekûn huzur soluklamaya başlar.

Nassla tespit edilen 8 sınıfın dışında kendilerine zekât verilebilecek vakıflar, talebe fonları ve yetimler gibi ihtiyaç sahipleri, görünüşte farklı gibi algılanabilse de, aslında âyette anlatılan 8 sınıftan biriyle, hatta bazen birkaçıyla birden irtibatlıdır. Âyette kullanılan dil itibariyle lafızlar, umum ve kayıtsızdır. Dolayısıyla fakirlik, yolculuk, bütün neviyle Allah'ın rızası doğrultusunda bir çaba ve borçluluk gibi vasıfları taşımak, zekâttan hisse almak için yeterli sebeplerdir.

İslâmî literatürde, illet olarak tabir edilen bir mesele vardır. İlet, bir hükme haramlık veya helallik noktasında etki

eden esas sebep demektir. Kendilerine zekât verilecek; sınıflar açısından meseleye bakacak olursak, mesela müellefe-i kulûba zekât, kalbleri ısıdırmaya ihtiyaç olduğunda veya bu nevi kimselerin varlığında verilmektedir. Yine ‘ibn sebîl’ kaydıyla anlatılan yolculuk vasfına sahip kimselerin varlığında kendilerine zekât verilecek, aksi durumda ise böyle bir muamele gerçekleşmeyecektir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, âyette anlatılan 8 sınıfın içine, aynı niteliğe haiz özel veya tüzel kişiler de girebilecektir.

Zekâtı Fakirin Eline Vermek (Temlik) Şart mıdır?

Kendilerine zekât verilecek 8 sınıfı, Kur’ân bizzat zikretmekle birlikte âyette, temlik meselesini ifade eden açık bir beyan bulunmamaktadır. Ancak, bilhassa Hanefî mezhebinde, konu sistemleştirilerek, bunun üzerinde hassasiyetle durulmuş ve zekâtın, mutlaka yerine ulaştırılmasının ehemmiyeti vurgulanmıştır.

Zekât almaya hak kazanan kişilerin, alacakları miktar üzerinde istedikleri gibi tasarruf edebilmeleri için, o mala tam mülkiyetlerinin olması şarttır. Yani zekât, hak kazanan sınıflara bizzat verilmelidir ki, ihtiyaçlarını, hür iradeleriyle ve bir başkasının sınırlaması olmadan giderebilsinler. Aksi halde, esas maksadın gerçekleşmesi mümkün olmadığından zekâtla hedeflenen ferdî ve içtimâî faydaların gerçekleşmesi mümkün olmaz zekâtın, toplumun katmanları arasında köprü olma özelliği görülemezdi. Onun içindir ki, bir kısım ulema, zekâtın şartları arasına temlik meselesini de

koymuş ve bunun bizzat masrifin (zekât alacak kişi) eline veya vekiline verilmesini zorunlu görmüştür. Böylelikle zekâtın dağıtımında ortaya çıkabilecek değişik zanların önü alınarak zekât dağıtımı, İslâm'ın ruhuna uygun bir uygulama şekline kavuşmuştur.

Zekâta temlik şartı, Hanefî mezhebine göre, “Zekâtı verin!” ifadesine dayanmaktadır. Buna göre zekâtı vermek, ancak onu temlik etmekle, yani masrif olarak tespit edilen yerlere vermekle olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için, alanın eline verme yeterli olabilirken, hükmî şahsiyeti olan müesseselerin idaresinde vazifeli kimselere teslim de, aynı zamanda temlik mânâsını taşımaktadır. Zira Ebû Hanife'ye göre temlikin gerçekleşmesi için, şekil olarak alanın eline verilmesi değil; mânâ olarak masriflere eda edilmesi de yeterli olmaktadır.

Zekâtın verileceği yerler sıralanırken âyette kullanılan ifadeler, bu noktada ayrı bir önem arz etmektedir. Âyette fakir, miskin, zekât memurları ve müellefe-i kulûb için kullanılan harf-i cerr, “lam” iken köleler, borçlular, Allah yolu ve yolda kalmışların anlatıldığı yerde “fi” harf-i cerra tercih edilmiştir. Birinci durumu; yani lam harf-i cerrini esas alan bazı ulema, zekâta temlikin şart olduğunu da ileri sürerek onun, fert dışında herhangi bir müesseseye verilemeyeceği sonucuna varmıştır. Ancak unutulmamalı ki, kendilerine zekât verilmesi gereken 8 sınıfın, yarısı “lam” harf-i cerrile anlatılırken; diğer yarısı da “fi” ile aktarılmıştır. Öyleyse burada daha farklı neticelere ulaşmamız mümkündür.

Zekât verilmesi gereken 8 sınıftan dördünün ‘fi’ harfiyle zikredilmesi, lam harfini sadece temlik mânâsında de-

ğil; tebyin olarak da almamızı gerektirmektedir. Aksi halde âyet, aynı minval üzere gider ve hep lam harfi kullanılırdı. Demek ki burada, algılamamız gereken başka nükteler vardır.

“Fi” harfinin kullanıldığı sınıflar, genel itibariyle ferдин gücünü aşan ve kollektif çalışmayı gerektiren hususlardır. Bilhassa ‘Allah yolunda’ kavramı, eksantriği olabildiğince geniş ve o ölçüde vüsatli bir uygulama alanıdır. Büyük çoğunluk itibariyle mücahitler olarak algılanan fi sebilillahın, aynı zamanda ilim tahsil edenlerle hac ibadetini yerine getirenler olarak da anlaşıldığını görmekteyiz. Bilhassa Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki Suffe ashabı ve Efendimiz’in, onların ihtiyaçlarını görmede zekât mallarını kullandığı hatırlanacak olursa, i’lâ-yı kelimetullah için hazırlık yapan mücahidîne zekât verileceği ve onların yetişmelerinde gerekli ortamı hazırlamak için kendilerinden istifade edilecek müesseselerin ihya edilip ihtiyaçların bu fonla da karşılanabileceği ortaya çıkmaktadır.

Zekâti, ‘İlla fakirin eline vereceksiniz, yoksa rüknü yerine getirilmediği için mükellefiyetten kurtulmuş olamazsınız.’ gibi bir yaklaşımla, zekât fonuyla ihya edilebilecek hayır yuvalarının, zekâttan hisse almasına mâni olmak, dinin ruhuna vukûfiyetteki noksanlıktan ileri gelmektedir. Zira bugün için cihad, mahiyet değiştirmiş ve bir zamanlar düşmanla, meydanda savaş şeklinde cereyan ederken bugün, kılıç yerine kalemin hâkim olduğu bir alana kaymıştır. Bediüzzaman’ın dediği gibi bugün, mukabele-i bi’s süyûf yerine mukabele-i bi’l hurûf revaç bulmuş ve umum dünyada, fikr-i cihad canlı olarak yaşanır hale gelmiştir.

Dolayısıyla, aynen cephede düşmanla yaka-paça vuruşan mücahidin durumunda olduğu gibi, fikir mücahedesinde küfür dalgalarına galip gelerek Allah'ın adını, cihanın dört bir yanına ulaştırmayı hedefleyen kalem ve fikir mücahidlerinin; birer murabata merkezi gibi barınarak hazırlık yaptıkları müesseselere, o müesseseyi temsil eden kimselere vermek suretiyle insan, zekât mükellefiyetini yerine getirmiş ve asrın şartları açısından en isabetli yere zekâtını ulaştırmış olmaktadır.

Büyük çoğunluk itibariyle bugün ulema, asrımızın mücahede şekli olarak, Müslümanların içtimâî alanda sıkıntı çektikleri birçok müessesenin, zekât fonuyla inşa ve ihyasının mümkün olabileceğinde hemen hemen müttefiktirler. Hatta ilk anda garip gelse bile, hakikat payı olan bir kısım basın-yayın ve iletişim organlarından finans kaynaklarına, İslâmî şartlara uygun hastane ve laboratuvarlardan yeni nesli, İslâm'ın gerçekleriyle tanıştıracak eğitim yuvalarına kadar birçok müessesenin, bu fonla tesis edilebileceğini günümüzün bazı âlimleri, ısrarla vurgulamaktadır. Bu, aynı zamanda yapılacak böyle bir tercihle, zekâtın dünya hayatında da, sadaka-i câriye nevinden sahibine daima sevap getiren bir akar olma hüviyeti taşımaktadır.

Meseleye bu açıdan bakınca, günümüz fikir işçilerinin kendi ağlarını ördükleri her türlü müessese, fi sebilillah kavramı içine girmektedir ve bu müesseseler, zekât fonuyla inşa ve ihya edilmek suretiyle bugün, en isabetli ve kalıcı bir cihad şekli ifa edilecektir. Başka bir tabirle; günümüzde zekât verirken isabet arayanlara, memleketimizin, kültür hayatı adına canlanmasını ve bu canlılığın dalgalanarak,

cihanın her yanına yayılmasını netice verecek, iman ve Kur'ân hizmetinin, zamanın şartlarına göre yerine getirildiği müesseselerde birleştirmelerini tavsiye ederek, oluşacak maddî güçle, iman ve kültür hayatımıza katkılarıyla, neslimizin beklediği hizmeti vererek, tarih karşısındaki mesuliyetlerini yerine getirdiklerini söylememiz mümkün olacaktır. Bunu yaparken de her mükellef, zekâtını müesseselerin başında bulunan vazifeli şahıslara teslim etmek suretiyle temlik şartını da yerine getirdiğini bilmeli ve hükâmî şahsiyete vermekle, ferdin kendisine verme arasında herhangi bir farkın olmadığı şuurunda olmalıdır.

Unutmamalı ki, İslâm'ın, Müslümanlara emrettiği hususlardan biri de, düşmanın kullandığı silahla mücehhez olma, hatta bunun da ötesinde, elde caydırıcı güç olmak üzere daima potansiyel kuvvet bulundurmadır. “Gücünüz ölçüsünde onlara karşı kuvvet hazırlayın..” (Enfal, 8/60) mealindeki âyet, aynı zamanda bunu emreder. Hz Ömer'in, (radiyallahu anh) 40.000 atı, aktif olarak kullanırken, iki ayrı beldede 80.000 atı, potansiyel güç olarak hazır tutması, âyeti çok iyi yorumladığını göstermektedir.

Onun içindir ki, birçok ulema, mücahidlerin cihatta muhtaç oldukları her türlü levazım ve mühimmatın, bu âyetin ifadesinde yeri olduğu düşüncesiyle, fi sebilillah kaydı içine gireceğini ve bu istikametteki ihtiyaçların, tamamen zekât fonundan karşılanabileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre asıl maksat, ihtiyaçların karşılanması olduğundan, ihtiyacın cinsine göre bunları, mücahidlerin bizzat kendilerine değil de; cihad konusuna, yani mücahidlerin şahıslarına değil de; komutanın emrine veya başkomutanlığa verilmek

suretiyle temlik gerçekleştirilebilir ve zekat verilmiş olur. Böylece sadaka sahibi, sadakasını, fi sebilillah olmak üzere muhtaç olan mücahidlere temlikle veya komutana teslim etmekle mükellefiyetlerini eda etmiş olurken, komutan da, onu velayet yoluyla alıp mücahidlerin cihattaki ihtiyaçlarına, yerli yerinde ve en uygun şekilde harcamakla, velayet görevini ifa etmiş ve emaneti yerine ulaştırmış olmaktadır. Dolayısıyla ihtiyacın özelliğine göre, mücahidlerin doğrudan doğruya şahıslara vermesi söz konusu olmadığından, teker teker temlik de gerekli olmayabilir. Mesela yiyecek ve giyecek gibi az bir eşya, mücahidlerin bizzat kendilerine verilebilirken, ağır silahlar doğrudan birliğin, yani bir anlamda kumandanın emrine verilmekte ve bu sadaka, öbürlerinden daha ziyade Allah hakkı ağırlıklı olarak eda edilmiş olmaktadır.

Zekât Verilecek Kimseler ile İlgili Birkaç Mesele

Zekâtın Hepsi Birden Bir Kişiyeye Verilebilir mi?

Toplanan zekâtlar Şafii mezhebine göre, âyette ifade edilen 8 sınıfın her birinden en az üç kişiye verilmelidir. Zira âyet, zekât verilecek kişileri çoğul sigası ile ifade etmektedir ve bu yönüyle umum bildirilmektedir. Öyleyse, zikredilen sınıfların her birine ve en az üç kişi olmak kaydıyla dağıtılmalıdır. Bir grupta üç kişi bulunmadığı takdirde, mevcut olan sayıya da verilmesi caizdir.

Hanefî mezhebinin de içinde bulunduğu cumhur ise, âyetteki ifadeleri cins mânâsında alarak sayı gözetmeksizin herhangi bir sınıfa verilebileceğini ifade etmektedir. Buna

göre insan, zekâtının tamamını bir sınıfa verebilirken, bu miktarın tek şahıs veya bir kuruma tahsisinde de hiçbir sınırlama bulunmamaktadır. Âyet, zekâtın verilebileceği sınıfları açıklamakta ve onların arasında hangilerine verilip verilmeyeceği noktasında muhayyerlik bulunmaktadır.

Âyette kullanılan “lam” takısı, mecazi mânâyâ hamle-dilmeyip de, her bir kelimenin her bir ferdine ait olarak alınsaydı, toplanan her zekâtın, 8 sınıf kapsamına giren her ferde verilmesi gerekirdi. Bu ise, realitede imkânı olmayan, yerine getirilmesi zor bir iş olurdu.

Öyleyse zekâtın, verilecek kimselerden herhangi birine verilmesi, farziyeti düşürme adına yeterlidir ve bu konuda değişik zorlamalara gerek olmadığı anlaşılmaktadır.

Zekât, Yakın Akrabalara Verilebilir mi?

İslâm, gerek emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker gibi sosyal mükellefiyetlerde, gerekse iktisadî hayatla ilgili meselelerde öncelik hakkının, yakınlarla ait olduğunu bildirmektedir. Allah Resûlü'nün, (sallallahu aleyhi ve sellem) umuma yapacağı ilk tebliğde yüce Mevlâ O'na, “Öncelikle yakın akrabalarını uyar.” (Şuâra, 26/214) ifadesiyle, en yakınlarından başlaması gerektiğini bildirmektedir. Ahlâk olarak kendisinde Kur'ân'ın temessül ettiği Efendimiz de, âyetin emrine uyararak en yakınlarından başlamış, Rabb'in rızası istikametinde bir hayat yaşamadıkları zaman, bir Peygamber bile olsa kurtuluşlarında rolünün olamayacağını bildirmek suretiyle tebliğ vazifesini yerine getirmiştir.

Ebû Talha (radiyallahu anh), “Sevdiğiniz şeyleri infak etmedikçe iyilik ufkuna ulaşamazsınız.” (Âl-i İmrân, 3/92) mealinde-

ki âyet gelince, Beyrûha isimli bahçesini bütünüyle infak etmek istediğinde Efendimiz, bunu kabul etmemiş ve onu yakınlarına vermesini tavsiye etmiştir.²³⁰

Bir defasında, sadaka konusunda kocasıyla oğlunun kanaatlerini aktaran kadın bir sahabeye Allah Resûlü, “Kocan İbn Mesud ve oğlun doğru söylemiş. Senin en hayırlı tasaddukun, onlara yaptığındır.”²³¹ demek suretiyle, sadakayı yakınlarına vermesi gerektiğini bildirmiştir.

Kendisi fakir olduğu halde kölesini, müdebber olarak azad eden bir sahabeye Nebiler Sultanı, “Başka malın var mı?” diye sormuş; olmadığını öğrenince de etrafındakilere, “Bunu benden kim satın alır?” diyerek Nuaym İbn Abdullah’a satmış ve parasını da, kölenin ilk sahibi olan şahsa vererek, “Önce kendinden başlayarak tasadduk et; şayet artarsa ailene, ailenden de artarsa yakın akrabalarına, onlardan da artarsa şöyle şöyle...”²³² diyerek önündekilere, sağ ve solundakilere tasaddukta bulunmayı emretmiştir.

Bir başka hadiste Peygamber Efendimiz, ‘sadakanın miskine verilmesinde bir; yakınlara verildiğinde ise iki kat sevap alınacağını’²³³ bildirmektedir.

Zekâtın, yakınlardan başlanılarak sistemli bir silsileyle çevreye dağıtılmasıyla ilgili, bunlardan başka daha birçok delil zikretmek mümkündür. Mesele, net ve açıktır. Fert olarak, tasaddukta öncelik kazanan yakınlar kapsamına şüphesiz, aynı şartları taşıyan ve Allah’ın adını, cihanın

²³⁰ Buhâri, *Zekât* 44; Müslim, *Zekât* 42, 43.

²³¹ Buhâri, *Zekât* 44.

²³² Müslim, *Zekât* 41.

²³³ Tirmizi, *Zekât* 26.

dört bir yanında bayraklaştırmayı hedeflemiş hizmet yuvaları da girecektir. Dolayısıyla insanımız, fertlerde olduğu gibi kurumlarda da, aynı hassasiyeti gösterecek ve öncelikle kendi yakınındaki müesseselerin elinden tutacaktır.

Günümüzde, Zekâtın Verilebileceği En Faziletli Sınıf Hangisidir?

İşlerde fazilet konusu, zaman ve zemine göre değişiklik arz etmektedir. Bir fiilin, zamanın bir diliminde en faziletli ve öncelikli olması gerekirken, bu fiil başka bir zamanda, aynı önceliğini koruyamayabilmektedir. Mesela bir dönemde en önemli amel, Allah ve Resûlü için vatanını terk etme ve başka bir beldeye hicrettir. Allah Resûlü kendisine en faziletli iş sorulduğunda, hicret cevabını vermiştir. Zira o gün için hicret, müminin fedakârlığını kâfire göstermenin ve aynı zamanda Müslümana güç kazandırmanın adıdır. Başka bir zaman aynı soruya, Allah Resûlü, vaktinde kılınan namaz; bir başka zaman Allah yolunda cihad; başka bir zaman da güzel ahlâk olarak cevap vermek suretiyle zaman, zemin, şahıslar ve durumun hassasiyetine göre bazı işlerin, diğerlerine nazaran öncelik ifade ettiğini bildirmiştir.

Öteden beri zekâtın verileceği en faziletli sınıf üzerinde durulmuş; bir kısım ulema, 8 sınıfın hepsine birden vermeyi hayırlı görürken, diğer bir kısmı da 8 sınıf arasında bazılarını ön plana çıkararak bunlardan birine vermeyi diğerlerinden daha faziletli görmüştür. İşin temelinde, faziletlilik durumunun zaman, zemin ve kişilerin içinde buldukları şartlara göre değişiklik arz etmesi yatmaktadır. Ulemanın

bu noktadaki farklı anlayışlarına tesir eden şey de, buldukları dönemde en faziletli olanı tespit gayretleridir.

Kısa da olsa, zekâtın verilmesinde en faziletli yer konusunda isabet edebilmek için bazı noktaların altını çizmekte fayda vardır:

Zekâtla cemiyetin eksik ve gedikleri tamir edilip işler hale getirilmektedir. Dolayısıyla bugün zekâtın, çöle düşen damlalar gibi eriyip gitmesine müsaade edilmemeli ve mutlaka himmetler birleştirilerek, cemiyetin yaralarına çare haline getirilmelidir. Himmetler, aynı noktaya yönlendirilerek damlalar birleştirilmeli ve bir yandan, genç dimağları aydınlatan ışık tufanlarıyla kalp ve kafalar aydın hale getirilirken diğer yandan, din adına dudakları çatlamış dünya insanların imdadına koşularak susuzlukları giderilmelidir.

Evet, zekâtı fakir ve miskine vermek güzeldir; ancak bundan daha güzel olan bir şey varsa o da, elinden tutulmadığı takdirde yabancı ve yabani düşüncelerin ağına düşme tehlikesiyle karşı karşıya olan fakir talebelerin elinden tutarak, kendileri için hazırlanacak nezih ortamlarda, millî ve dinî duygularla donanımlı olarak yetişmesini temin etmektir. Duygu ve düşünce fakirliği tehlikesiyle karşı karşıya olan neslin elinden tutarak, onları gelecek adına birer düşünce mimarı gibi yetiştirme, günümüzde en büyük vazifelerden biridir. Bunun yolu da, her köşe ve bucağı eğitim yuvalarıyla şenlendirerek, istikbal vadeden nesilleri, aklı gibi ruhu da aydın öğretmenlere teslim etmekten geçmektedir. Böylelikle zekâtlar, Allah yolunda mücadele ve mücahedeye sarf edilmiş; dolayısıyla da günümüz itibariyle en isabetli yol tercih edilmiş olacaktır.

Unutmamak gerekir ki; her devrin, kendi şartları içinde

ehemmiyet kesbeden önemli meseleri vardır. Allah Resûlü'nün beyanlarında olduğu gibi, bazen mal ve bedenle cihad birinci derecede ehemmiyet arz ederken, bazen hacc-ı mebrûr (kabule mazhar olmuş hac), bazen anne-babaya ihsan, bazen de vaktinde kılınan namaz diğerlerinin önüne geçmiştir.

Bugün, bütün boyutlarıyla cihad kavramını yerli yerine oturtup, günün şartlarına göre yeniden yorumlamak gerekmektedir. Madem cihad, Allah'ın rızası istikametinde yapılan her türlü cehd ve gayretin adıdır. Öyleyse günün şartları içinde, O'nun rızasını kazanacak işlerin iyi tespit edilmesi lüzumludur. Bugün için, kıtal ve mukatele şekliyle bir cihad yaşanmadığına göre, ondan daha etkili ve kalıcı olan kültür faaliyetleri kendiliğinden ve birinci planda önem arz etmektedir. Karşımızda cehalet denilen korkunç bir düşman vardır ve bunun üstesinden gelmek, ancak ilim ve irfan hayatını canlandırmakla mümkündür. Dindeki adıyla emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker dediğimiz bu vazife, aynı zamanda günümüz Müslümanlarının üzerinde bir vecibe olarak, eda edilmeyi beklemektedir. Zira bugün, dünya İslâm'a muhtaçtır ve yine dünya, onun bu ihtiyacını giderebilecek dünya çapında güçlü bir tebliğ hareketinden yoksundur. Bediüzzaman'ın ifadeleriyle şayet biz, Müslümanlık'a ait esasatı hakkıyla temsilde muvaffak olabilseydik, diğer dinlerin salikleri de fevç fevç İslâm'a dehalet edeceklardı. Anlaşılan o ki ne biz, böyle bir tebliğ ve temsil noktasına gelebildik ne de yeni arayışların ıstırabını yaşayan dünya, kendini saadetler ufku-na taşıyacak hakikatlere ulaşabildi.

Şayet Müslümanlar, cihanın kendilerinden beklediklerine kulak vermeyi ve üzerlerindeki vazifeyi ifa etmeyi

düşünüyorsa, bunun yolu, her köşe başında açacakları müesseselerle yeni nesillere sahip çıkmaktan geçmektedir. Himmetlerin bir noktada yoğunlaşması ve en az güçle en verimli olma yollarının bulunması lüzumludur.

ZEKÂT KİMLERE VERİLMEZ?

Zekât, hem onu vermesi gereken kimseler hem de almaya hak kazananlar itibariyle hükmü nasslarla tespit edilen malî bir ibadettir. Âyetin ifadesiyle zikredilen 8 sınıf ve vasıfları itibariyle aynı özellikleri sahip kuruluşlar, kendilerine zekât verilmesi gereken müesseseler olarak tespit edilirken aynı zamanda zekâttan pay alamayacak kimseler de yine nasslarla belirlenmektedir.

Allah Resûlü, hased edilemeyecek, iki hayırlı ve övgüye layık davranışı sayarken, onlardan birini “Hak ettiği yere, malını helak edercesine harcayan kimse”²³⁴ şeklinde vafsetmektedir ki, bundan sadaka ve zekâtın, hak etmeyen yer ve kimselere verilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bugünün Müslümanları zekâtlarını, sağda solda çar çur etmeden umumi menfaat temin etme istikametinde sarf etmeli ve gençliğe sahip çıkıp geleceğin imarı adına kullanmalıdır. Rabb’e secde edip azameti karşısında bel kırarak boyun bükenler araştırılıp zekâtla onların elinden tutulmalıdır.

²³⁴ Buhâri, Zekât 5.

Kendilerine zekât verilmeyeceği hususunda kesinlik olan sınıfları ana başlıklar halinde ifade etmemiz gerekirse bunlar; zenginler, çalışma gücü olan kimseler, gayrimüslimler, yakın akraba ve Allah Resûlü'nün akrabaları olarak zikredilebilir. Bunların herbirini, delilleriyle birlikte ele alalım:

a) Zenginlere

Zenginler, zekât almakla değil, vermekle yükümlüdürler. Allah Resûlü'nün, “Sadaka zengine helal olmaz.”²³⁵ sözü de bunu ifade etmektedir. Hz. Muaz'ı Yemen'e gönderirken Efendimiz'in; “Zenginlerden alınır; fakirlere verilir.”²³⁶ şeklinde zekâtı tarifleri de aynı şeyi ifade etmektedir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “İhtiyacını giderecek zenginliği olduğu halde insanlardan isteyen kimse, kıyamet gününde, isteği yüzünde âdeta tırnakla yolunmuş gibi bir iz bıraktığı halde getirilir.” buyurarak ikazda bulunmuş, “Onu zengin kılan miktar nedir?” diye sorulduğunda da “50 dirhem” cevabını vermiştir.²³⁷

Başka bir hadislerinde Peygamber Efendimiz, “Sadaka, zengin ve çalışma gücü olana helal olmaz.”²³⁸ buyurarak zengine zekât verilemeyeceğini ifade etmektedir.

Genelde zengine zekât verilmezken istisna olarak, zengin olduğu halde zekâttan hisse alacağı bildirilen kimseler de vardır. Kendilerine zekât verilecek 8 sınıfın arasında da zikredilen bu kimseleri, Allah Resûlü bir hadislerinde şöyle ifade etmektedir:

²³⁵ Ebû Dâvûd, *Zekât* 25.

²³⁶ Buhâri, *Zekât* 1.

²³⁷ Tirmizi, *Zekât* 22.

²³⁸ Tirmizi, *Zekât* 23.

“Beş kişi dışında sadaka, zengine helal olmaz: Bunlar, Allah yolunda cihad eden mücahid, zekât toplamakla görevli memurlar, borçlu, malı ile onu satın alan kimse ve miskin komşusu olup da ona verdiği sadakayı tekrar miskin hediye ettiği kimsedir.”²³⁹

Kendisi zengin olmadığı halde hükmen zengin sayılan çocuk ve kadın da, zengin sayılmakta ve bunların zekâttan hisse alamayacağı bilinmektedir. Zira kadının kocasının veya çocuğun babasının zengin olması, aynı zamanda kadın ve çocuk için de bir zenginlik kabul edilmektedir. Çünkü, her iki durumda da nafakanın teminini bizzat naslar, baba veya kocaya yüklemektedir ki, zenginlik nafakasını temin etmekle mükellef olduğu şahıslara zekât verilemeyeceği de bilinen bir hükümdür.

b) Çalışma Gücü Olanlara

İslâm, çalışma gücüne sahip olduğu halde bunu kullanmayarak cemiyette asalak olarak yaşamayı âdet haline getirenlere de hisse verilmemesi üzerinde durmaktadır. Zira, çalışarak kendi el emeğiyle kazanmak, Kur’ân’ın emri olduğu gibi aynı zamanda herkesten istenen kutsal bir görevdir. “İnsan için, kazandığından başkası yoktur.” (Necm, 53/39) mealindeki âyetle, Hz. Davud’un, (aleyhisselâm) misal verilerek anlatıldığı, el emeğiyle elde edilen kazancın kutsallığının vurgulandığı hadisler, bunun göstergesidir.

Kazanma gücüne sahip kimselerin, zekâttan hisse alamayacağını bildiren bir hadislerinde Allah Resûlü, “Sadaka, zengin ve çalışma gücü olana helal olmaz.”²⁴⁰ buyurmaktadır.

²³⁹ Ebû Dâvud, Zekât 25.

²⁴⁰ Tirmizi, Zekât 23.

Genelde bazı imamların mûsamaha ile baktığı ve gerçek hallerini bilmede isabet edilemeyeceği düşüncesiyle, zahirdeki görünümüne göre zekât verilmesi gerektiğini bildirdiği bu kimseler için ulema, birden çok kişinin kanaatine göre çalışıp kazanabilecekken bunu yapmadan hazır yemeye alışan kimselere zekât verilemeyeceğini ifade etmektedirler. Bunun için de, bunların birkaç defa zekâtla elinden tutulması ve bu gibi kişilere kendi ayakları üzerinde durması temin edilerek iş yapma imkânları verilmelidir. Böylelikle gerçek mânâda, iş bulamadığı halde üretim yapıp kazanamayanlarla, önünde imkânlar olsa bile bunları kullanmakta tembellik edenler, birbirlerinden ayrılmış olacaktır.

c) Gayrimüslimlere

Müslümanlarla savaş halindeki küffara zekâtta pay verilmemesi, hem nasların ifadesi hem de salim aklın vereceği bir hükümdür ve bu, ümmetin icmaı ile sabittir. Yüce Mevlâ,

“Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasak eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerdir.” (Mümtehine, 60/9) buyurmak suretiyle, her fırsatta İslâmî düşüncenin aleyhinde gayret sarf eden kimselere karşı alınması gereken tavır beyan etmektedir.

Açıktan kin ve nefreti bilinen kâfirler ve din kabul etmez ateistler, bu âyetin kapsamına girerken aynı zamanda bunun, önceleri Müslüman iken dinden çıkan mürtedi de içine aldığı ifade edilmektedir.

Meselenin akli boyutu da bunu gerektirmektedir. Bulduğu ilk fırsatta saldırma planları yapan kimsenin eline maddî

imkan vermek, onun daha büyük bir güce sahip olmasına yardımcı olmak anlamına gelmektedir. Her ne kadar, ‘İnsan, ihsanın kuludur.’ denilerek, böylesi bir hareketle ‘Biz, onun şerrini defedebiliriz.’ denilse de bu, onları iyi tanımayı gerektirir ve idaredekilerin vereceği stratejik bir karardır.

Âyetin ifadesinden de anlaşıldığı gibi, burada hedef, Müslümanlara zarar vermeyi âdet haline getiren gayrimüslimlerdir. Yoksa İslâm sınırları içinde, onun kendileriyle ilgili hükümlerini kabul ederek yaşayan zımmilere, en azından nafile sadaka verileceğinde ulemanın icmâi vardır. Hz. Ömer’in (radiyallahu anh) böyle bir yaşlıya, Beytül-mâl’den aylık bağlattığı bilinmektedir. Aynı zamanda bu, İslâm’ın, insanîyet adına ortaya koyduğu prensiplerin bir gereğidir. Müellefe-i kulûbün de, bir yönüyle bunu temin ettiği ve insanlık adına güzellikleri temsilde başkalarına örnek olarak, insanların dine ısınmalarına vesile olduğu malumdur.

d) Yakın Akrabaya

Zekâtın verilmeyeceği yerlerden birisi de, kişinin bakmakla yükümlü olduğu yakın akrabalarıdır. Usul ve fûru’ şeklinde özetlenen bu akrabalar, ana-baba ve çocukları içine alırken kardeşler de dahil diğer akrabalar, bu hükümden istisna edilmektedir.

Zekâtın, bakmakla yükümlü olunan kimselere verilmesi, ondan beklenen neticeyi de vermeyecektir ve mal, sadece belli kimselerin elinde dolaşan meta olma hüviyetinden kurtulamayacaktır. Bu ise, Kur’ân’ın, “Zenginler arasında dolaşan bir meta olmaması için..” (Haşr, 59/7) ifadesiyle tenbihte bulunularak yasaklanmaktadır. Aynı zamanda bu, in-

sanın kendi borcunu zekât diye ödemesine benzemektedir. Zira gerek ana-baba gerekse çocuklar, insanın bakmakla yükümlü olduğu kimselerdir.

Torunlarla dede ve nenenin durumunda ulema ihtilaflıdır; bir kısmı, bunları da usul ve furû' çerçevesinde değerlendiren zekât verilmez, derken; diğer bir kısmı, torunların yükümlülüğünün babalarına ait olmasını göz önünde bulundurarak zekât verilebileceğini söylemektedirler.

Bakmakla yükümlü olunmayan diğer akrabalara zekât vermek ise, Peygamber Efendimiz'in beyanlarında da yerini bulduğu gibi, hem sadaka ve zekât hem de sıla-i rahim olmak üzere iki kat sevap kazandırmaktadır. Allah Resûlü'nün, "Miskine verilen sadaka, sadece bir sadakadır. Akrabaya verilen sadaka ise, hem sadaka hem de sıla-i rahimdir."²⁴¹ ifadesi, bunu anlatmaktadır.

Resûl-ü Ekrem'in, Ebû Talha ve Sa'd b. Ebi Vakkas'a olan tavsiyeleri de bu istikamettedir. Efendimiz, bu sahabelerin şahsında bütün ümmetine, ailesini başkalarına muhtaç bırakmaktansa malın onlara bırakılmasının daha hayırlı olacağını bildirmektedir.

e) Benî Haşim'e

Zekât ve sadakanın haram olduğu bir diğer grup da, Allah Resûlü'nün akrabası olan Haşimoğullarıdır. İmam Şafii, Efendimiz'in aile efradı olarak, Benî Haşim yanında Abdülmuttaliboğullarını da sayarak çerçeveyi daha geniş tutmaktadır. Ebû Hanife, İmam Malik ve Ahmed İbn Hanbel gibi imamlar ise, bunu sadece Haşimoğullarıyla sınırlandırmak-

²⁴¹ Tirmizi, Zekât 26.

tadırlar. Buna göre Peygamber Efendimiz'in yakınları, kendi ailesi, Akil, Cafer, Abbas ve el-Haris aileleridir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Benî Mahzûm'dan bir adamı sadaka için görevlendirir. Bu şahıs, Ebû Rafi'e, 'Sen de bana arkadaş ol, ondan payını alırsın.' teklifinde bulunur. Meseleyi Efendimiz'e götürdüklerinde O, "Kavmin mevlası kendilerinden sayılır. Şüphesiz ki bize sadaka helal değildir."²⁴² buyurur.

Hz. Hasan (radiyallahu anh), sadakaya ait bir hurmadan aldığı anda Allah Resûlü onu ikaz etmiş ve "Bilmiyor musun, biz zekât yemeyiz."²⁴³ buyurmuştur.

Efendimiz, "Ben ehlime döndüğümde yatağımın üzerine düşmüş hurma buluyorum ve yemek için elime aldığım da sadaka olmasından korkuyor ve onu bırakıyorum."²⁴⁴ demektedir. Başka bir hadislerinde Allah Resûlü, bulduğu bir hurma karşısında, "Sadaka olduğundan korkmasaydım onu yerdim."²⁴⁵ buyurmaktadır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sadaka ve zekât olarak gelen malları, kendi yakınlarının kullanmasını yasaklarken aynı zamanda onların, zekât memuru olarak vazife almalarına da müsaade etmiyordu. Zira böyle bir vazife, zekât memurları olarak kendilerine zekât verilmesini gerektiriyordu. Ancak, zekât ve sadaka dışında kendisine gelen hediye veya savaş sonrası ganimet olarak kendi tasarrufuna verilen 1/5 lik hisseden kullanıyor ve yakınlarına da veriyordu.

²⁴² Ebû Dâvûd, *Zekât* 30; Tirmizi, *Zekât* 25.

²⁴³ Buhâri, *Zekât* 60; Müslim, *Zekât* 161.

²⁴⁴ Müslim, *Zekât* 164,165; Ebû Dâvûd, *Zekât* 30.

²⁴⁵ Müslim, *Zekât* 164,165; Ebû Dâvûd, *Zekât* 30.

Yine Allah Resûlü'nün, (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine veya iyaline gelen emtianın mahiyetini sorduğu, hediye olarak gelenleri kullandığı; ama sadaka veya zekât olarak gelenleri başkalarına verdiği veya Beytül mâl'e iade ettiği gelen rivayetler arasındadır.²⁴⁶

²⁴⁶ Bkz. Müslim, *Zekât* 175; Tirmizi, *Zekât* 25.

SONUÇ

√ İslâm'da zekât, hiç bir zaman mücerred bir iyilik veya hayır değildir. Aksine, İslâm'ın temel rükünlerinden bir rükün; en büyük prensiplerinden bir prensip ve dört ibadet şeklinden birisidir. Onu yerine getirmeyen kişi, fasıklıkla nitelendirilir, farz olduğunu inkâr edenin küfrüne hükmedilir. İslâm'da zekât, isteğe bağlı yapılan bir ihsan ve arzuya göre yerine getirilen nafîle bir sadaka olmayıp, kaynağı kutsal bir farizadır.

√ İslâm'a göre zekât, zenginlerin malındaki fakirlerin hakkıdır. Bu hakkı, mülkün ve malın gerçek sahibi olan Allah (celle celâluhû) tespit etmiştir ve onu, mal ve mülkünde halife yaptığı ve bekçiliğini kendilerine verdiği zenginler üzerine farz kılmıştır. Zekâtta, zenginin fakire karşı başa kakma veya üstünlük taslama mânâlarından hiçbirisi yoktur. Çünkü malın gerçek sahibinin emriyle verdiği halde, kasa başındaki adamın, para verdiği kişilere minnet duyurmaya hakkı yoktur.

√ Zekât belirli bir haktır. İslâmiyet, müntesiplerinin vazifelerini bilmeleri ve kendilerine düşeni yerine getirmeleri için onları kendi haline bırakmamış; onun nisap, miktar, sınır ve şartlarını belirlemiş; verilme şeklini ve zamanını tayin etmiştir.

√ Bu hak sadece vicdanlara bırakılmış değildir. Bilakis İslâm devleti, onu adaletle toplama ve hakkaniyetle dağıtmakla yükümlüdür. Bu da, zekât görevlileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. O, verilen bir bağış değil; alınan kut-sî bir vergidir. Bunun için Kur’ân’ın ifadesi, “Mallarından bir sadaka (zekât) al” şeklinde emir kalıbıyla gelmiş ve Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde de “Zenginlerinden alınır...” şeklinde yerini bulmuştur.

√ Devlet, bu farızayı yerine getirmekten kaçınan herkesi, uygun göreceği cezalarla terbiye etmeye yetkilidir. Bu ceza ve terbiye, mal sahibinin malının yarısını almaya kadar varır. Nitekim bu husus, hadis-i şerifte; “Onun malının yarısını da alırız.” şeklinde ifade edilmiştir.

√ Zekâtı vermeye karşı çıkan herhangi bir zümreye karşı, devlet başkanının savaş ilan etmesi hem hakkı hem de görevidir. Hadis-i şerifler, bunu açıkça ifade etmiş ve birinci halife Hz. Ebû Bekir’le beraberindeki ashabın uygulamaları da bu yönde cereyan etmiştir.

√ Zekâtın toplanmasında, devlet gevşek veya kayıtsız davranıyorsa, yahut toplum bu görevi ihmal ediyorsa, her fert, bu büyük farızayı yerine getirmekle ve İslâm’ın temel esaslarından olan zekâtı topluma yerleştirmekle mükelleftir. Çünkü her şeyden önce zekât, Müslümanın, kendisi ile

Allah'a (celle celâluhû) yaklaştığı, malını ve nefsini temizlediği bir ibadettir. Devlet onu sorumlu tutmuyorsa, iman ve Kur'ân mesul tutmaktadır.

√ Zekât gelirleri, sadece din adamlarının tasarruflarına terk edilmediği gibi, yöneticilerin isteklerine de bırakılmış değildir. Ayrıca o, alıcı durumunda olanların heveslerine de terk edilmemiştir. Zekâtın, kimlerden alınıp nerelere dağıtılacağını bizzat tespit eden Kitap ve Sünnettir. Zekâtın toplanması kadar dağıtılması da önemlidir. Bunun içindir ki, Allah Resûlü zekâtın, zenginlerden alınacağını ve o beldedeki fakirlere dağıtılacağını bildirmiş; böylelikle insanlar, kendilerinden çıkan zekâtın yine kendilerine döneceği inancıyla ayrı bir güven duymuşlardır.

√ İslâm'da zekât, fakirin acil bir ihtiyacını gidermek ve yoksulluğu biraz hafifledikten sonra onu tekrar ihtiyaç pençesine teslim etmek için yapılan mücerret bir yardımdan ibaret değildir. Aksine onun hedefi, fakirin elinden tutup zor durumdan kurtarmak ve zekât veren güç haline getirmektir.

√ Kur'ân ve Sünnetin belirleyip tafsil ettiği zekâtın, sarf yerleri itibariyle ruhî, ahlâkî, sosyal ve siyasal birtakım hedeflerin gerçekleşmesinde büyük bir rolü vardır. Zekât, kalpleri İslâm'a ısındırılanlara, hürriyetine kavuşmak isteyen kölelere, borç altında kalıp ezilen borçlulara ve Allah yoluna harcanmaktadır. Bu bakımdan zekâtın hedefleri ve alanı, diğer dinlerdeki zekât ve sadaka benzeri şeylerden çok daha geniş, yüce ve büyüktür.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-Libas*, Kü-tübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988

Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1993

Beyhaki, Ebû Bekir Ahmed Bin Hüseyin Bin Ali,
-*es-Sünenü'l Kübrâ*, I-IX, Daru'l-Marife, Tarihsiz
-*Şu'abu'l-İman*, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990

Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed B. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, I-VIII;
el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979

Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi *Kütüb-i Sitte*, I-XVIII, Akçağ Yayınları (Zaman Gazetesi promosyonu)

Cürcânî, Es-Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifat*, Beyrut, 1983

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es-Sicistani, *Sünenü Ebi Dâvûd*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tarihsiz

Ebu Ubeyd, el-Kâsım b. Sellam, *Kitabu'l-Emval*, (thk.: H. Muhammed Harras), Kahire, 1969

- Elmalılı**, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1-10, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979
- Gülen**, Muhammed Fethullah, *Sonsuz Nûr*, İzmir, 2005
- Hâkim** Ebu Abdillah en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, I-V; Dâru'l-Mâ-rife, Beyrut, 1986
- Heysemi**, Nureddin Ali Bin Ebu Bekir, *Mecmaü'z-Zevaid ve Men-baü'l-Fevaid*, I-X, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1967
- Hindi** Alaeddin Ali el- Müttaki, *Kenzü'l-Ummâl fi süneni'l Akvali ve'l Ef'al*, I-XVI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985
- İbn Ebi Şeybe** Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, I-XIII, Dâ-ru'l-Fikr, Beyrut, 1987
- İbn-i Hacer**, Şihâbu'd-Din Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalâni, ----; *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihi'l-Buhâri*, Mısır, 1959
----; *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, I-IV, Kahire, h.1328
- İbn Hibban**, Ebu Hatim Bin Hibban B. Ahmed Et-Temimi, *es-Sa-hih*, Beyrut, 1987
- İbn Hişam**, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Dâru'l-Kalem, Beyrut, Ta-rihsiz
- İbn Kesir**, İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I-XIV Dâru'l-Kü-tübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988
- İbn Mâce**, Ebu Abdillah Muhammed B. Yezid, El- Kazvini, *es-Sü-nen*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1993
- İbn Manzur**, Ebu'l Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Li-sanü'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990
- İbnü'l-Esir**, Ali Ben Muhammed, *el-Kamil Fi't-Tarih*, I-XII, Dâ-ru'l-Fikr, Beyrut, 1982
- Konevî**, Kâsım, *Enîsü'l-Fukahâ*, Cidde, Daru'l-Vefâ, 1987
- Mâlik b. Enes**, Ebu Abdillah, *el-Muvatta*, I-II, Dâru İhyâi't-Türâ-si'l-Arabî, Beyrut, 1985

- Merğînâni**, Ali b. Ebi Bekir b. Abdi'l-Celil, *el-Hidâye şerhu bidâyet-i'l-Mübtedi*, I-IV, Kahire 1965
- Miras**, Kamil, *Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Emel Mat. Ankara, 1975
- Münâvi**, Muhammed b. Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadir*, I-VI, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994
- Müslim**, Ebu'l-Huseyn El-Haccac En-Neysâburi, *Sahihu'l-Müslim*, I-V, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul
- Nesâi**, Ebu Abdurrahman Bin Şihab, *Sünen-i Nesâi*, Mısır, 1964
- Serahsi**, Ebu Bekir Muhammed Bin Ebi Sehl, *Kitâbü'l-Mebcut*, I-XXX, Dâru'l-Mârife, Beyrut, Tarihsiz
- Tehânevi**, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfu Istılahati'l-Funûn*, I-II, İstanbul, 1984
- Tirmizi**, Muhammed B. İsa, *el-Camiu's-Sahih (Sünen) Dâru İh-yâi't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut, Tarihsiz
- Yıldırım**, Suat, *Kur'ân-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay. İstanbul, 2003
- Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi*, İstanbul, 1995